

Pohjanmaan rykmentti Preussin sodassa 1626 - 1629:

Rekryyteistä sotilaiksi ja selviytyminen sotaretkellä

Helsingin yliopisto

Humanistinen tiedekunta

**Filosofian, historian ja taiteiden
tutkimuksen osasto**

Pro gradu -tutkielma

Historia

Helmikuu 2019

Erkki Hietaniemi

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Humanistinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Historian maisteriohjelma	
Opintosuunta – Studieriktning – Study Track Suomenkielinen opintosuunta			
Tekijä – Författare – Author Erkki Hietaniemi			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Pohjanmaan rykmentti Preussin sodassa 1626 - 1629: Rekryyteistä sotilaiksi ja selviytyminen sotaretkellä			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu-tutkielma	Aika – Datum – Month and year Helmikuu 2019	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 59 sivua + 15 sivua liitteitä + 3 liitetietokantaa	
<p>Tiivistelmä – Referat – Abstract</p> <p>Tutkielmassa tarkastellaan Pohjanmaan rykmentin muodostumista kotimaassa ja selviytymistä Preussin sodassa vuosina 1626 – 1629. Ensimmäisessä vaiheessa selvitetään, kuinka moni sotaväkeen määrätystä saapui Preussiin. Tähän vaiheeseen kuuluu sotilaiden taustojen selvittäminen, sijaisten hankkimiset, pakenemiset, rankkaukset sekä kuolemat ennen matkaa ja matkan aikana. Toisessa vaiheessa selvitetään, kuinka moni Preussiin saapuneista kuoli taisteluissa tai sairauksiin, katosi tai poistui rivistä muulla tavoin. Tutkimusmetodi on prosopografinen, eli rykmentin vahvuuden kehitystä tutkitaan yksilöiden kautta. Aikaisemmin sotien miestappioita on yleensä tutkittu vahvuusilmoitusten ja sotaan vietyjen eli nuppilukujen kautta.</p> <p>Alkuperäislähteinä ovat Ruotsin sota-arkiston ruodutus- ja sotaväenottorullat, katselmukset Preussissa ja kotimaassa sodan jälkeen laadittu tarkastusrulla. Valitusta metodista johtuen sotilaiden identifiointi on tutkimuksessa keskeisen tärkeää, eikä saatavissa oleva tieto kaikissa tapauksissa ollut riittävän yksiselitteistä. Arvioitu virhemahdollisuus tästä syystä on noin 2,5%. Lähdeaineiston suurin ongelma oli tietojen ristiriitaisuus. Sotilaalle saatettiin ilmoittaa kaksi eri kuolinpaikkaa, -vuotta, tai -syytä.</p> <p>Ruodutusten, sotaväenottojen ja katselmusten mukaan Pohjanmaan pitäjistä rekrytoitiin vuosina 1626 -1629 noin 3500 miestä, joista Preussiin saapui noin 2800, mikä on noin 80% rekrytoitujen määrästä. Sodan loputtua loka-joulukuussa 1629 oli elossa noin 500 ja todennäköisesti kuollut noin 2300 sotilasta, mikä merkitsee, että Preussissa sotaretkellä olleista oli elossa noin 18% ja todennäköisesti 82% oli kuollut. Vain 20 tapauksessa oli ilmeistä, että kuolema on tapahtunut vihollisen toimesta. Tavanomaisin kuolinsyy oli kenttätauti, jota joskus kutsuttiin myös rutoksi. Tietojen ristiriitaisuus herätti myös kysymyksen siitä, onko ollut helpompi raportoida sotilaan vain kuolleen kuin kertoa hänen kaatuneen taistelussa.</p> <p>Vuonna 1627 rekrytoiduista 70% oli 15-20 vuoden ikäisiä, vuonna 1629 vastaavasti 54%. Vuonna 1627 talon oman väen (isäntä, poika, lanko, ym. lähisukulainen) osuus rekrytoiduista oli 68 % ja vuonna 1629 74%. Vastaavasti renkien osuus laski 30:stä 24%:iin. Palvelusajan kestoja tutkittiin vain vuoden 1628 sotilaiden osalta. Noin 60% sotilaista kuoli neljän ensimmäisen kuukauden aikana ja vain 8% oli elossa vuoden kuluttua.</p> <p>Tutkimus vahvisti aikaisemmista tutkimuksista syntyneitä käsityksiä, että raskaalla työpalvelulla yhdistettynä puutteelliseen ja kehnoon ravitsemukseen oli yhteys suureen tautikuolleisuuteen. Vanhemmat ikäluokat elivät sodan olosuhteissa kauimmin ja sairastivat vähemmän, koska heille oli kehittynyt parempi tautien vastustuskyky.</p> <p>Tutkimus kyseenalaisti aikaisemmat arviot ja laskelmat Pohjanmaalta Preussin sotaan osallistuneiden määristä. Sinne vietiin ja siellä kuoli huomattavasti enemmän kuin aikaisemmin on raportoitu. Suurin osa erosta syntyy siitä, että laskelmissa yleensä oletetaan sotaan viedyksi se määrä, mikä kunakin vuonna on rekrytoitu. Tutkimus osoitti, että näin ei aina ole ja vuoden aikana sotajoukkoja lisäksi täydennetään. Sotakuolleisuus, 82%, ei kuitenkaan poikennut oleellisesti vastaavista 1620-1720 käytyjen sotien miehistötappioista tehdyistä laskelmista.</p>			
<p>Avainsanat – Nyckelord – Keywords Sotahistoria, Preussin sota, Pohjanmaan rykmentti, Pohjanmaa, Ruodutukset, Sotaväenotot, Prosopografia, Poistunta, Sotakuolleisuus, Pakeneminen, Selviäminen</p>			
<p>Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Kaisa-kirjasto (E-thesis)</p>			
<p>Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information Tutkimusta varten laadittiin 3 tietokantaa: perus-, sotilas- ja kylä-pitäjä tietokanta</p>			

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1 Ruotsin sodista ja sotavoimista	2
1.2 Pohjanmaan rykmentti.....	5
1.3 Tutkimuskysymykset ja aiheen rajaus	6
1.4 Lähteet	9
1.5 Metodit	10
1.6 Aiempi tutkimus	13
2. Rekryyteistä sotilaiksi.....	15
2.1 Lähteistä tietokannoiksi	15
2.2 Yleiskuva	23
2.3 Sotilaiden tausta.....	24
2.4 Pakenemiset	28
3. Selviytyminen sotaretkellä.....	31
3.1 Sairaudet.....	31
3.2 Kuolinsyyt ja -paikat	34
3.3 Palveluksen kesto	39
3.4 Selviytyminen komppanioittain ja pitäjittäin.....	41
3.5 Vertailuja aiempaan tutkimukseen	44
3.6 Lähdekriittinen tarkastelu.....	49
4. Johtopäätökset	52
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus.....	56
Lähteet	56
Kirjallisuus ja artikkelit:.....	56
Liitteet.....	60

1. Johdanto

Tämän pro gradu -tutkielmani tavoitteena on selvittää Pohjanmaan rykmentin sotilaiden kohtalot ns. Preussin sodassa, joka käytiin vuosina 1626-1629 ruotsalaisten ja puolalaisten välillä. Tutkielmani lähtökohtana on sodan jälkeen vuonna 1630 laadittu tarkastusrulla, jossa selvitettiin mieskohtaisesti rykmentin tilanne.¹ Valtaosa sotilaista oli rekrytoitu vuosina 1626-1629, mutta elossa selvinneiden joukossa mainitaan myös jonkin verran jo aikaisemmin palvelukseen astuneita, joukossa muutamia jopa yli 20 vuotta palvelleita. Sotien tuhoja on usein kuvattu yleisluonteisesti, kuten esimerkiksi Eirik Hornborg Suomen historiassaan: ”Monet lähtivät kodeistaan, mutta vain melko harvat palasivat, hekin raaistuneina ja karaistuneina. Osa kaatui taisteluissa, mutta paljon suuremman sadon korjasivat kulkutaudit, jotka aina kulkivat sodan kintereillä”.² Väitän, että yksilötasolle menevän tutkimuksen avulla on mahdollista tarkentaa aikaisempia käsityksiä tai tuoda esiin jopa uutta tietoa, erityisesti paikallistasolle. Tarkasteluni kohteena on yksittäisen maakunnan selviäminen yhdestä rajatusta sotaretkestä.

Ruotsalaiset historioitsijat ovat julkaisseet yhtenään jättipainoksina paksuja teoksia suurvalta-ajan kuninkaista ja sodista.³ Zakarias Topeliuksen ”Välskärin kertomukset” on ollut osaltaan luomassa Kustaa II Aadolfista suurta sankaria, joka puolusti protestanttista oppia. Myös suomalaisten ratsumiesten legendaarinen maine ”hakkaa päälle” -sotureina on lähtöisin tästä Topeliuksen teoksesta.⁴ Aikaisemmin kerrottiin enemmän sankaritarinoita suurista voitoista ja vähemmän hävityistä taisteluista ja miehistötappioista. Tilanne on muuttunut viimeisten vuosikymmenten aikana. Herman Lindqvist kertoo myös sotien varjopuolista: ”Monet maksoivat sodat hengellään, noin 500 000 ruotsalaista ja suomalaista sotilasta ei koskaan palannut kotiin. Useimmat heistä eivät kaatuneet sodissa vaan he kuolivat sairauksiin ja koettelemuksiin ennen kuin ehtivät nähdä ainoatakaan vihollista”.⁵ Myös siviiliväestön kärsimykset tuodaan nykyään enemmän esille. Pohjoismaiden historiassa kerrotaan, miten yhä massiivisemmat armeijat risteilivät Saksan maaperällä, mikä johti hirvittäviin kärsimyksiin, kun samat alueet tuhottiin vuosien mittaan yhä uudestaan.⁶

¹ Ruotsin sota-arkistossa: Österbottens Munster Rullor pro Anno 1630: Rannsakningsrullor 1629, 1630 och 1631, SE/KrA/0022/1630/20 (1630).

² Hornborg 1965, 96.

³ Meinander 2006, 50.

⁴ Villstrand 2011, 26. Välskärin kertomukset (Fältskärens berättelser), historiallinen romaani, ilmestyi alun perin jatkokertomuksena Helsingfors Tidningarissa vuonna 1851.

⁵ Lindqvist 2004, 255.

⁶ Hentilä, ym. 2002, 99.

Sotien uhrien määristä on paljon erilaisia arvioita. Ne vaikuttavat usein suurpiirteisiltä, koska ne jäävät suhteuttamatta asukasluokuihin tai aikaan. Tutkielmani voidaan luokitella sotahistoriaksi, mutta perinteisten taistelukeskeisten kuvausten sijaan tarkastelen sotaa tavallisen sotilaan ja paikallisyhteisön näkökulmasta. Sotatapahtumat sinänsä eivät ole tarkasteluni kohteena. Sotilaiden kohtaloiden selvittäminen edellyttää kuitenkin taistelujen aikojen ja paikkojen tuntemusta. Suurvaltapoliittiset kysymykset, sotapäälliköiden sotasuunnitelmat ja strategiat ovat tapahtumien taustalla, mutta niiden tarkempi selvittäminen ei kuulu tähän tutkielmaan.

1.1 Ruotsin sodista ja sotavoimista

1600-luvun sotahistoriat on vakiintuneen kaavan mukaan kirjoitettu omista kansallisista lähtökohdista. Tämä koskee erityisesti ruotsalaista historiankirjoitusta, jossa kolmikymmenvuotinen sota esitetään poikkeuksetta ruotsalaisten omasta näkökulmasta. Sen mukaan kolmikymmenvuotisen sodan historia alkaa vasta Kustaa II Aadolfin maihinnoususta vuonna 1630. Kolmikymmenvuotista sotaa oli kuitenkin tällöin käyty Euroopassa jo kaksitoista vuotta.⁷ Kun Kustaa II Aadolf kaatui vuonna 1632, sankarimyytin luominen alkoi välittömästi. Hänen kuolinpäiväänsä 6. marraskuuta juhlittiin pitkään 1900-luvulle asti, mutta 1960-luvulta lähtien juhlinta on vähentynyt ja kansallinen ylpeys hänestä on muuttunut lähes vastakohdaksi. Samoin on käynyt Hakkapeliitta-myytille, joka elää enää vain urheilukentillä kannustushuutona.⁸

Kolmikymmenvuotisen sodan maine on ollut niin suuri, että se on jättänyt varjoonsa monet Ruotsin jo sitä ennen käymät sodat. Ruotsin ja Puolan Vaasa-sukujen dynastinen taistelu kävi kiivaana 1610- ja 1620-luvulla. Puolan lyömiseen uhrattiin runsaasti voimavaroja. Ruotsi kävi sotaa Liivinmaalla ja Kuurinmaalla vuosina 1617-1628 ja uudestaan vuosina 1621-1622. Vuonna 1626 sota siirtyi Preussiin ja jatkui vuoteen 1629.⁹ Olli Bäckströmin mielestä Liivinmaan ja Itä-Preussin sodat olivat ensimmäisiä tietoisia askeleita Ruotsin suurvalta-projektissa.¹⁰ Nils Erik Villstrand katsoo Ruotsin suurvalta-ajan alkaneen jo vuonna 1561 Tallinnassa, kun kaupungin porvaristo valitsi Erik XIV:n kuninkaakseen ja päättyi Uudenkaupungin rauhaan vuonna 1721. Ruotsin suurvalta-aika kansainvälisillä areenoilla oli lyhyt ja intensiivinen.¹¹ Valtion tuloista käytettiin yhä suurempi osa armeijan ylläpitoon, uusia

⁷ Bäckström 2013, 12.

⁸ Wolke 2006, 400-401.

⁹ Karonen 2008, 217-218.

¹⁰ Bäckström 2013, 46. Bäckström käyttää kirjassaan Preussin sodasta nimitystä Itä-Preussin sota.

¹¹ Villstrand 2011, kirjoittajan esipuhe.

veroja määrättiin vanhojen lisäksi, mm. myllytullit, henkirahat ja ns. pikkutulli olivat 1620-luvun uusia veroja. Rekrytointeja tehostettiin, ratsuväen ja tykistön rekrytointi perustui vapaaehtoisuuteen, mutta jalkaväki ja laivasto täydensivät miehistöä pakko-otoin. Tuon ajan Ruotsia onkin nimitetty myös sotilasvaltioksi, koska lähes kaiken toiminnan lähtökohtana oli koko ajan kasvavan armeijan ylläpito.¹²

Kustaa II Aadolf (kuninkaana 1611-1632) havaitsi armeijan puutteellisuudet jo hallituksensa ensimmäisinä vuosina ja ryhtyi tarmokkaaseen kehitystyöhön. Sotaväenottoa tehostettiin, kutsuntatoimituksien suorittaminen ohjeistettiin ja annettiin määräyksiä sotilasviranomaisten ja kirkollisten viranomaisten yhteistyöstä. Joukko-osastojen kokoonpano ja vahvuudet määrättiin yksityiskohtaisesti. Armeijaa täydennettiin miltei joka vuosi ja niihin tarvittiin valtiopäivien suostumus. Vuoteen 1627 asti väenotto tapahtui taloluvun mukaan siten, että 10,15 tai 20 taloa muodosti ruodun, josta yksi mies määrättiin armeijaan. Vuonna 1627 siirryttiin järjestelmään, jossa ruotu muodostui taloluvun sijaan 15 vuotta täyttäneistä miehistä. Tämä merkitsi sotaväenottojen kiristymistä, koska nyt talon kaikki miehet kirjoitettiin ruotuluetteloon aikaisemman yhden sijasta.¹³

Tuon ajan ”yleistä asevelvollisuutta” ei voi verrata nykyiseen, sillä aatelisilla oli omat privilegionsa ja varakkaat talonpojat saattoivat ostaa itsensä vapaiksi palkkaamalla itselleen tai pojilleen sijaisen. Mikko Huhtamies toteaa väitöskirjassaan ”Sijaissotilasjärjestelmä ja väenotot”, että sijaisjärjestelmän puuttuminen olisi johtanut laajamittaiseen sotilaskarkuruuteen, mautilojen autioitumiseen sekä kruunun verotulojen vähentymiseen – mahdollisesti jopa kapinaan. Tyypillinen sijaissotilas oli köyhä ja tilaton, yleensä nuori poika, joka päätyi sijaiseksi suvun painostamana. Taloudelliseen tai sosiaaliseen umpikujaan joutuneille sijaiseksi pestautuminen tarjosi mahdollisuuden ja yleensä viimeisen elinkeinon.¹⁴

Sota laajeni eurooppalaiseksi suursodaksi vuonna 1630, kun Kustaa II Aadolf päätti osallistua kolmikymmenvuotiseen sotaan. Omat kotimaiset sotajoukot muodostivat yhä pienemmän osan kokonaisvahvuudesta ja ulkomaalaisten palkkasotureiden osuus kasvoi. Julius Mankellin mukaan Kustaa II Aadolfin välittömässä tai välillisessä komennossa oli keväällä 1630 noin 75 000 miestä.¹⁵ Kuuluisan vuonna 1631 käydyn Breitenfeldin 1. taistelun jälkeen vuodenvaihteessa 1631-1632 merkittiin rulliin 83 000 miestä. Suurimmillaan Ruotsin kuninkaan komennossa oli vuonna 1632 yhteensä 140 000 miestä, joista ruotsalaisia ja

¹² Nilsson 1990, 150-153, De stora krigens tid, Om Sverige som militärstat och bondesamhälle.

¹³ Hannula 1934, 188.

¹⁴ Huhtamies 2000, 149-152.

¹⁵ Mankell 1865, 99-100.

suomalaisia ruotujaon perusteella otettuja jalkaväen sotilaita yhteensä noin 13 000.¹⁶ Seuraavassa taulukossa ”Suomen, Karjalan ja Pohjanmaan” sotaväki vuonna 1626. Olen laatinut sen yhdistelemällä rullasta löytämäni tiedot sotaväestä sekä laskelmalla prosenttiosuudet.¹⁷ Tämän mukaan Suomen sotaväkeä oli kaikkiaan noin 10 000 vuonna 1626. Ratsuväkeä taulukossa ei maininta, koska Pohjanmaan ratsukomppania on perustettu vähän myöhemmin. Mehlsackissa 2.5.1629 pidetyssä ratsuväen katselmuksessa mainitaan Mickel Jordanin komppaniassa myös pohjalaisia pitäjiä.¹⁸

Taulukko 1: Suomen sotaväki 1626

	Jalkaväki	%-os.	Ratsuväki	%-os.
Varsinais-Suomi	916	11,4	272	14,7
Satakunta	836	10,4	209	11,3
Pohjanmaa	1110	13,8		0,0
Raasepori ja Porvoo	513	6,4	321	17,4
Häme	1578	19,7	364	19,7
Karjala ja Savo	3077	38,3	684	37,0
Yhteensä	8030	100,0	1850	100,0

Lähde: SE/KrA/0022/1626/2, 132-139.

Taulukko 2. Ruotsista, Suomesta ja Pohjanmaalta rekrytoidut sotilaat 1626-1630

Vuosi	Ruotsi	Suomi	Yhteensä	Pohjanmaa
1626	4 544	3 458	8 002	332
1627	9 419	3 378	12 797	520
1628	7 248	3 103	10 351	445
1629	8 043	2 845	10 888	492
1630	6 832	2 497	9 329	443

Lähde: Nilsson 1990, 157, Villstrand 1992, 305-307.

Sven A. Nilsson on kerännyt sotaväkeen otettujen uusien sotilaiden määrät eri lähteistä vuosina 1626-1630. Suomen osuus sotilaista oli keskimäärin noin kolmannes Ruotsin ja Suomen asukkaiden yhteismäärästä, 1 200 000:sta, mikä vastaa aika hyvin arvioituja väestösuhteita. On arvioitu, että vuonna 1620 Ruotsin väestö oli 850 000 ja Suomen 350 000. Jos rekrytoitujen lukumääriin lisätään laivamiehet ja tykistön värväykset, voidaan arvioida, että Ruotsista ja Suomesta otettiin armeijan palvelukseen vuosittain noin 10 000-15 000 miestä. Pohjanmaan osuus Suomen jalkaväen rekrytoinneista oli keskimäärin 14%.¹⁹

¹⁶ Villstrand 2011, 108.

¹⁷ SE/KrA/0022/1626/2, 132-139, Tafla utöfwer Dett Finske, Chareliske samt Österbottniske krigsfolket.

¹⁸ Rullor 1620-1723, SE/KrA/0022/1629/9, 175-177.

¹⁹ Ruotsin ja Suomen rekrytoinnit: Nilsson 1990, 157. Pohjanmaan rekrytoinnit: Villstrand 1992, 305-307, Ruotsin ja Suomen asukasluvut, Karonen 2008, 34.

1.2 Pohjanmaan rykmentti

Ruotsiin perustettiin vuoteen 1630 mennessä 24 maakuntapohjaista rykmenttiä. Suomeen niistä tuli 8: Varsinais-Suomeen, Uudellemaalle, Satakuntaan, Hämeeseen, Savoon ja Pohjanmaalle kuhunkin yksi, sekä Karjalaan kaksi.²⁰ Pohjanmaan rykmentti perustettiin vuonna 1626, sen komentajaksi nimitettiin balttilaissyntyinen aatelinen Alexander von Essen, jolla oli takanaan jo pitkä sotilaskokemus mm. Alankomaiden ja Espanjan armeijoissa.²¹ Pohjanmaan rykmentin rekrytointialue, pitäjiä kuuluminen eri komppanioihin ja komppanianpäälliköt on esitetty liitteessä 1. Tässä yhteydessä on syytä huomauttaa, että Oulu, Kokkola, Uusikaarlepyy ja Pietarsaari (Uleå, Gamla Karleby, Nykarleby, Pedersöre) tarkoittavat tässä sen nimisiä pitäjiä, joihin eivät sisälly samannimiset kaupungit. Kaupunkien sotilasrasituksena oli laivamiehistön ylläpito. Kaupungeissa oli vuodesta 1622 alkaen maaseudun ruodutuslaitoksen kaltainen järjestelmä, jossa porvareista, käsityöläisistä, reingeistä ja irtolaisista tehtiin luettelot ja 10 miehen joukosta yksi otettiin laivaston alokkaaksi.²² Armas Luukko on selvittänyt Etelä-Pohjanmaan suomalaispitäjistä sotilaaksi otettujen asemaa ja ikää.²³

Taulukko 3. Sotilaaksi otettujen tausta (%-osuudet)	1627	1638	1644
Isäntiä	4,4	12,9	33,8
Poikia, vävyjä, veljiä	51,5	38,7	31,2
Renkejä	44,1	48,4	35,1

Lähde: Luukko 1945, 420.

Taulukko 4. Sotilaaksi otettujen ikä (vuosina)	1627	1638	1644
Keskimäärin	20,3	17,9	25,7
Vanhin	30	34	45
Nuorin	15	15	15

Lähde: Luukko 1945, 425.

Sotien jatkuessa isäntien oli myös itse astuttava sotapalvelukseen. Tämä saattoi johtua talojen köyhtymisestä tai omien poikien ja vävyjen vähenemisestä. Sotilaiden keski-ikä nousu tukee

²⁰ Hannula 1934, 188-189.

²¹ Luukko 1945, 454.

²² Lappalainen 2001, 35.

²³ Luukko 1945, 420, 425.

ajatusta, että sodat harvensivat tehokkaasti nuorempia ikäluokkia. Sijaissotilaiden palkkiot nousivat 1600-luvun puolivälin 60-90 kuparitaalerista 1680-luvulla 150-200 taalariin.²⁴

Taulukko 5. Rykmentin kokoonpano

	Päällystö			Miehistö	
	Upseerit	Korporaalit	Rumpalit	Sotamiehet	Yhteensä
Komppania	9	6	3	125	143
x 8 = Rykmentti	72	48	24	1000	1144
+ Esikunta	17				1304

Lähde: Petander 1966, 99.

Syyskuussa 1626 Pohjanmaan rykmentissä oli 8 komppaniaa, jokaisessa komppaniassa 18 päällystöön ja 125 miehistöön kuuluvaa, komppaniassa oli yhteensä 143 ja rykmentissä 1144 miestä. Kun tähän lisättiin esikunta, miehiä oli yhteensä 1304, mikä edustaa rykmentin ideaalitulannetta, yleensä toimittiin vähäisemmällä määrällä. Upseerit ja aliupseerit olivat kapteeni, luutnantti, vänrikki, kenttävääpeli, katselmuskirjuri, kersantti, furiiri, lippumies ja varusmestari. Esikuntaan kuului 1 majuri, 1 kvarteerimestari, 4 pappia, 4 parturia, 2 kirjuria, 3 profossia, 1 oikeudenkäyntiprofossi ja 1 oikeudenkäyntivääpeli.²⁵

1.3 Tutkimuskysymykset ja aiheen raja

Keskeisimmät tutkimuskysymykseni ovat, kuinka moni ruodutuksissa ja sotaväenotoissa Pohjanmaalta määrätystä rekryyteistä saapui Preussiin ja kuinka moni heistä

- selvisi sodasta hengissä
- kuoli taisteluissa tai sairauksiin
- poistui rivistä muulla tavoin.

Lisäksi tarkastelen sotilaiden taustaa ja palvelusaikojen pituuksia. Selvitän, ovatko pakenemiset joukkopakoja vai yksittäistapauksia. Minne sotilaat pakenivat ja milloin? Löytyykö elossa selvinneille yhteisiä piirteitä? Vertailen myös aikaisempaa ja omaa tutkimustani metodologisesti ja lähdekriittisesti.

²⁴ Luukko 1945, 421.

²⁵ Petander 1966, 99: Kort förslag opå Alexander von Essens Regemente Dhen (?) September Åhr 1626.

Määräys tarkastuskatselmuksista

Määräys, joka vuonna 1630 käynnisti ns. tarkastuskatselmuksia Pohjanmaan rykmentissä, löytyy arkistoituna katselmuksen yhteyteen. Seuraavassa määräyksen keskeiset kohdat suomennettuna (suomennos tekijän):²⁶

Me Jacobus de la Gardie, Läckön kreivi, Waxholmin vapaaherra (jne.) ..., teemme tiettäväksi, että Lydert Henriksson on saanut Hänen Kuninkaalliselta Korkeudeltaan valtakirjan majurin arvoon korkeasyntyisen everstin Alexander von Essenin Pohjanmaan rykmentissä. Olemme antaneet hänelle valtakirjan huolellisen katselmuksen suorittamiseen kyseisessä rykmentissä. Hänen tulee ensiksi tarkoin tutkia ne, jotka ovat karanneet tai muutoin piileskelevät ja sitten tiedustella, mitä he ovat tehneet sotaväenottorulliin kirjoittamisen jälkeen, ketkä ovat kuolleet, paenneet tai muutoin piileskelevät. Sitten pitää tarkasti tutkia, merkitä ylös ja toimittaa oikeilla tiedoilla varustettuna sotasotaoikeudelle, kyseisen alueen maaherran pitää antaa virka-apua. Päiväys 8.10.1630 Waxholm Jacobus de la Gardie.

Määräyksestä saa sellaisen kuvan, että tärkeintä oli selvittää paenneet sotilaat, koska tämä mainitaan ensimmäisenä ja vielä toistetaan. Sotilaallisesta näkökulmasta varmasti näin olikin, karanneet sotilaat oli mahdollista saada kiinni ja siten täydentämään armeijan harvennevia rivejä, sen sijaan kuolleiden selvittäminen ei palvellut enää sotilaallisia tarpeita, mutta oli omaisten ja paikallisyhteisön kannalta tietenkin tärkeää.

Tarkastuksesta on tehty ”yhteenvedo sellaisena kuin majuri Lydert Henriksson on sen Hänen Kuninkaallisen Majesteettinsa Sotaherran määräysten mukaan suorittanut”²⁷ (taulukko 6).

²⁶ Rullor 1620-1723, SE/KrA/0022/1630/20 (1630), 52. Alkuperäinen teksti kokonaisuudessaan: Wij Jacobus de la Gardie greffwe till Läckö, friherre till Ekholmen, Herre till Kolcka och Runtza, och lyde Riddare, K.M:tz och Sveriges Rikes Råd, marshalk och General Fältherre, giör wetterligit, att aldenstundh erlig och manhaftigh Lydert Hinderesson hafuar effter H.K.M.tz nådige befallningh bekommit fullmacht på Major rhang under offerstenen wälb. Alexander von Essens Regemente i Österbotn, så medan han nu finnat ähr att begifua sig dijt till be:te Regemente, därför hafuar Wij på högl:te H.K.M.tz vägna honom uthi fullmacht giffuat, att han noga och flitig ransakning skall hålla medh samma noga monstra, först om de som förrymbde, eller alliest sigh underdolt hafuar, sedan skall han granneligen effterfråga hvar folket ähr bleffuat effter uthskriffning rullorna, hvilka som der aff ähr döda, förrymbda, eller alliest af tredha sig underdolt, och sådant granneligen ransaka, uptekna, och der på richtig besheeth uthi Krigsrätten leferera, hvar till stathållaren der i Lanzändan wille honom på H.K.H:tz vägna befonderlig idra. Datum Waxholm den 8: October 1630. Jacobus de la Gardie.

²⁷ SE/KrA/0022/1630/20, 99.

Taulukko 6. Yhteenvedo Alexander von Essenin Pohjanmaan rykmentistä 18.2.1630

	Upsee- rit	Kotimaa Tav.sot. elossa	Preussi Nihdit	Karann.	Kotiutettu	Preussi vankina	Kuolleet 4 v. aikana	Yhteensä
Komppania:								
Alexander von Essen	17	104	12	14			35	182
Anders Persson Utter	17	104		5			73	199
Lydert Henriksson	18	101	3	33	1		145	301
Henrik Stammert	18	80	1	4			96	199
Joakim Schoulz	15	86	6	6			85	198
Norman Suthar	17	107		10	1	1	90	226
Henrik Lebühr	18	94	3	19			122	256
Kasper Koskull	17	92	7	14			94	224
Kajaanin pit. (ei kompp.)		51		1			2	54
Yhteensä	137	819	32	106	2	1	742	1839

Lähde: SE/KrA/0022/1630/20, 99.

Miksi tutkia uudelleen Pohjanmaan rykmentin miestappioita Preussin sodassa, kun Armas Luukko Etelä-Pohjanmaan historiassa on jo selvittänyt mm. nyt tutkielmani kohteena olevan ”tarkastusrullan” sisällön? Sen mukaan Pohjanmaan rykmentin sotilaita on kuollut yhteensä 742 vuosina 1626–1629.²⁸ Luukko on kuitenkin itse asiassa vain puhtaaksikirjoittanut rullien joukosta löytyneen yhteenvedon. Raportin ongelmista tarkemmin kohdassa 3.6.

Rajaukset

Sotajoukko on jatkuvassa muutoksessa oleva kokonaisuus. 1600-luvun Ruotsissa armeijaan jouduttiin enemmän tai vähemmän pakotettuna ja periaatteessa siellä oloajalle ei ollut ylärajaa. Käytännössä valtaosa kuoli hyvinkin nopeasti, joten palvelusaika jäi monella lyhyeksi. Preussin sota on hyvä tutkimuksen kohde, koska sotaretken alku ja loppu voidaan määritellä ja se oli kestoltaan suhteellisen lyhyt. Sodan alussa sotilaat vietiin Preussiin, rykmentin liikkeet Preussissa tunnetaan pääpiirteittäin (liite 2). Sodan loputtua jäljellä olevat tuotiin kotimaahan, muutamia kymmeniä sairaita, vangiksi joutuneita ja palvelukseen jätettyjä lukuun ottamatta. Myös vuosittaiset täydennysjoukot ovat tiedossa. Tavallista oli myös, että rykmenttejä jaettiin ja yhdisteltiin toisten rykmenttien kanssa, mutta Preussin sodassa rykmentti pysyi yhdessä eräitä talvikausia lukuun ottamatta. Näistä syistä Preussin sota sopii hyvin tarkastelun kohteeksi.

Pohjanmaan rykmentti oli jalkaväen osasto, joten ratsuväki ja laivasto jäävät tutkielman ulkopuolelle. Tarkastelun pääkohteena ovat siis vuosina 1627-1629 rekrytoidut sotilaat ja heidän sotaretkensä Preussissa siihen asti, kun rykmentti kotiutettiin marras -joulukuussa

²⁸ Luukko 1945, 486.

1629. Kohderyhmään sisältyvät myös ennen vuotta 1627 palvelukseen astuneet, jotta on mahdollista verrata vanhojen ja uusien ikäluokkien selviämistä keskenään. En ole rajannut myöskään päällystää pois, koska se helpottaa vertailujen tekemistä rykmentin vahvuusilmoituksiin. Sen sijaan päällystön ja ennen vuotta 1627 palvelukseen astuneiden taustatietojen selvittämisen olen rajannut pois.

1.4 Lähteet

Alkuperäislähteitä ovat katselmusrullat (rullor) sekä ruodutus- ja sotaväenottoluettelot (roterings- och utskrivninglängder) Ruotsin sota-arkistossa.²⁹ Vuoden 1630 tarkastusrulla (ransakningsrulla) sisältää mieskohtaiset luettelot komppanioittain ja pitäjittäin. Luettelosta selviää sotilaan tilanne: elossa, kuollut, missä kuollut, kaatunut, karannut, vangittu, kotiutettu, sairaana Preussissa, jne. Tarkastusrullasta ei kuitenkaan selviä sotilaan ikä, kotitalo ja suhde siihen (isäntä, poika, renki, ym.). Nämä tiedot löytyvät ruodutusluettelosta.

Ruodutusluettelosta näkee havainnollisesti, miten kylän miehet on luetteloitu ja ketkä heistä on sitten valittu nihdiksi, valintaperusteita ei tosin mainita. Sotaväenottoluettelo on ruodutuksesta tehty yhteenveto ja siitä selviää vain sotilaan nimi ja toisinaan isän tai isännän nimi ja kotikylä. Ruodutusluetteloon kirjoitettiin kaikkien 15 vuotta täyttäneiden miesten nimet, ikä, kotitalo- ja kylä sekä mahdollisesti sotapalveluksen esteenä oleva sairaus tai ruumiinvamma. Pohjanmaan ruodutusluettelot löytyvät vuosilta 1627 ja 1629, mutta vuoden 1628 rekrytoinnit on pääteltävä katselmusrullista. Kun nämä tiedot yhdistetään tarkastusrullan tietoihin, sotilaan alku- ja lopputilanne on tiedossa. Toisinaan kuolintieto löytyy myös katselmusrullasta.

Ruodutusanalyysin jälkeen seuraava kysymys on, löytyykö sotilas Preussin sotaretkeltä. Tutkimuksessani voin hyödyntää vain mieskohtaisia luetteloita, joita Pohjanmaan rykmentistä löytyy vuoden 1630 tarkastusrullan lisäksi vaihtelevasti. 1 kpl vuodelta 1626, 3 kpl vuodelta 1627, 4 kpl vuodelta 1628 ja 7 kpl vuodelta 1629. Täten valittavissa on 15 katselmusta lähempään tarkasteluun. Näiden lisäksi rullista ja kirjallisuudesta löytyy erilaisia yhteenvetoja, muona- ja palkkalaskelmia, mutta tutkimuksessani voin hyödyntää niitä vain kontrollilukuina.

Tärkeimmät toissijaiset lähteet ovat Julius Mankellin ja Generalstabenin kokoamat taulukot armeijan koostumuksesta eri aikoina. Näihin lähteisiin viitataan kaikissa Ruotsin armeijaa koskevissa tutkimuksissa. Tämä koskee myös C-B. J. Petanderin *Pohjanmaan rykmentin*

²⁹ Riksarkivet, <https://sok.riksarkivet.se/>

historiikkeja ja Arvi Korhosen *Hakkapeliitta*-teoksia, joihin olen tukeutunut laatiessani katsausta Pohjanmaan rykmentin vaiheista Preussissa (liite 2).

Ruodutus- ja sotaväenottoluettelot löytyvät vain vuosilta 1627 ja 1629. Lisäksi vuonna 1630 on tehty luettelot vuosina 1627–1629 palvelukseen astuneista ja heidän tilanteensa silloin (elossa, kuollut, paennut, ym.). Nimitän tätä luetteloa ruodutusluettelon erillisselvitykseksi.³⁰ Ruodutusluettelot sisältävät taustatietoja sotilaaksi kirjoitetuista, vuonna 1627 niitä löytyy lähes kaikista, mutta vuonna 1629 tiedot eivät ole yhtä täydellisiä: sotilaan ikä tai tieto kotitalosta puuttuvat usein. Ruodutus ei koskenut irtolaisia (*lösdrivare*), heidät kirjoitettiin sotilaaksi ruodutuksen ulkopuolella. Kaikki irtolaiset eivät kuitenkaan kuninkaan mielestä kelvanneet armeijaan.³¹

1600-luvun kylien nimissä on tukeuduttava historiateoksiin, koska esimerkiksi *Suomalainen paikannimikirja* kuvaa vain nykytilannetta ja *Helsingin yliopiston historian laitoksen kyläkirja* kuvaa tilannetta vuonna 1560. Tukeuduin pääasiassa seuraaviin teoksiin: *Etelä-Pohjanmaan historia IV*, *Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia III*, *Svenska Österbottens historia I*, *Korsholms historia Första delen* ja *Suur-Kalajoen historia I*. Lisäksi käytin Internetistä löytyvää luetteloa *Byar kommunvist i Svenska Österbotten*.

1.5 Metodit

Päämetodini on prosopografinen, mikä tarkoittaa, että tutkin joukkoa yksilöiden kautta. Prosopografista tutkimusmenetelmää on käytetty historian tutkimuksessa 1800-luvulta alkaen genealogisissa ja sosiografisissa tutkimuksissa, mutta joustavuutensa ansiosta se sopii hyvin monille muillekin alueille.³² Sitä on käytetty tutkittaessa hyvin dokumentoituja pieneen eliittiin kuuluvia yksilöitä, mutta sitä voidaan käyttää yhtä hyvin tarkasteltaessa isoja, usein nimettömiä ja heikosti dokumentoituja yksilöitä.³³ Käyttötarkoitusten moninaisuudesta johtuen myös määritelmiä on monia. Lawrence Stonen määritelmä vuodelta 1970: ”Prosopografia on samankaltaisen taustan omaavan toimijaryhmän ominaisuuksien

³⁰ Ruodutusluettelosta 1627-1635 löytyy ennen varsinaista vuoden 1630 ruodutusta ”Rulla niistä nihdeistä, jotka on kirjoitettu sotaväkeen vuodesta 1627 alkaen ja ketkä ovat elossa, piilottelevat tai ovat kuolleet”, SE/KrA/0035/0/210, 372-393.

³¹ Styffe 1861, 39-41, [Krigsfolks-Ordning 1619-/1620]: Kuningas pohtii tätä kysymystä monesta näkökulmasta ja päätyy esittämään, että irtolaisista voidaan ottaa ne, joilla on kykyjä sotilaselämään, mutta väärinkäytöksistä tai epärehellisyydestä tuomittuja ei pidä ottaa armeijaan sotilaiden moraalia heikentämään.

³² Verboven 2007, 40-41.

³³ Verboven 2007, 42.

kollektiivista tutkimusta.³⁴ Ruotsalaisen sosiologin Donald Broadyn mukaan prosopografia on kollektiivibiografiaa, jota hän tarkentaa neljällä kriteerillä:³⁵

- 1) Prosopografia on samalle kentälle (field) kuuluvien ihmisten tutkimusta.
- 2) Se perustuu näihin yksilöihin liittyvien tietojen kokonaisvaltaiseen keräämiseen.
- 3) Jokaisesta yksilöstä pyritään keräämään samat tiedot.
- 4) Tutkimuksen pääkohteena eivät ole yksilöt, vaan heidän toimintansa kentällä.

Merja Uotila on käyttänyt prosopografista tutkimusmenetelmää Jyväskylän yliopistossa vuonna 2014 julkaistussa väitöskirjassaan ”*Käsityöläinen kyläyhteisönsä jäsenenä, prosopografinen analyysi Hollolan käsityöläisistä 1810-1840*”. Hänen tutkimuksessaan ammatti ja sitä ilmentävä ammattinimike ovat tutkittavaa ryhmää yhdistävä ulkoinen elementti. Uotilan mukaan prosopografisen tietokannan kokoaminen on työntensiivistä ja aikaa vievää. Samalla se kuitenkin antaa tilaisuuden perehtyä syvällisesti ja aineistolähtöisesti tutkittavaan kohteeseen, mikä helpottaa ja nopeuttaa aineistosta tehtäviä analyysejä. Tietokannan ylläpito on myös jatkuva ”itseään korjaava” prosessi. Yksityiskohdiltaan tietokanta ei koskaan tule valmiiksi, vaan siihen voi aina lisätä uutta tietoa tai korjata tiedon merkitystä.³⁶

Marko Lambergin mukaan nykyprosopografia tutkii ihmisjoukkoja ja yhteisöjä, joita liittyy toisiinsa joki piirre tai ominaisuus (tilastokielellä muuttuja). Prosopografisessa tutkimuksessa tarkastellaan, miten yksi tai useampi muuttuja on vaikuttanut ryhmässä tai ilmennyt siinä. Prosopografia pitää usein sisällään elämäntutkimuksen: tutkija tarkastelee ryhmän jäsenten yhteiskunnallisia taustoja ja elämänvaiheita. Metodista on sovellettu paljon antiikin, keskiajan ja uuden ajan alun tutkimuksessa. Tutkimusote on usein sosiaalishistoriallinen, vaikka menetelmä soveltuu myös kulttuuri- jopa mentaliteettihistoriallisten kysymysten selvittelyyn. Lamberg mainitsee, että tutkijan tarkasteluote on usein prosopografinen, vaikka hän ei sitä itse tiedosta.³⁷ Esimerkkinä tällaisesta tiedostamattomasta tai julkilausumattomasta prosopografisesta tutkimuksesta Uotila mainitsee Jari Niemelän *Tuntematon ruotusotilas*-teoksen, joka kirjoittajansa mukaan on ”vuodesta toiseen etenevä pienoiselämäkerta jokaisen tutkimusjoukkoon kuuluvan miehen elämänvaiheista”.³⁸

³⁴ Stone 1971, 46.

³⁵ Broady 2002, 381-385.

³⁶ Uotila 2014, 33, 38.

³⁷ Lamberg, 2008, 230-232.

³⁸ Uotila 2014, 240-256.

Verbovenin mukaan vanhojen aikojen lähdemateriaali on usein niin fragmentaarista, että tyypilliset yhteiskuntatieteiden määrälliset menetelmät ovat harvoin käyttökelpoisia ja että prosopografiassa on tavallista, että tietoa kerätään monista lähteistä ja yhdistetään toisiinsa.³⁹ Sotilasrullat, päälähteeni tässä tutkielmassa, ovat myös fragmentaarisia, tietoa puuttuu tai teksti on lukukelvotonta. Epäselväksi jäänyt tieto saattaa selvitä seuraavassa katselmuksessa. Prosopografisen menetelmän etu on siinä, että siinä voidaan yhdistää fragmentaarista tietoa ja vahvistaa epävarmoja tulkintoja. Tutkielmani täyttää käsittääkseni hyvin em. Broadyn kriteerit:

- 1) Tutkittava ryhmä Pohjanmaan sotilaita, jotka palasivat Preussista vuonna 1629, tai olivat kuolleet sotaretkellä tai muutoin poistuneet rivistä.
- 2) Tarkoitukseni on kerätä tietokantaan tiedot näistä sotilaista.
- 3) Jokaisesta sotilaasta pyrin keräämään samat tiedot. Esimerkiksi kaikille sotilaille ei löydy kotitaloa, jolloin tiedot jäävät näiltä osin vajaiksi.
- 4) Tutkielman pääkohteena eivät ole yksilöt sinänsä vaan heidän sotilasuransa.

Keskeiseksi välineeksi muodostuu prosopografinen tietokanta. Jokaisesta sotilaasta kertyy tietokantaan pieneniselämäkerta, jossa seurataan hänen sotilasuraansa alkaen sotaväenotosta ja päättyen 1630 pidettyyn tarkastuskatselmukseen. Suuri osa ei koskaan palannut sotaretkeltä, mutta vuonna 1630 pidetyssä tarkastuksessa on luetteloitu myös kuolleet ja karanneet. Tutkimustulokset on tarkoitus raportoida ensisijaisesti kollektiivisesti, mutta tietokanta tarjoaa mahdollisuuden kertoa myös yksittäisistä sotilaista. Perusjoukko on siis sotilaat, jotka sotaväenotossa määrättiin armeijaan tai sijaissotilaat, jotka menivät sotapalvelukseen alun perin määrättyjen puolesta. Alustava hypoteesi aikaisempien tutkimusten pohjalta on, että valtaosa kuoli kulkutauteihin ja vain pieni osa kuoli taisteluissa, pakeni tai selviytyi sodasta hengissä.

Laadullinen ja määrällinen menetelmä

Sovellan tutkielmassani sekä määrällistä että laadullista menetelmää. Vastaukset tärkeimpään tutkimuskysymykseeni ovat määrällisiä: kuinka moni sotilaista selvisi hengissä, kuoli taistelussa tai sairauksiin, pakeni tai poistui rivistä muulla tavoin. Muita määrällisesti selvitettäviä kysymyksiä ovat esimerkiksi: missä sotilaat kuolivat, kuinka kauan he ehtivät palvella tai minne sotilaat pakenivat. Tietojen analysointivaiheessa etsin laadullisessa

³⁹ Verboven 2007, 62-63.

analyysissä vastauksia seuraavan kaltaisiin kysymyksiin: miksi niin moni kuoli ja mistä syystä tai millaiset sotilaat kuolivat todennäköisimmin kulkutauteihin.

1.6 Aiempi tutkimus

Sven A. Nilssonin mukaan Preussin sodassa kuoli vuosina 1625-1629 30 000 ruotsalaista ja suomalaista sotilasta. Kun sotaan oli viety kaikkiaan noin 50 000 sotilasta, merkitsee tämä 60%:n kuolleisuutta.⁴⁰ Nils Erik Villstrand ilmoittaa samat luvut ja toteaa, että he menehtyivät taisteluissa tai tarttuviin sairauksiin, jotka levisivät sotilaiden joukossa primitiivisissä olosuhteissa. Kuningas kirjoitti vuonna 1626 Jacob de la Gardielle Liivinmaalle sotilaista, jotka kuolevat kuin koirat varuskuntapalveluksessa Riassa.⁴¹

Preussin sodan miestappioista ei löydy tutkimuskirjallisuudesta paljon mainintoja. Sitä enemmän löytyy arvioita 30-vuotisesta sodasta. Suuriin lukuihin päästään, kun otetaan tarkastelun kohteeksi pitempiä jaksoja. Puoli miljoonaa on arvio, joka toistuu monissa historian yleisesityksissä, kun tarkoitetaan sadan vuoden aikana, vuodesta 1620 vuoteen 1719, sodissa menehtyneiden ruotsalaisten ja suomalaisten sotilaiden määrää. Edellä olen jo viitannut Herman Lindqvistin *Ruotsin historiaan*, jonka mukaan noin 500 000 ruotsalaista ja suomalaista sotilasta ei koskaan palannut kotiin.⁴²

Myös Jouko Vahtola ilmoittaa Ruotsin kokonaistappioiksi vuosina 1620-1719 noin puoli miljoonaa, mistä Pohjan sota nielaisi 200 000. Suomen osalta vastaavat luvut ovat 170 000 ja 50 000. Vahtola suhteuttaa tappioita asukasmäärään ja arvioi, että sadasta 1600-luvulla täysi-ikäiseksi eläneestä miehestä 30 kuoli sodassa.⁴³ Pentti Virrankoski viittaa Jussi T. Lappalaisen tutkimuksiin, joiden mukaan kolmikymmenvuotiseen sotaan 1630-1648 osallistui noin 25 000 suomalaista miestä, joista 14 000 menetti henkensä, mikä oli 7-8% miespuolisesta väestöstä.⁴⁴

Taulukko 7: Ulkomailla palvelleet ja sille tielleen jääneet suomalaiset 1638-1649

Aselaji	Ulkomailla palvelleita	Poistuma	Poistuma- %
Ratsuväki	9 482	3 701	39,0
Jalkaväki	25 581	15 593	61,0
Yhteensä	35 063	19 294	55,0

Lähde: Lappalainen 2001, 95-96.

⁴⁰ Nilsson 1990, 162, 232.

⁴¹ Villstrand 2011, 95; ”dö som hundar sin kos”.

⁴² Lindqvist 2003, 155.

⁴³ Vahtola 2003, 134.

⁴⁴ Virrankoski 2012, 70.

Lappalainen huomauttaa, että laskelma perustuu sotatoimialueille laivattujen ja sieltä palanneiden sotilaiden määriin ja tarkoittaa siten palveluskertoja eikä miehiä, mutta virhe ei ole hänen mielestään kuitenkaan kovin suuri.⁴⁵ Virrankosken arvio 7-8%:n miestappioista perustuu 400 000 väestöarvioon. Laskelman mukaan jalkaväen kuolleisuus oli paljon suurempaa kuin ratsuväen.

Etelä-Pohjanmaan historiassa Armas Luukko kertoo suomenkielisten pitäjien osallistumisesta sotiin hyvin monipuolisesti. Hän on tutkinut Pohjanmaan rykmentin sotaretkiä mm. Preussissa ja Saksassa, mutta selvittänyt myös sotaväenottoon liittyviä kysymyksiä, kuten sotilaaksi otettujen asemaa yhteisössä, ikää ja sijaissotilaiden käyttöä. Hän mainitsee suuret miestappiot ja toteaa selostaessaan kolmikymmenvuotisen sodan päättymistä, että ”se oli vaatinut maakunnalta ennen kuulumattoman raskaita uhreja, joiden kokonaismäärää on mahdoton edes osapuilleen arvioida.”⁴⁶

Kuntahistorioissa sotien tappiot esitetään yleensä yleisellä tasolla, mutta paikallisväriä on tuotu esille yksittäisten sotilaiden esimerkkien kautta. *Suur-Kalajoen historiassa* on kuitenkin arvio koko pitäjän menetyksistä. Pitäjästä on otettu keskimäärin 20 miestä vuodessa, mikä tarkoittaa vuosisadan kuluessa noin 2 000 sotamiestä, joista suurin osa menetettiin lopullisesti. Menetykset olivat raskaat, kun otetaan huomioon, että Kalajoen pitäjän väkiluku 1600-luvun alussa oli noin 2 700 ja vuosisadan lopussa 4 600. Jonkin verran miehiä kotiutettiin vanhoina, sairaina tai sotainvalideina, jotkut taas karkasivat, mutta valtaosa poistui riveistä kuoleman kautta. Kuolleista oli vain vähäinen osa taisteluissa kaatuneita; sodankin aikana suurin osa kuoli kulkutauteihin, jotka raivosivat varuskunnissa ja leireissä.⁴⁷

Villstrand on lanseerannut käsitteen ”nihtikaruselli” (knektkarusellen)⁴⁸ kuvatessaan sotilaan tai sotilaaksi määrätyn erilaisia vaihtoehtoja. Tutkimuskohteena olivat Kalajoen, Säämingin ja Kerimäen sotaväenotot vuosina 1629-1679. Sotilaalla oli neljä päävaihtoehtoa: mennä palvelukseen, etsiä korvaaja, paeta tai saada ero. Näissä päävaihtoehtoisissa oli edelleen erilaisia mahdollisuuksia: sotaväkeen määrätty tai palvelukseen astunut voidaan korvata, korvaava sotilas voi paeta, palvelukseen astunut voidaan vapauttaa, jne. Villstrand löysi

⁴⁵ Lappalainen 1986, 125-153.

⁴⁶ Luukko 1945, 497.

⁴⁷ Huurre 1956, 285, 290.

⁴⁸ SAOB:n mukaan knekt on sotilas, erityisesti jalkaväen sotilas. Ruodutusluetteloissa sotilaaksi määrätyn kohdalla käytetään knecht-sanaa, mikä on muuntunut suomenkieliseen muotoon ”nihti”.

väitöskirjassaan kaikkiaan 18 eri kategoriaan, joihin sotilas tai sotilaaksi määrätty voi joutua.⁴⁹ Sotilaskarusellissa pyöri siis paljon muitakin kuin varsinaisessa palveluksessa olevat.

Kati Toivanen on tutkinut sotilaskarkuruutta Suomen sodassa 1808-1809, miltä ajalta lähdeaineisto on periaatteessa parempi kuin 1600-luvulta. Toivasen mukaan lähteiden aukollisuus on kuitenkin estänyt kovin pitkälle menevien yleistysten tekemisen. Hänen mukaansa kokonaisuutena katsoen karkuruus oli melko vähäistä, mutta etenkin syksyllä 1808 karkuruus yltyi jopa joukkopaoiksi.⁵⁰

Arvi Korhosen tavoitteena oli kirjoittaa kokonaisvaltainen teos suomalaisten osallistumisesta Ruotsin sotiin 1600-luvulla. *Hakkapeliittain historia I* oli tämän teossarjan ensimmäinen osa, joka ilmestyi vuonna 1939. Siinä kerrotaan sotalaitoksen kehitys vuodesta 1617 vuoteen 1625. *Hakkapeliittain historia II* kertoo vuosista 1626-1629. Se ilmestyi vuonna 1943, eikä vielä päästy kolmikymmenvuotiseen sotaan asti. Tämä toinen osa käsittelee Preussin sotaa ja lienee perusteellisin suomalaisesta näkökulmasta tästä sodasta kirjoitettu teos.⁵¹ Siinä kerrotaan poliittisista suunnitelmista ja strategioista, sotaretkien ja taistelujen kuluista sekä rykmenttien ja komppanioiden kehityksestä. Korhosen laskelmiin Pohjanmaan rykmentin vahvuuden kehityksestä palaan tarkemmin kohdassa 3.6. Samassa kohdassa esittelen myös muutamia muita 1600- ja 1700-luvun alun sotien uhreista tehtyjä tutkimuksia.

Kun raportoidaan, että Ruotsin sodissa kuoli sadan vuoden aikana, 1620-1719, puoli miljoonaa sotilasta, se tuntuu suurpiirteiseltä ja kaukaiselta, eikä herätä juuri minkäänlaisia tuntemuksia. Tutkimalla sotilaiden kohtaloita paikallis- ja yksilötasolla, menneisyys herää paremmin henkiin. Tämän tutkimuksen yhtenä tarkoituksena on tehdä nämä näkymättömät ja tuntemattomat sotilaat paremmin näkyviksi ja tunnetuiksi. Marjo Kaartisen ajatuksia mukailen: ”1600-luvulla kuolleita kohtaan meillä ei ole velvollisuuksia, mutta on nykypäivän odotus, että teemme oikeutta menneisyydelle.”⁵²

2. Rekryyteistä sotilaiksi

2.1 Lähteistä tietokannoiksi

Everstiluutnantti C-B. J. Petander on laskenut, että Pohjanmaan rykmentin miehistöön kuuluvien tappiot Preussissa 3.9.1626 – 31.12.1629 välisenä aikana olivat 1685 sotilasta.

⁴⁹ Villstrand 1992, 182-183.

⁵⁰ Toivanen 2014, 64-68.

⁵¹ Lappalainen 1986, 125; Hakkapeliitta-sarja jäi kesken Korhoselle langenneiden muiden tehtävien vuoksi. Sarjaa oli tarkoitus jatkaa Suomen Akatemian myöntämien määrärahojen turvin 1982-1985.

⁵² Kaartinen 2005, 208-209.

Tämä onkin ainoa tutkimuskirjallisuudesta löytämäni arvio Pohjanmaan rykmentin miehistötappioista Preussin sodassa. Petander on päätenyt tähän lukuun ottamalla mukaan alkutilanteen, lisännyt siihen vuosien 1627-1629 aikana rekrytoidut ja vähentänyt vuonna 1630 elossa olevat.⁵³ (tarkemmin taulukossa 18). Näin laskemaansa lukua Petander nimittää Preussin sodan tappioiksi (förluster), vaikka oikeastaan on kyse poistumasta, joka on kattonimike kaikille eri tavoille poistua armeijan riveistä.

Juhani Leskinen, joka on tehnyt tutkielman *miehistön poistunnasta suomalaisissa rykmenteissä vuosien 1655-1660 sotaretkillä*, jakaa poistunnan kahtia: varsinaiseen ja muuhun poistuntaan. Varsinaiseen poistuntaan hän laskee mm. kaatuneet, karanneet ja vapautetut. Muuhun poistuntaan kuuluvat mm. komennettuina tai sairaana olevat, haavoittuneet, joukosta jälkeen jääneet ja vangit. Tähän kategoriaan Leskinen laskee myös ylennetyt.⁵⁴ Suurin osa Petanderin Preussin sodan tappioiksi ilmoittaneista on kaatuneita ja kuolleita, mutta lukuun sisältyvät lisäksi mm. ylennetyt. Oman tutkimukseni tavoite on sama kuin Petanderilla, selvittää Preussin sodan kokonaispoistuma. Tutkimusmenetelmäni on kuitenkin oleellisesti erilainen. Kun Petander laskee poistuman erilaisten yhteenvetojen, eli ”nuppilukujen” pohjalta, seuran omassa tutkimuksessa sotajoukon selviytymistä yksittäisten sotilaiden kautta.

Vaihe 1: Preussissa pidettyjen katselmusten valinta

Mahdollisimman tarkoituksenmukaisten katselmusten valitsemiseksi olen tehnyt laskelmia rykmentin vahvuuden vaihteluista:

Taulukko 8. Pohjanmaan rykmentin vahvuus 8/1626-10/1629

	8/26	12/26	5/27	10/27	4/28	8/28	12/28	5/29	10/29
Elossa	1149	999	928	944	1042	1169	1019	686	734
Sotaan viety	1149	1149	1149	1586	1586	1887	1887	1887	2283
Ero=kumulat.poistur	0	150	221	642	544	718	868	1201	1549
Poistuma kausittain		150	71	421	-98	174	150	333	348

Lähde: Katselmusrullat 1626/11, 1627/8, 1628/7, 1628/8, 1628/10, 1628/15, 1629/8, 1629/17, 1630/20.

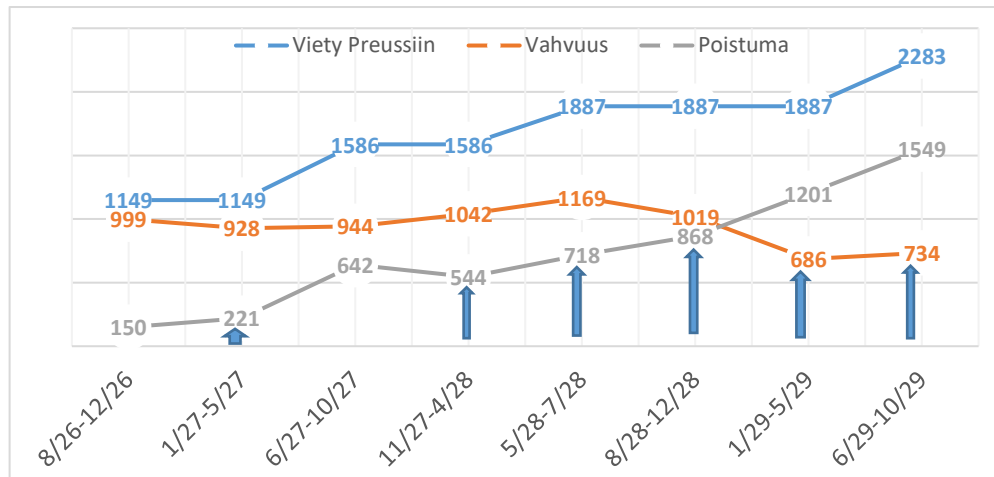
Taulukon 8 luvut perustuvat katselmusten lopussa ilmoitettuihin yhteenvetoihin, niiden puuttuessa myös mieskohtaisesti laskemiini lukuihin, sotaan vietyjen määrät Petanderin ja Korhosen käyttämiin lukuihin. Tässä on huomioitava, että tietojen saatavuudesta johtuen jaksot vaihtelevat kolmesta kuuteen kuukauteen. Kauden 11/27-4/28 miinusumerkki (-98) kertoo mielestäni vain siitä, että lähtötiedot ovat ristiriitaisia, miinusmerkkinen poistuma

⁵³ Petander 1966, 176.

⁵⁴ Leskinen 1978, 55-70.

tarkoittaa itse asiassa lisäystä. Syynä voi olla esimerkiksi se, että aikaisemmat vahvuusluvut ovat olleet virheellisiä (liian alhaisia) tai että riviin on palannut kadoksissa olleita sotilaita. Myös Korhonen on tuskailut täsmäytysongelman kanssa, joskus hän selittää tällaista selvittelytyötään kirjassaan hyvinkin tarkkaan.⁵⁵ Taulukossa 8 huomio kiinnittyy kolmeen kauteen, jolloin poistuma on ollut selvästi muita korkeampi: kesä 1627 ja vuoden 1629 talvi- ja kesäkaudet.

Kaavio 1. Pohjanmaan rykmentin vahvuus 8/1626-10/1629

Lähde: Katselmusrullat 1626/11, 1627/8, 1628/7, 1628/8, 1628/10, 1628/15, 1629/8, 1629/17, 1630/20.

Kaavion ylin viiva (1149-2283) kertoo sotaan vietyjen kumulatiivisen määrän, alimmaisiksi päätyvä viiva (999-734) kertoo rykmentin vahvuuden. Niiden erotus (150-1549) on kumulatiivinen poistuma. Valitsin tarkastelun kohteeksi 6 ajankohtaa, jotka olen merkinnyt nuolilla yllä olevaan kaavioon.

Valitsin alkutilanteeksi toukokuussa 1627 pidetyn katselmuksen. Siinä ei ole vielä mukana saman vuoden uusia sotilaita. Seuraava sotilaskohtainen katselmus löytyy vasta vuoden kuluttua toukokuusta 1628. Samalta vuodelta valitsin mukaan lisäksi elokuussa ja joulukuussa pidetyt katselmukset. Vuodelta 1629 valitsin huhtikuussa, toukokuussa, ja lokakuussa pidetyt katselmukset. Huhtikuu tuli mukaan kahden komppanian takia, kun niistä ei löytynyt katselmusta toukokuulta. Toukokuun valitsin jokaiselta vuodelta sen vuoksi, että silloin oli yleensä talvileiri ohi ja alettiin valmistautua tulevan kesän ”taistelukautta” varten.⁵⁶

⁵⁵ Esimerkiksi, Korhonen 1943, 25-26, 148-150, 277-278, 413-414.

⁵⁶ Petander 1966, 117, 133, 162; Kuningas halusi itse johtaa taisteluja, jotka ajoittuivat pääosin kesäkausiin. Talvet hän vietti Tukholmassa ja saapui sotatoimialueelle aina toukokuussa vuosina 1627 – 1629.

Vaihe 2: Perustiedot matriisiin eli perustietokannan luonti

Tutkimuksen työläin vaihe oli lähtötietojen vienti matriisiin, jota nimitän myös perustietokannaksi. Sen tarkka tietosisältö on liitteessä 7. Tallennusjärjestyksellä ei sinänsä ole merkitystä, mutta etenin järjestyksessä kuva kuvalta aloittaen ruodutuksista ja sotaväenottoluetteloista ja jatkaen katselmuksilla. Tällä tavalla sotilaat ja heidän kotikylänsä ja -pitäjänsä tulevat tutuiksi. Heidät on sitten helpompi tunnistaa Preussissa, kun katselmuksissa yleensä mainitaan vain kotikylä. Matriisin riveinä ovat yksittäiset sotilaat. Perustietokantaan kertyi yli 13 000 riviä. (Tarkemmat erittelyt liitteessä 9-10).

Vaihe 3: Kylä-pitäjä-tietokannan perustaminen

Aika pian tallennustyön alussa tuli tarpeelliseksi perustaa tietokanta, jossa ovat sallitut kylien nimet, ruotsiksi tai suomeksi. Kylä-pitäjä-tietokannan avulla voi selvittää, mihin pitäjään kylä kuuluu tai toisinpäin, mitkä kylät kuuluvat mihinkin pitäjään. Kylien nimiä kertyi tietokantaan lähes 600, joista osa osoittautui myöhemmin virhetulkinnoiksi ja osa tarkoitti samaa kylää, mutta toisella kielellä. Lopullisessa luettelossa on yhteensä 489 kylän nimeä (liite 5).

Vaihe 4: Sotilastietokannan luonti

Tämän tietokannan avulla on tarkoitus saada yhdellä silmäyksellä kokonaisnäkemys sotilaasta eri katselmuksissa. Muodostin uuden tietokannan, jossa sarakkeet ovat samoja kuin perustietokannassa, mutta lisätyinä sarakkeilla jokaista katselmusta varten. Kukin sotilas esiintyy sotilastietokannassa vain kerran, hänelle on varattu vain yksi rivi, jolla kerrotaan hänen perustietojensa lisäksi hänen tilanteensa kussakin katselmuksessa: Preussin katselmuksissa tilannekoodein ja tarkastuskatselmuksessa lisäksi tekstimuodossa. Nimesin tämän tietokannan sotilastietokannaksi. Sotilastietokannan tarkka sisältö liitteessä 8 ja malli liitteessä 11.

Rakensin sotilastietokantaa vaiheittain ikäluokittain eli palvelukseen astumisvuosittain. Menettelytavat olivat samat vuosille 1627 ja 1629, koska käytettävissä olivat ruodutus- ja sotaväenottoluettelot. Koska vuodelta 1628 vastaavat tiedot puuttuvat, katsoin Korhosen tapaan vuoden 1628 uusiksi sotilaiksi ne, jotka katselmusluettelossa Marienburgissa 5.8.1628 oli nimetty uusiksi. Päädyin kuitenkin hieman pienempään lukuun kuin Korhonen, joka on laskenut uusien määräksi 304. Uudet ja sairaat on lueteltu aina komppanian lopussa, mutta Lichtonin komppaniassa tiedot uusista puuttuvat; Korhonen onkin tulkinnut Lichtonin komppanian sairaat uusiksi sotilaiksi. Korhosen luvut poikkeavat myös mm. Schoulzin

komppanian osalta.⁵⁷ Merkinnät eivät olekaan kovin yksiselitteisiä. Mitä oikeastaan tarkoittaa ”nyankompna gamla knechter”? Oma käsitykseni on, että heidät on määrätty sotilaiksi ennen vuotta 1628, mutta onnistutaan vasta nyt tuomaan rintamalle. Osa heistä löytyy vuonna 1627 rekrytoitujen joukosta ja osa sitä vanhemmista ikäluokista. Minä tulkitsin tämän merkinnän siten, että otin sotilaan mukaan uutena, jos häntä ei vielä löytynyt sotilastietokannasta. Korhoselta on jäänyt huomaamatta, että syksyllä 1628 on tullut vielä lisää täydennyksiä, jotka löytyvät rullasta 1628/15 1.12.1628. Jokaisesta katselmuksesta löytyi uusia sotilaita, jotka vein tietokantaan. Ikäluokittain vein tietokantaan myös ne sotilaat, jotka tarkastusrullan ja ruodutusluettelosta löytyneen erillisselvityksen mukaan olivat astuneet palvelukseen vuonna 1627, 1628 ja 1629 ja jotka sieltä vielä puuttuivat. Tärkeätä oli kontrolloida, että vein sotilastietokantaan vain sellaiset, joiden nimeä ei sieltä vielä löytynyt. Näihin katselmuksissa 1628 ja 1629 löytyneisiin uusiin sotilaisiin palaan tarkemmin kohdassa 3.5.

Ongelmia ja ratkaisuja

Kun elossa olevat sotilaat palasivat Preussista loka-joulukuussa 1629, ehti kulua vuosi ennen kuin tarkastuskatselmus suoritettiin. Määräys tarkastuksen pitämisestä on päivätty 8.10.1630, tarkastus on päivätty runsaan kahden kuukauden kuluttua Pietarsaareissa 16.12.1630 ja tulokset on toimitettu sota-oikeuteen 16.2.1631.⁵⁸ Tilanne vuonna 1630 on saattanut olla erilainen kuin vuonna 1629. Esimerkiksi elossa sodasta selvinnyt on saattanut kuolla tai hankkia itselleen sijaisen kuluneen vuoden aikana.

Yhteenvedoista ei aina selviä, sisältyvätkö ns. katselmusrengit lukumääriin. Käytännössä he olivat upseerien henkilökohtaisia sotilaspalvelijoita, jotka toimivat mm. taistelulähetteinä ja joita ei koskaan nimetty katselmuksissa.⁵⁹ Nimettömyyden takia he jäivät yksilöllisen tarkastelun ulkopuolelle. Kun rykmentissä oli 8 komppaniaa, näitä sotilaspalvelijoita oli rykmentissä yhteensä 32. Toinen epävarmuus näissä aikanaan tehdyissä yhteenvedoissa on, että joskus vahvuuteen luettiin vain palvelukseen kelpolliset eli terveet, mutta otsikko ei tästä välttämättä kerro. Myös upseerien sisältyminen vahvuuslukuun jää joskus epäselväksi.

Nämä eivät ole ongelma omassa tutkielmassani, koska mieskohtaisessa käsittelyssä olen aina selvillä tilanteesta. Ongelmia syntyy, kun täsmäytän omia tietojani aikaisemmin tehtyihin yhteenvedoihin. Osa katselmuksista on päiväämättömiä, mutta päivämäärä voidaan usein

⁵⁷ Korhonen 1943, 277.

⁵⁸ Rullor 1620-1723, SE/KrA/0022/1630/20 (1630), 100.

⁵⁹ Mönsterdräng: SAOB: vid krigsmakten anställd person med uppgift bl. a. att tjänstgöra ss. ordonnans m. m. hos officer.

päätellä muista yhteyksistä. Arkistoinnin yhteydessä annettu tunnus voi myös johtaa harhaan: Esimerkiksi ”April månads rullor” saattaa sisältää maaliskuussa tehtyjä katselmuksia ja viittaakin siten arkistoon tulopäivään.

Sotilaiden taustatiedot, identifiointi ja normalisointi

Sotilaaksi määrätystä löytyy tieto hänen suhteestaan talon isäntään (isäntä itse, poika, renki, ym.) nämä tiedot sekä hänen ikänsä ja usein myös talon manttaaliluku ovat poimittavissa ruodutusluettelosta. Sen sijaan sijaissotilaiden kohdalla nämä tiedot jäävät yleensä tuntemattomiksi. Renkien kohdalla on lisäksi huomattava, että heidän kotitalokseen merkitään se talo, jonka palveluksessa he olivat sotaväkeen kirjoitettaessa.

Yksilökohtaisessa seurannassa sotilaan identifiointi on keskeisellä sijalla. Yleensä ruodutuksissa ja toisinaan myös Preussissa pidetyissä katselmuksissa selviää sotilaan kotikylä ja -pitäjä. Useimmiten kuitenkin katselmuksissa mainitaan vain sotilaan etunimi, patronyymi ja kotikylä. Päälystöön kuuluville ei yleensä ilmoiteta kotipaikkaa, joten identifiointi tapahtuu kahdella tavalla:

- 1) Miehistö: Etunimi, Patronyymi (Sukunimi), Kotikylä, esim. ErikAnderssonTölby.
- 2) Päälystö: Arvo, Etunimi, Patronyymi (Sukunimi), esim. KopraaliErikAndersson.

Pohjanmaalla sukunimiä esiintyy jonkin verran lähinnä Pohjois-Pohjanmaalla ja usein upseereilla. Rumpalit ja piipparit (torvensoittaja, huilunsoittaja, pillinsoittaja, pipare)) luettiin myös päälystöön, jokaisessa komppaniassa oli kolme rumpalia, joskus yksi heistä nimettiin piippariksi (pipare), mutta joskus taas kaikki kolme nimettiin rumpaleiksi. Identifioinnin takia nimitin heitä aina rumpaleiksi.

Ylentäminen ei sinänsä aiheuta ”ylimääräisen” sotilaan syntymistä. Esim. jos edellä olevan esimerkin Erik Andersson Tölbystä ylenetään korpraaliksi, hänen tarinansa sotilaana vain päättyy ja jatkuu uudella nimellä korpraalina. Ongelma syntyy sen sijaan siitä, miten pitää luokitella Erik Anderssonin vaihe tavallisena sotilaana, kun hän vain katoaa luettelosta. Jos korpraalille ilmestyy tässä yhteydessä sukunimi, on kuitenkin mahdotonta päätellä, kuka sotamies on kyseessä vai tuleeko korpraali rykmentin ulkopuolelta.

Nimet saatettiin kirjoittaa monin tavoin: yksi kirjuri kirjoitti ”Hindrich Pedersson” ja toinen muodossa ”Henrik Peersson”, vaikka kyse oli samasta sotilaasta. Identifioinnin takia kirjoitustavat piti yhtenäistää. Seuraavassa tavanomaisimmat normaalistukset: Brusius<Ambrosius, Filip<Filpus<Philpus, Henrik<Hinders<Hindrich, Jöns<Jöran<Göran,

Karl<Carl, Knut<Cnut<Knuth, Kristoffer<Christoffer<Krister, Per<Peder<Pehr<Pelle, Pål<Påhvuel<Påfvuel, Sakarias<Zackarias, Sigfred<Sigfrid<Siffer.

Samannimiset sotilaat

Samannimisille samasta kylästä oleville sotilaille voi antaa lisämääreen, esimerkiksi numeron, kotitalon nimen tai palvelukseen astumisvuoden tai päällystön kohdalla komppanian päällikön nimen. Tämän avulla heidät voi erottaa ruodutuksessa, mutta kun heidät tapaa katselmuksessa Preussissa, on mahdoton tietää, kumpi on kyseessä. Esimerkiksi Limingan Tyrnävältä joutuu sotaväkeen vuonna 1627 kaksi samannimistä Anders Henrikssonia, molemmat 20 vuoden ikäisinä. Toisen kotitalo oli Juopperi, toisen Lippo. Toinen pakeni ennen palvelukseen astumista, toinen ammuttiin Wormditissa. Katselmusten perusteella on mahdotonta selvittää, kumpi pakeni ja kumpi ammuttiin. Erottava tekijä pitää kyllä sotilaat erillään, mutta aiheuttaa silti yksilötasolla tietojen sekaantumisen. Katselmuksen tietojen kohdistaminen ”oikeille” samannimiselle ei aina onnistu. Samannimisiä oli kuitenkin kaikkiaan alle 100, mistä aiheutuu korkeintaan 2,5%:n virhemahdollisuus.

Paikannimien normalisointi ruotsiksi, suomeksi tai saksaksi

Kirjurit ovat tulkinneet Pohjanmaan kylien nimiä monin eri tavoin. Esimerkiksi Kälviä löytyy lähes kaikissa kuviteltavissa olevissa muodoissa (mm. Kälfiöö, Kälfo, Kålfuioby). Kun tarkoitukseni on käyttää hakuavaimena etunimeä, patronymia/sukunimeä ja kotikylää, kylien ja pitäjän nimet täytyy normalisoida, ts. käyttää aina samaa kirjoitusasua. Esimerkiksi Söderkalajoki sopii ihan hyvin kylän nimeksi, mutta kun myöhemmin saman sotilaan kotikyläksi ilmoitetaan Eteläkylä, täytyy käyttää jompaakumpaa, jotta sotilaan tiedot eri lähteistä voidaan yhdistellä. Otan käyttöön kylän nimen yleensä siinä muodossa, kun se esiintyy ensimmäisen kerran. Esimerkiksi Nederkannus tai Övervierre löytyvät myös muodossa Alakannus tai Ylivierre. Sotilaan identifiointia varten täytyy kylien nimet näissäkin tapauksissa yhdenmukaistaa, suomalaisittain tai ruotsalaisittain. Preussin paikannimet on kirjoitettu usein ”sotilasslangilla ruotsalaisittain”, esimerkiksi Fischhausen on Fiskhusen, Pillau on Pillå, Marienwerder lienee Lilla Werder, Djurgård(en) on ilmeisesti Thiergarth(en).⁶⁰ Preussin paikannimiä, jotka liittyvät Pohjanmaan rykmentin sotaretkeen, löytyy liitteestä 3.

⁶⁰ Korhonen 1943, 414. Korhonen arvelee, että Djurgården on Thiergarten, kartoilla se sijaitsee Marienburgin ja Preussisch Hollandin puolivälissä.

Ongelmia kylien nimissä

Kun komppaniassa oli sotilaita 3-4:stä pitäjästä ja sotilaan kotikyläksi katselmuksessa Preussissa ilmoitetaan ”kyrkoby”, on mahdotonta tietää, minkä pitäjän kirkonkylästä hän on lähtöisin. Tällaisissa tapauksissa määrittelen sotilaan kotipitäjän luettelossa lähimpinä olevien sotilaiden avulla, koska saman pitäjän miehet olivat usein samassa joukkueessa. Joskus oikea kotipitäjä selviää seuraavassa katselmuksessa, mutta joidenkin kirkonkyläläisten kotipaikaksi saattaa jäädä myös virheellinen pitävä. Kirkonkylä-ongelma ei koske niitä sotilaita, jotka löytyvät ruodutusluetteloista, koska silloin myös kotipitäjä on tiedossa. On myös huomattava, että kaikissa pitäjissä ei ole kirkonkylää, esimerkiksi Lapväärtissä, Maalahdessa, Vähässäkyrössä, Kokkolassa, Limingassa ja Oulussa. Kaikissa pitäjissä on varmuudella kirkko, mutta kirkonkylää ei ilmoiteta näissä pitäjissä kenenkään kotikyläksi. Esimerkiksi Lapväärtin ”kirkonkylä” on Lappfjärd.

Övermark ja Östermark ovat kirjoitusasultaan hyvin lähellä toisiaan, kuitenkin yleensä erotettavissa toisistaan, mutta suurempi ongelma syntyy, kun Ytter- ja Över- etuliite vaihtelee eri tilanteissa. Esimerkiksi sama sotilas on alun perin lähtöisin Ytternurmesta, mutta myöhemmin Övernurmesta. Monessa pitäjässä on sama kylä jaettu ruodutuksessa moneen osaan: Norr- Söder-, Öster-, Vester- Ytter- ja Över -etuliitteiden avulla. Identifioinnissa syntyy ongelma, kun sotilaan kotipaikaksi ruodutusrullassa on merkitty Överesse, mutta katselmusluettelossa vain Esse. Vaarana on tulkita nämä eri henkilöiksi ja tutkimusaineistoon syntyy tällöin ylimääräinen henkilö.

Esimerkiksi Palo-nimisiä kyliä löytyy Salosta, Ilmajoelta ja Isostakyröstä. Haapajärvi-nimisiä kyliä on Pietarsaareissa ja Pyhäjoella. Lapinniemi löytyy Limingasta ja Kemistä. Sotkajärvi on Oulussa ja Iijoella. Kauhajoki löytyy Ilmajoelta ja Lapualta. Olen ratkaissut samannimisten kylien ongelman lisäämällä kylän nimeen liitteen, joka kertoo pitäjän. Esimerkiksi Kauhajoki-II(majoki) tai Kauhajoki-L(apua). Identifiointia helpottaa tässä tapauksessa se, että Lapuan ja Ilmajoen pitäjät kuuluivat eri komppanioiden rekrytointialueisiin.

2.2 Yleiskuva

Seuraava taulukko kertoo, että Preussiin saapuneiden osuus vaihteli vuosittain, keskimäärin taistelukentille saapui vain noin 80% rekryyteistä. Osa rankattiin, osa pakeni tai hankki sijaisen tai menehtyi ennen matkaa tai matkan aikana.

Taulukko 9. Yleiskuva sotilastietokannasta

Sotilaat (ei sisällä päällystää)	1626	1627	1628	1629	Yhteensä
1 Ruodutuksessa ja sotaväenotossa määrätyt		456		474	930
2 Katselmuksista löytyvät uudet sotilaat	829	203	1045	524	2601
3 Yhteensä	829	659	1045	998	3531
4 Vähennetään:					
5 Sijaisen hankkineet	15	24	22	66	127
6 Ei löydy katselmuksista Preussissa	16	57	19	168	260
7 Kelpaamattomat	18	15	7	17	57
8 Paenneet ennen sotapalveluksen alkua	25	71	62	108	266
9 Kuolleet Turussa tai matkalla		12	8	16	36
10 Vähennykset yhteensä	74	179	118	375	746
% ikäluokan rekryyteistä	8,9	27,2	11,3	37,6	21,1
11 Saapunut Preussiin	755	480	927	623	2785
% ikäluokan rekryyteistä	91,1	72,8	88,7	62,4	78,9
12 Tilanne 10-12/1629:					
13 Preussiin komennettuna	26	9	8	19	62
14 Elossa merkintöjen mukaan	220	36	13	112	381
15 Ylennetty päällystöön	40	1	20	1	62
16 Elossa olevat yhteensä	286	46	41	132	505
% Preussiin saapuneista	37,9	9,6	4,4	21,2	18,1
17 Preussissa tai kotimatalla kuolleet	147	416	339	333	1235
18 Sairaana	40		98	3	141
19 Tuntematon kohtalo merkintöjen mukaan	12	6	9	5	32
20 Tuntematon kohtalo (tässä tutkimuksessa)	270	12	440	150	872
21 Todennäköisesti kuolleet yhteensä	469	434	886	491	2280
% Preussiin saapuneista	62,1	90,4	95,6	78,8	81,9

Lähde: Sotilastietokanta

Ensimmäisellä rivillä on vuosien 1627 ja 1629 ruodutus- ja sotaväenottoluetteloissa armeijaan määrätyt. Seuraavan rivin (2) tiedot on kerätty sekä Preussissa että sodan loputtua Suomessa pidetyistä katselmuksista; vuodelta 1628 ei muuta tietoa olekaan. Rivillä 5 on sijaissotilaiden määrä. Tämä tieto ei ole kuitenkaan aukoton. Löysin tapauksia, jolloin sijaissotilasta ei ole merkitty katselmukseen omalla vaan varsinaisen sotilaan nimellä. Tämä selviää, kun tarkastusrullasta löytyy merkintä ”hans karl/hans legokarl död”. Tällöin sijaissotilaan oikea

henkilöllisyys jää tuntemattomaksi tai jos merkintä puuttuu, kuolleeksi voi päätyä mies, joka ei ole sodassa käynytäkään.⁶¹ Seuraavalla rivillä (6) ovat ne, joita ei löydy Preussissa pidetyistä katselmuksista. He ovat saattaneet hankkia sijaisen, vaikka siitä ei löydy merkintöjä. Seuraavalla rivillä (7) ovat sotapalvelukseen kelpaamattomat. Rivillä 8 on paenneet ja rivillä 9 Turussa ja matkalla kuolleet. Kun kaikki vähentävät tekijät huomioidaan, saadaan niiden sotilaiden määrä, jotka ovat saapuneet Preussiin. Tutkimukseni mukaan Preussiin on saapunut yhteensä 2785 sotilasta vuosina 1626 – 1629, missä vuosi 1626 sisältää kaikki ennen 5/1627 palvelukseen astuneet.

Viimeinen säilynyt, ja tutkimukseeni sisältyvä, mieskohtainen katselmus pidettiin Preussissa lokakuussa 1629. Tämän jälkeen seuraava mieskohtainen katselmus (tarkastusrulla) on tehty vasta runsaan vuoden kuluttua. Petanderin mukaan Preussiin jäi marras-joulukuussa 1629 34 (22) sairasta, joten suuri osa lokakuussa sairaana olleista 141:stä oli kuollut jo ennen kotimatkaa. Petander olettaa, että kaikki Preussiin jätetyt sairast ovat kuolleet.⁶² Tässä tutkimuksessani oletan myös näin (rivi 18). Rivillä 19 ovat Preussissa kadonneet, paenneet ja vangitut sekä ne sotilaat, joiden kohdalle on merkitty tuntematon kohtalo. Rivillä 20 ovat ne sotilaat, joiden kohtalo ei selvinnyt tutkimuksessani.

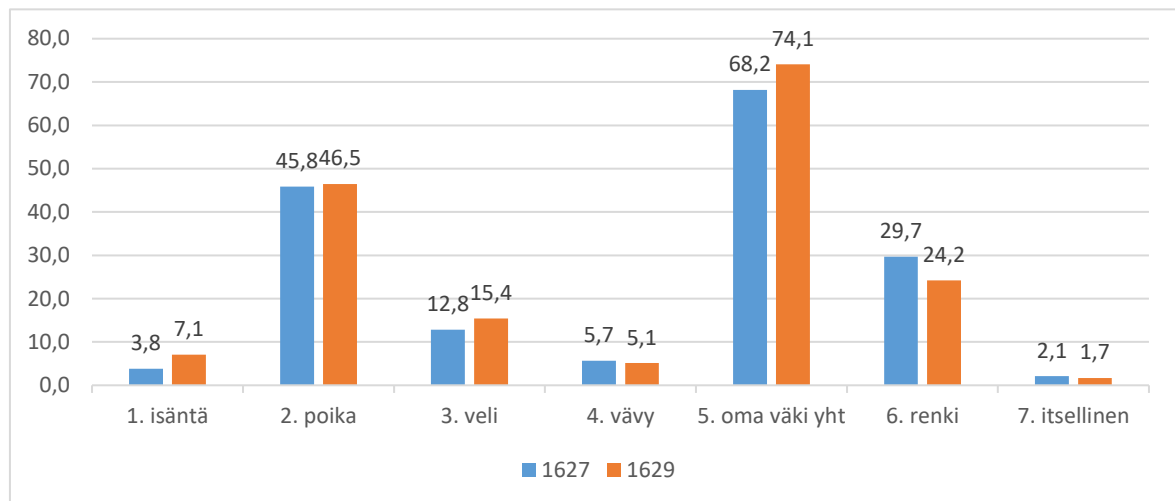
2.3 Sotilaiden tausta

Jos ruodussa oli täysi-ikäisiä renkejä, oli näitä määrättävä palvelukseen mieluummin kuin talojen poikia, jottei taloja jäisi autioiksi. Tavoitteena oli turvata talonpoikien veronmaksukyky. Väenotto-ohjeissa 8.1.1628 kiellettiin sijaisten palkkaaminen, mutta sääntö tuli voimaan kolmen siirtymävuoden aikana ja tämänkin jälkeen vanhan tapaoikeuden mukaan sijaisia palkattiin.⁶³ Seuraavassa kaaviossa tarkastelen tilannetta vuonna 1627 ja 1629. Sijaisten käyttö ei ollut tarkasteluni kohteena, mutta sijaisen palkkaamiskielto saattaa näkyä siten, että renkien suhteellinen osuus laskee ja talon oman väen osuus vastaavasti kasvaa. Kaaviossa 2 numerot 1-4 ovat ”talon oma väki” (numero 5). Suurin ryhmä, lähes puolet, on talollisten poikia ja niihin rinnastettavia. Nämä tiedot perustuvat ruodutusluetteloihin, mikä ei ole lopullinen luettelo Preussiin lähtijöistä. Ruodutuksen jälkeen voitiin vielä vaihtaa miestä perheen sisällä tai palkata sijainen.

⁶¹ Esim. Henrik Persson Vöyrin Bergbystä on läsnä katselmuksessa Preussissa 1.10.1629, mutta tarkastusrullasta selviää, että hänen sijaisensa on kuollut siellä ja hän itse on elossa. SE/KrA/0022/0/1629/17, 232, SE/KrA/0025/0/210 (1627-1635), 267, 371.

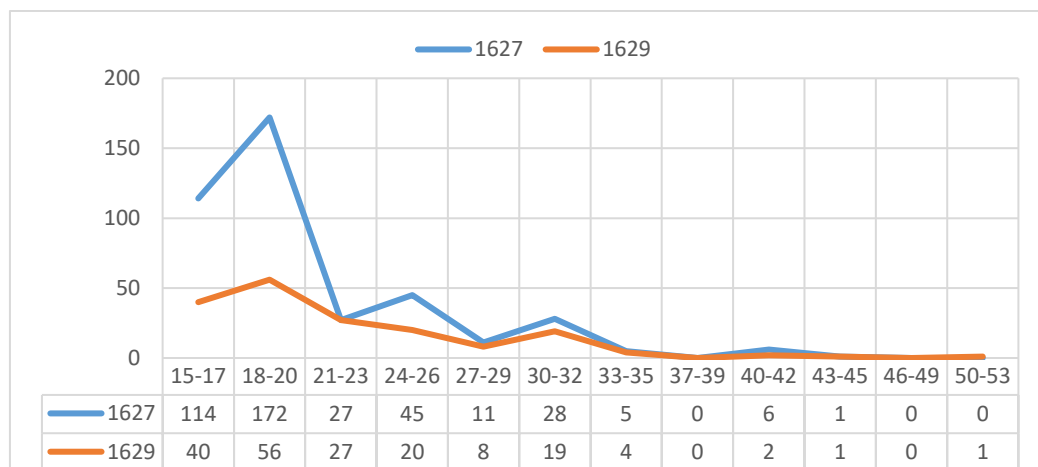
⁶² Petander 1966, 176.

⁶³ Korhonen 1943, 268-269.

Kaavio 2. Rekryyttien asema yhteisössä (%-osuus) 1627 ja 1629

Lähde: Sotilastietokanta.

Tarkennus kaavion kategorioihin: 2. poika, myös poikapuoli, pojan- tai tyttärenpoika, 3. veli, myös velipuoli, veljen- tai sisarenpoika, 4. vävy, myös lanko, 5. oma väki 1-4 yht., 7. itsellinen, myös irtolainen, suutari, torppari, uudisasukas.

Kaavio 3. Rekrytoitujen ikä vuonna 1627 ja 1629

Lähde: Sotilastietokanta.

Alokkat olivat vuonna 1627 keskimäärin 20,6 vuoden iässä ja vuonna 1629 keski-ikä oli 22 vuotta. Otokset eivät ole täysin vertailukelpoisia, koska vuodelta 1627 löytyi ikätieto 409:lle alokkaalle ja vuonna 1629 vain 178:lle. Huomionarvoista on, että ikäluokat 15-20 muodostivat noin 70% vuoden 1627 rekrytoinneista ja vuonna 1629 vastaavasti 54% eli armeijaan jouduttiin hiukan vanhempana. Aikajänne on kuitenkin kovin lyhyt pitkälle menevien johtopäätösten tekemiseen. Yli 32 vuoden ikäisiä rekryyttejä oli vähän, mutta ikätiedot vaikuttavat usein pyöristetyiltä.

Rekryyttien kotitalojen manttaaliluvut

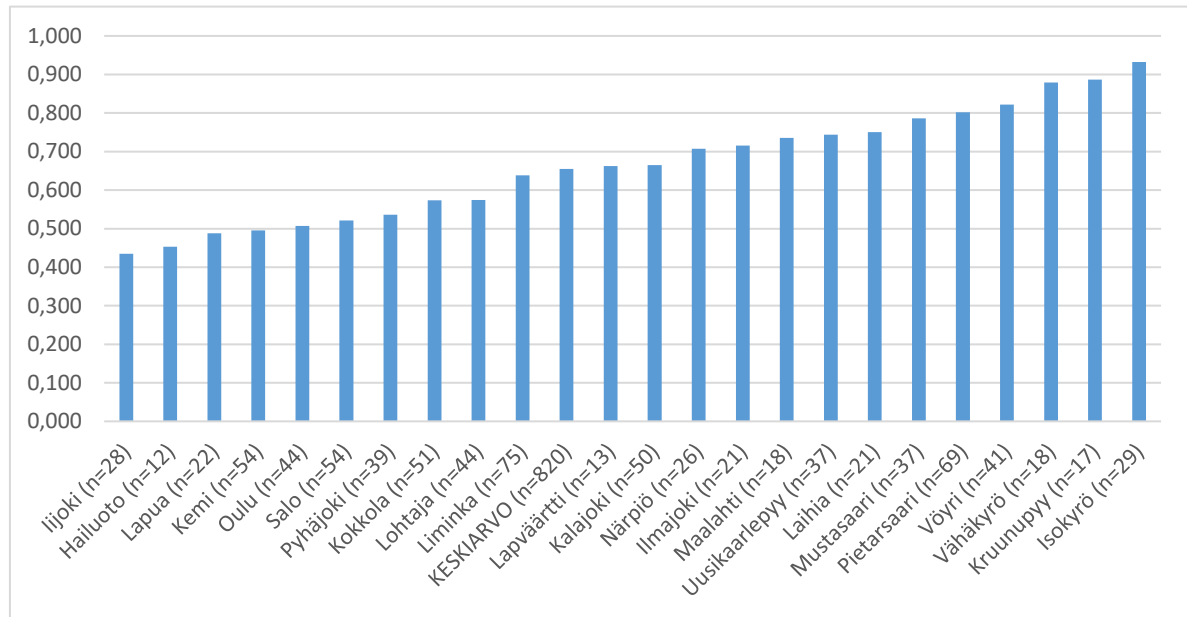
Manttaaliluku ei ole paras varallisuuden mittari, mutta se oli kätevin saatavilla oleva, koska se oli helposti poimittavissa ruodutusluettelosta. Manttaaliluku ei kerro suoraan talon varallisuudesta tai maksetuista veroista, vaan se kuvaa talon veronmaksukykyä.⁶⁴ Seuraavissa kaaviossa esitän ensiksi keskimääräiset manttaaliluvut pitäjittäin ja toisessa kaaviossa Pohjanmaan jaettuna eteläiseen ja pohjoiseen rovastikuntaan. Eteläiseen rovastikuntaan kuuluivat 1600-luvun alussa: Lapväärtti, Närpiö, Ilmajoki, Maalahti, Mustasaari, Vähä- ja Isokyrö, Vöyri, Lapua, Uusikaarlepyy ja Pietarsaari. Pohjoiseen rovastikuntaan kuuluivat: Kruunupyy, Kokkola, Lohtaja, Kalajoki, Pyhäjoki, Salo, Liminka, Hailuoto, Oulu, Iijoki ja Kemi. Tähän kaavioon olen lisännyt myös renkien osuuden.

Eteläisessä rovastikunnassa sotilaaksi määrättyjen rekryyttien kotitalojen keskimääräinen manttaaliluku oli 0,75 vuonna 1627, pohjoisessa rovastikunnassa vastaavasti 0,59. Renkien osuus oli eteläisessä rovastikunnassa 39%, mutta laski vuonna 1629 23%:iin. Pohjoisessa kävi päinvastoin, renkien osuus kasvoi 22:sta 28%:iin. Suurin Pohjanmaan manttaaliluku, 1,9, oli vuonna 1627 Pietarsaaren Östensiön Krister Mattssonilla ja pienin Uudenkaarlepyyn Munsalan Henrik Jönssonilla, 0,08. Vuonna 1629 suurin manttaaliluku, 1,5, oli Isonkyrön Kuivilan Erik Rasmussonilla ja pienin Hailuodon Bäckbyn Knut Olssonilla, 0,125.

Olivatko sotaväenotot tasapuolisia, suosittiinko suuren manttaalin taloja pienten kustannuksella? Tähän kysymykseen tutkimukseni ei anna suoraa vastausta, koska en kerännyt tietoja niistä taloista, joista ei valittu sotilasta. Keräilyvaiheessa syntyi kuitenkin sellainen vaikutelma, että talon manttaaliluvulla ei ollut merkitystä. Keskimääräiset manttaaliluvut kuvastavat mielestäni siten koko pitäjän kaikkien talojen keskiarvoja. Kaikkein eniten sotilaan valintaan näytti vaikuttavan sopiva ikä. Jos oli iältään 15-20-vuotias, eikä ollut talon ainoa poika, oli hyvin todennäköistä, että valinta kohdistui häneen.

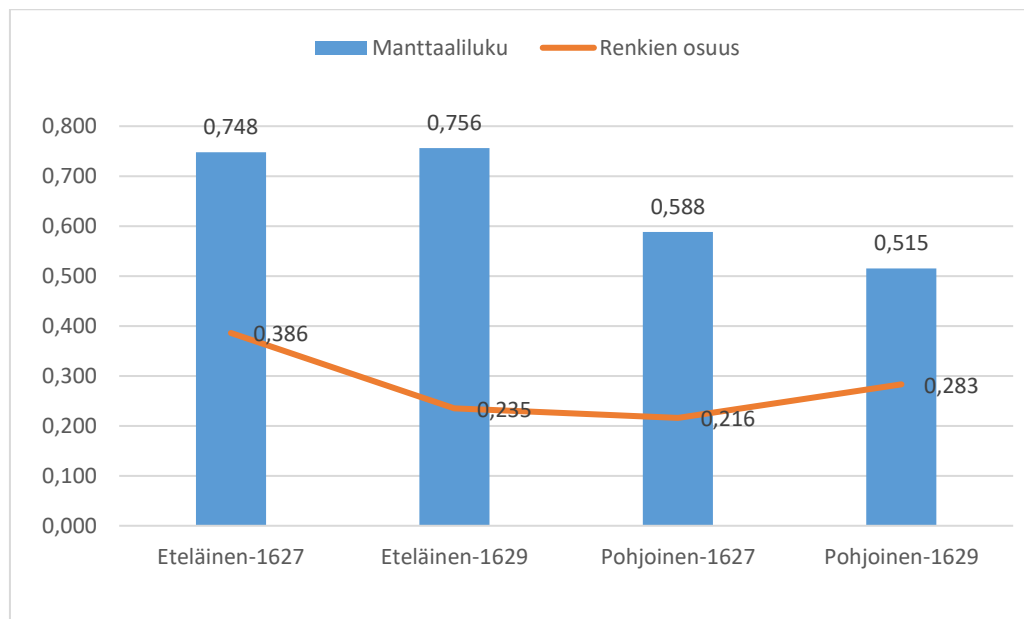
⁶⁴ Lähde 2013, 24-26. Manttaali, miesluku, tarkoitti alun perin normaalikokoista tilaa, mutta Kustaa Vaasan verouudistuksen jälkeen se on tarkoittanut talon veronmaksukykyä, jossa huomioitiin mm. viljelyala, kalavedet, myllyt ja erilaiset yhteisiin toimintoihin liittyvät etuisuudet.

Kaavio 4. Keskimääräinen manttaaliluku pitäjittäin taloissa, joista rekrytoitiin vuosina 1627 ja 1629

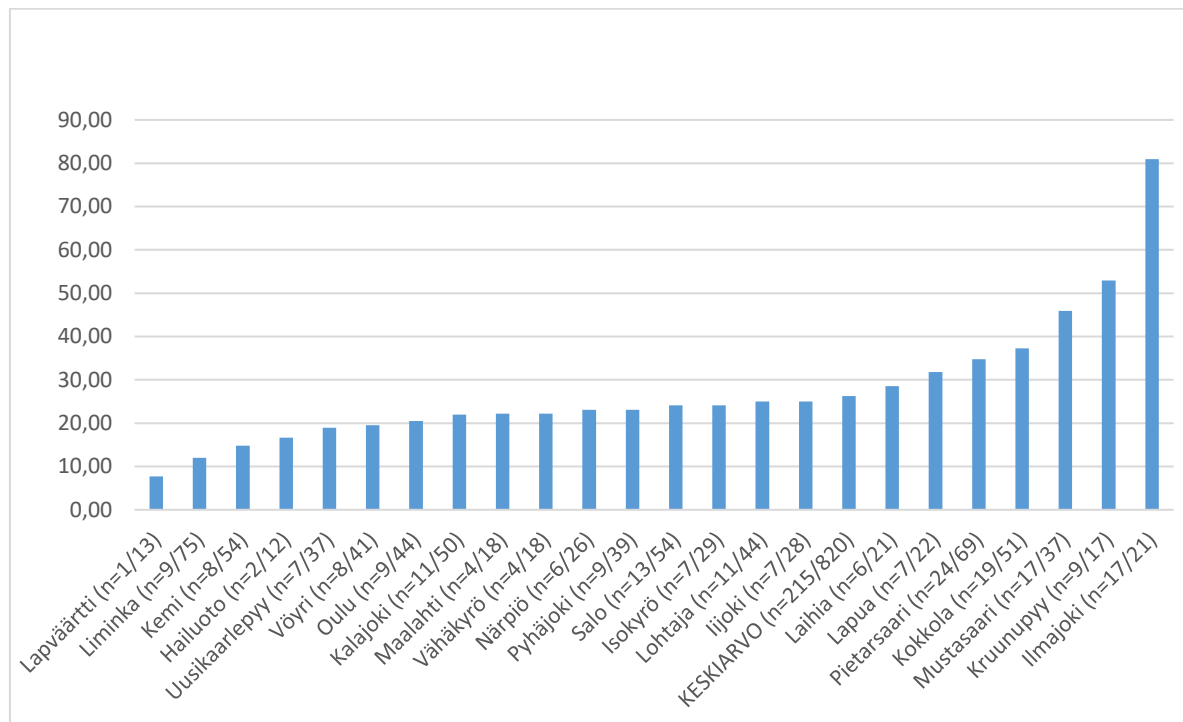

Lähde: Sotilastietokanta.

Kaavio 5. Keskimääräiset manttaaliluvut ja renkien osuus rekrytoinneista eteläisessä ja pohjoisessa rovastikunnassa

Lähde: Sotilastietokanta.

Kaavio 6. Renkien osuus (%) rekrytoinneista pitäjittäin 1627 ja 1629

Lähde: Sotilastietokanta.

Renkien osuus rekrytoinneista on keskiarvon yläpuolella yleensä niissä pitäjissä, joissa manttaaliluku on keskiarvon yläpuolella, poikkeuksena Isokyrö, jossa tilakoko on Pohjanmaan suurin, keskimäärin 0,9 manttaalia, mutta renkejä on rekrytoitu keskimääräistä hiukan vähemmän. Pohjanmaalta alettiin rekrytoida noihin aikoihin myös ratsumiehiä, mihin mahdollisuuteen tarttuivat lähinnä varakkaimmat talolliset. Korhosen mukaan väenottoa pyrittiin kiertämään kahdella tavalla: köyhät karkasivat ja varakkaat rupesivat ratsutilallisiksi.⁶⁵ Onko reengeillekin tarjoutunut houkuttelevampia paikkoja ratsuväessä? Vuoden 1630 tarkastusrullassa mainitaan mm. 5 Isonkyrön sotilaan lähteneen ratsumieheksi.⁶⁶

2.4 Pakenemiset

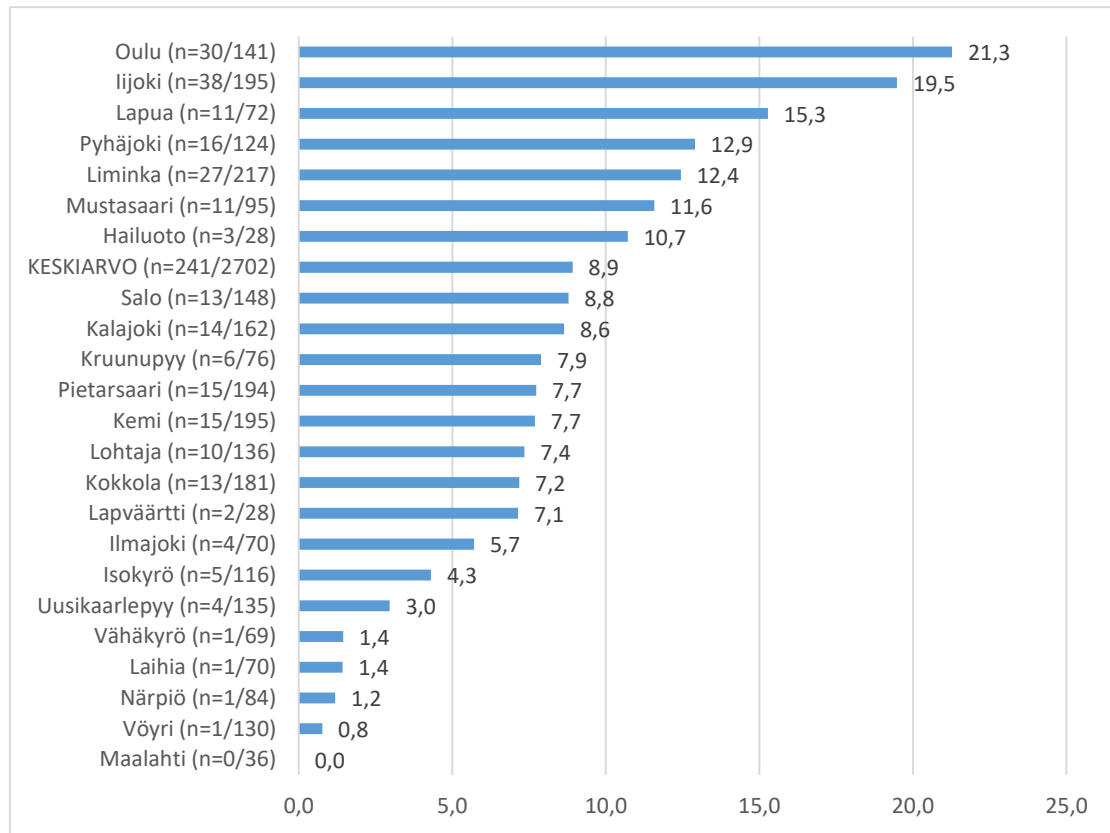
Sodan olosuhteista tiedettiin kokemuksen perusteella, että harvat palasivat sotaretkeltä. Jo joukkojen kokoamisen ja siirtojen aikana miehistä menetettiin melkoinen osa. Väenottojärjestelmään liittyi lähes pysyvästi korkea karkuruus. Ei ole mitään merkkejä siitä, että rahvas olisi tuntenut suurvalta-Ruotsia kohtaan maanpuolustustahtoa. Jos jonkinlaista

⁶⁵ Korhonen 1943, 271.

⁶⁶ SE/KrA/0022/1630/20 (1630), uppslag 32 (kuva ei löydy digitaalisena).

halukkuutta pakon edessä oli, niin se oli halukkuutta pestautua ratsumieheksi, jonka arvostus, palkka ja elinolosuhteet olivat paremmat kuin jalkaväen.⁶⁷

Kaavio 7. Paenneiden osuus (%) pitäjittäin 1627 - 1629

Lähde: Sotilastietokanta.

Paenneet on laskettu rekryyttien kokonaismäärästä, johon sisältyvät kaikki ruodutusluetteloissa ja sotaväenottoluetteloissa palvelukseen määrättyt. Tämä kaavio osoittaa, että karkeasti ottaen pakeneminen oli todennäköisempää pohjoisessa kuin etelässä. Poikkeuksina ovat eteläiset pitäjät Lapua ja Mustasaari, joissa paettiin keskimääräistä enemmän. Maalahden pitäjästä ei paennut kukaan ja Laihialla, Närpiössä, Vähässäkyrössä ja Vöyriäkin vain yksi kussakin pitäjässä. Paenneiden keskimääräiseksi osuudeksi tuli 8,9%. Jos paenneiden osuus laskettaisiin Preussiin lähteneiden määrästä (241/2030), prosenttiluku olisi noin 12.

Joukkopakoja tapahtui, jos sellaisiksi määritellään tapaukset, joissa suuri osa kylästä määrättyistä pakeni. Esimerkiksi Pietarsaaren Evijärvellä määrättiin vuonna 1629 sotaväkeen 4, joista pakeni 3. Limingan Temmeksestä määrättiin vuonna 1629 10 alokasta, heistä pakeni 4. Kun sijaisetkin pakenivat, saattoi käydä niin, että pakenevia oli enemmän kuin alun perin oli sotaväkeen määrätty. Esimerkiksi Ijoen Pudasjärveltä määrättiin alun perin 3 alokasta,

⁶⁷ Huhtamies 2000, 33, 51-52.

jotka kaikki pakenivat. Kun yhdelle heistä oli määrätty sijainen, joka myös pakeni, oli pakenijoita kaikkiaan 4.

Muutama pakeneminen tapahtui myös Preussissa. Kokkolan Linnusperästä kotoisin olevien vuonna 1627 palvelukseen astuneiden Karl Jönssonin ja Lars Jönssonin ilmoitetaan paenneen Preussissa. Vuonna 1628 pakeni Oulun pitäjältä kotoisin oleva Matts Sigfredsson Fischhausenissa. Vuonna 1629 pakeni Preussissa saman pitäjän Oulunsuusta kotoisin oleva Kristoffer Henriksson. Kukaan näistä ulkomailla paenneista ei ollut paikalla yhdessäkään katselmuksessa, joten he ovat ilmeisesti paenneet pian Preussiin saavuttuaan.

Pakosuunnat

Yleisin selitys on pelkkä rymd/förrymd eli paennut. Vähän enemmän kertoo ”rymd hemma tai i skogen”, jolloin piiloteltiin kotona, kotipiirissä tai metsässä. Kun pakosuunta on mainittu, Venäjä tai Pielinen Venäjällä ovat yleisimmät. Myös Kajaanin seudulle on paettu, Kajaneborg tarkoittanee laajempaa aluetta kuin Kajaanin kaupunkia tai linnaa. Moni piileskeli myös kaupungeissa. Matts Markusson Lohtajan Yliviirteeltä ”ähr hos Klemet Pörhö i Ulo.”⁶⁸ Jöns Sigfredsson Salon Siikajoelta ”är bort stulen af een borgare i Raumo Per Tälviainen.”⁶⁹ Jakob Persson Mustasaaren Vikenistä on paennut ja on ”ifrå sinnet”, järkkynyt mieleltään.⁷⁰ Seuraavassa taulukossa yleisimmät pakosuunnat, jotka on mainittu ruodutus- tai tarkastusrullassa. Muita paikkakuntia ovat mm. Lappi, Parmaland, Fischhausen, Oulu, Häme, Pillau, Rauma, Pori, Suolijärvi, Smådalen ja Stordalen, kaksi viimeksi mainittua ovat ilmeisesti Ruotsin puolella.

Taulukko 10. Yleisimmät pakosuunnat

	Ruodutusrulla:	Tarkastusrulla:
Paennut/kotona/metsässä	95	49
Venäjä	31	6
Kajaneborg	15	4
Oulu	7	4
Ruotsi	7	
Menomatkalla		4
Savo		3
Muut paikkakunnat	6	7
Yhteensä	161	77

Lähde: Sotilastietokanta.

⁶⁸ SE/KrA/0022/0/1620/20,57.

⁶⁹ SE/KrA/0022/0/1630/20, 60.

⁷⁰ SE/KrA/0022/0/1629/20, 40.

3. Selviytyminen sotaretkellä

3.1 Sairaudet

Michael Roberts kirjoittaa, että keväällä 1629 kuningas tarvitsi täydennyksiä sairauksien takia huvenneeseen armeijaansa, mikä oli tavallista talven jälkeen.⁷¹ Tutkimuksessani kävi ilmi, että sairaudet eivät ajoittuneet pelkästään talvikausiin, kesäisin sairauksiin saattoivat olla syynä myös armeijan omat käytännöt. Teoksessaan *Eerikki Antinpoika* Korhonen kertoo, miten Eerikki Antinpoika⁷² puuttui tarmokkaasti epäkohtiin toimiessaan sotakomissaarina. Seuraavassa katkelma hänen kirjeestään kuninkaalle:

”Teidän kuninkaallinen majesteettinne voi itse kaikkein armollisimmasti ajatella, onko inhimillistä ja mahdollista, että sellainen mies voi pysyä terveenä, jonka täytyy melkein koko kesä kahlata vedessä virtaa ylös ja alas, ja jota sen ohella käytetään joka päivä raatamiseen ei vain kruunun monenlaisissa välttämättömissä asioissa, vaan sen lisäksi kaikkien upseerien loppumattomissa askareissa...”

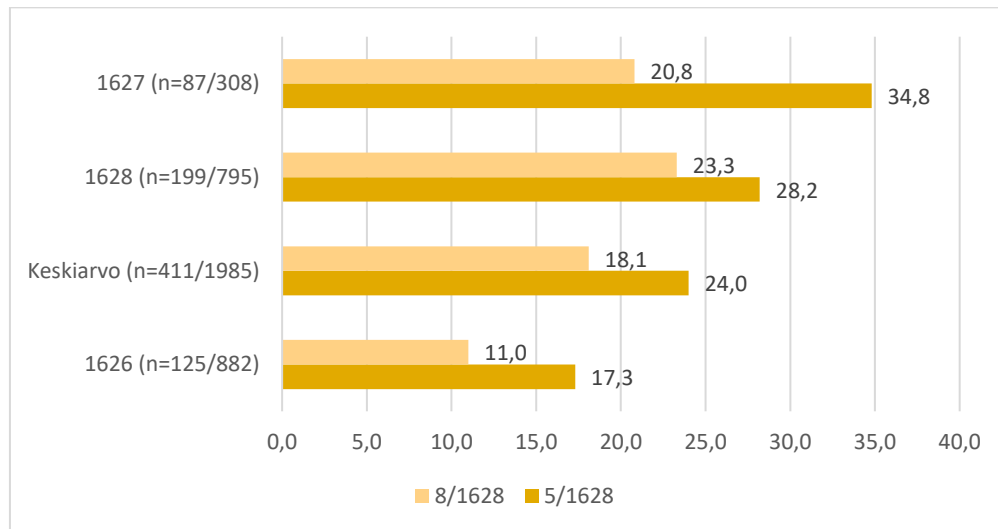
Ja katkelma kirjeestä Åke Hannunpojalle: *”Olen juuri kuullut siitä suuresta rasituksesta ja työstä, jota sotaväen siellä jokisuulla täytyy kestää suorittaessaan monenlaisia tarpeettomia tehtäviä ja juoksuja, niin että heillä ei ole aikaa leipoa itselleen leipäpalaa, vaan heidän täytyy pitää jauhot mukanaan ja hämmentää niitä veteen ruuaksi itselleen”*.

Katkelmissa kuvataan olosuhteita Riiassa, mutta ne kuvannevat myös oloja Preussissa. Eerikki Antinpoika oli havainnut, että kuolleisuus oli yleensä suurin vasta saapuneiden ja siis sotilaselämään tottumattomien keskuudessa. Tästä syystä hän sai Kustaa Hornin antamaan määräyksen, että täydennysmiehiä ei ”heti kohta” saanut käyttää työpalvelukseen, ei edes kruunun asioissa.⁷³ Seuraava kaavio (8) tukee päätelmiä, että vanhemmat ikäluokat kestävät paremmin sairauksia. Ikäluokka 1626 sisältää kaikki ennen 5/1627 palvelukseen astuneet. Esimerkiksi elokuussa 1628 oli tästä ikäluokasta sairaana noin 17%, mutta vuoden 1627 ikäluokasta samaan aikaan noin 35%.

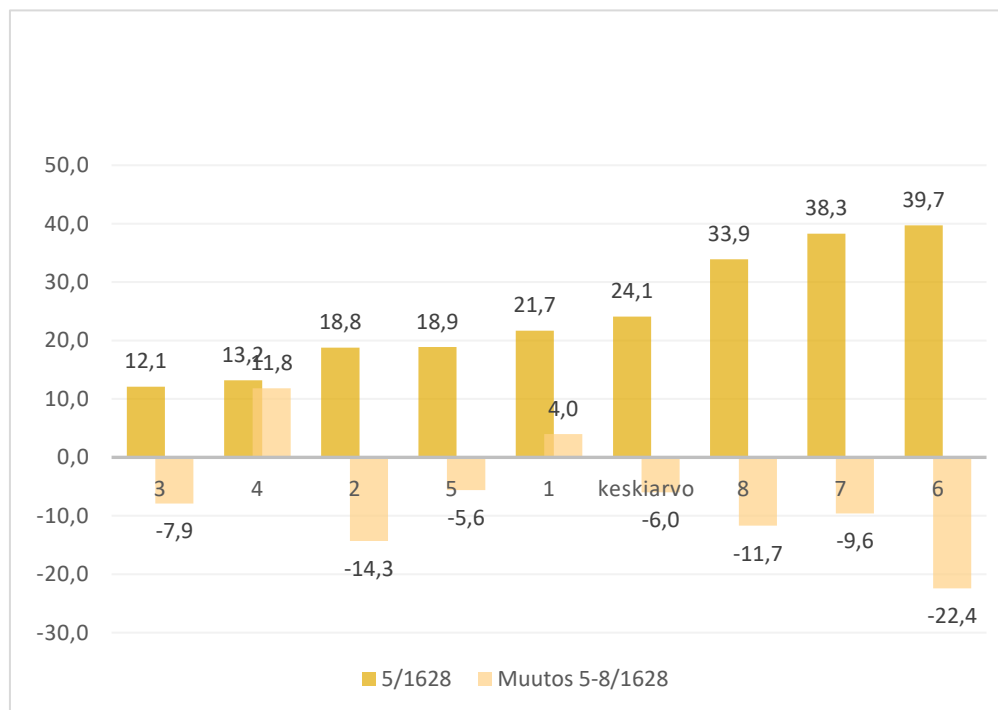
⁷¹ Roberts 1958, 394.

⁷² Korhonen 1953, 220. Eerikki Antinpoika oli tuolloin Riian sotakomissaarina. Hän oli karjalainen venäjäntulkki, joka kohosi Kustaa II Aadolfin armeijassa kenraalimajuriksi ja toimi sotakomissaarina, aateloitiin vuonna 1626 nimellä Trana.

⁷³ Korhonen 1953, 219-221.

Kaavio 8. Sairaiden osuus (%) ikäluokittain 5/1628 ja 8/1628

Lähde: Sotilastietokanta.

Kaavio 9. Sairaiden osuus (%) 5/1628 ja muutos 5-8/1628 komppanioittain

Lähde: Sotilastietokanta.

(Komppanioiden numerot kaavion vaaka-akselin alapuolella)

N:o Komppanian rekryointialue

- 1 Mustasaari, Närpiö, Maalahti, Lapväärtti
- 2 Ilmajoki, Laihia, Isokyrö, Vähäkyrö (osa)
- 3 Vöyri, Lapua, Vähäkyrö (osa)
- 4 Pietarsaari, Uusikaarlepyy
- 5 Kruunupyy, Kokkola, Lohtaja (osa)
- 6 Kalajoki, Pyhäjoki, Lohtaja (osa), Salo (osa)
- 7 Oulu, Hailuoto, Liminka, Salo (osa)
- 8 Kemi, Iijoki

Komppanian päälliköt

- Larsson, Utter
 Falkenberg, Hijm, Stammer
 Schoulz
 Essen
 Lilliehöök, Koskull
 Utter, Lebuhr
 Lichten, Lillie, Höijer
 Suther (Suthar)

Sairaudet eivät koetelleet komppanioita tasapuolisesti tai samanaikaisesti (kaavio 9). Toukokuussa keskimäärin 19% rykmentin sotilaista oli sairaana, vaihdellen komppanioittain 40%:sta 12%:iin (tummat pylväät). Vaaleat pylväät kuvaavat sairaiden osuuksien muutosta toukokuusta elokuuhun. Pääosin tilanne on parantunut (3, 2, 5, 8, 7, 6), mutta kahden komppanian kohdalla (4, 1) tilanne on pahentunut. Keskimäärin sairaustilanne on parantunut 6 %-yksikköä (kaaviossa miinus -etumerkki tarkoittaa tilanteen paranemista).

Tarkastusrullan mukaan vuoden 1629 sotilaista on 26 kuollut ruttoon. He olivat lähtöisin Kemin, Limingan, Oulun ja Pyhäjoen pitäjistä.⁷⁴ Ruodutusrullan mukaan vain neljälle on merkitty kuolinpaikaksi Lochstädt, eikä ruttoa mainita kuolinsyynä. Ruodutusrullan mukaan nämä ruttotapaukset ovat sattuneet pääosin Pillaussa, joka on aika lähellä Lochstädtiä. Eniten on eroa Pyhäjoen Pirttikoskelta kotoisin olevan Matts Bengtssonin kohdalla. Tarkastusrullan mukaan hän on kuollut ruttoon Lochstädtissä, ruodutusrullan mukaan kuollut kotona.

Taulukko 11. Lochstädtissa ruttoon kuolleet sotilaat

				Tarkastusrulla	Ruodutusrulla
Eskil	Eriksson	Oulunsalo	Oulu	(kaikilla selitys on: död af tai i	död i Pillau
Eskil	Grelsson	Laitsaari	Oulu	pestilenzien i Lochstedt 1629	död i Pillau
Eskil	Larsson	Laitsaari	Oulu	- " -	död i Pillau
Grels	Nilsson	Oulunsuu	Oulu	- " -	
Henrik	Nilsson	Ilmola	Kemi	- " -	
Isak	Jakobsson	Kempele	Liminka	- " -	död i Pillau
Jakob	Henriksson	Patokoski	Pyhäjoki	- " -	
Jakob	Mårtensson	Yppäri	Pyhäjoki	- " -	död i Braunsberg
Jöns	Henriksson	Alapaakkola	Kemi	- " -	död i Lochstädt
Jöns	Henriksson	Muurala	Kemi	- " -	
Jöns	Henriksson	Ängeslevä	Liminka	- " -	
Jöns	Jönsson	Ängeslevä	Liminka	- " -	
Jöns	Pålsson	Matkaniva	Pyhäjoki	- " -	
Jöns	Stefansson	Ilmola	Kemi	- " -	död i Pillau
Lars	Olsson	Kempele	Liminka	- " -	död i Pillau
Markus	Mattsson	Söderby-Py	Pyhäjoki	- " -	död i Lochstädt
Matts	Bengtsson	Pirttikoski	Pyhäjoki	- " -	död hemma
Mårten	Markusson	Yppäri	Pyhäjoki	- " -	död i Pillau
Nisius	Eriksson	Pirttikoski	Pyhäjoki	- " -	
Nisius	Larsson	Mieluskoski	Pyhäjoki	- " -	död i Lochstädt
Per	Hansson	Kovois	Kemi	- " -	död i Pillau
Pål	Eriksson	Merijärvi	Pyhäjoki	- " -	
Pål	Jakobsson	Kempele	Liminka	- " -	död i Pillau
Pål	Pålsson	Pirttikoski	Pyhäjoki	- " -	död i Lochstädt
Thomas	Henriksson	Hirmula	Kemi	- " -	död i Prytzen
Thomas	Henriksson	Ängeslevä	Liminka	- " -	

Lähde: SE/KrA/0022/0/1630/20, 66-71

Petander kertoo, että elokuussa 1629 joukkojen terveydentila heikkeni huomattavasti ja rutto levisi kaikkiin joukko-osastoihin. Leviämistä edesauttoivat osaltaan kenttäkaupustelijat, jotka

⁷⁴ SE/KrA/0022/0/1630, 60-65.

kiersivät leiriltä leirille. He saattoivat myydä tavaroita, jotka olivat kuuluneet ruttoon kuolleille sotilaille. Eversti von Essen ilmoitti 14.8.1629 kanslerille, että Pillaussa rutto on raivonnut kovasti, mutta tilanne Fischhausenissa on parempi. Kuitenkaan kenenkään Pillaussa kuolleen kuolinsyyksi ei ole merkitty ruttoa. Essen raportoi kirjeessään myös komppanian päällikön Nils Larssonin kuolleen samaan tautiin.⁷⁵ Korhonen kirjoittaa ”rutoksi kutsutusta kulkutaudista”, mikä viittaa siihen, että myöhemmin tautia ei ole pidetty välttämättä ruttona.⁷⁶

Nämä rutoksi kutsuttuun tautiin kuolleet lähtivät kohti Preussia todennäköisesti Oulusta 19.6.1629 tienoilla ja ovat ensi kertaa vahvuudessa mukana Preussissa 8.7.1629.⁷⁷ Tutkimusteni mukaan heistä 6 on elossa vielä lokakuun 1. päivänä pidetyssä katselmuksessa, mutta 20 on ilmeisesti kuollut jo ennen sitä. Kaikkien palvelusaika jäi vain noin 2-4 kuukauden mittaiseksi. Heistä kahdeksalle löytyy ikätieto, olivat 17–23 vuotiaita. Perhesuhteista löytyy tiedot 15:lle, 10 oli poikia, 2 veljeä, 1 vävy, 1 renki ja 1 isäntä.

3.2 Kuolinsyyt ja -paikat

Yksi tavoite tutkimuksessani oli selvittää, kuolivatko sotilaat tauteihin vai taisteluissa. Vuoden 1627 osalta mieskohtainen tutkimus kariutui tiedon puutteeseen. Kuten liitteessä 2 olevasta selvityksestä käy ilmi, Pohjanmaan rykmentti osallistui Mewen ja Käsemarkin linnoitusten valtaukseseen 20.6.1627. Ensimmäinen mieskohtainen katselmus on kuitenkin tehty vasta lähes vuoden kuluttua, 1.5.1628. Sen perusteella on mahdotonta päätellä mahdollisia tappioita, mutta myös siitä syystä, että mainittuja paikkakuntia ei mainita sotilaiden kuolinpaikkoina. Vuonna 1629 pohjalaiset osallistuivat ns. Wrangelin talvisotaretkeen, mutta myöskään siinä mainittuja taistelupaikkoja (Gorzno, Branitza ja Szutowo) ei mainita kuolemien yhteydessä. Vuonna 1629 rykmentti oli linnoitustöissä eikä osallistunut varsinaisiin taisteluihin. Päävihollinen oli rutoksi sanottu tauti, joka paheni koko ajan syksyä kohti. Näin ollen mahdollisesti taisteluissa kuolleiden selvittämisessä keskityn vuoteen 1628.

Mahdollisesti Danziger Hauptissa kuolleet

Hyökkäyksessä 26.6.1628 kaatui 12 miestä ja komppanian päällikkö kapteeni Patrick Hijm (Hume) haavoittui niin vaikeasti, että kuoli kolme päivää myöhemmin.⁷⁸ Kun vertasin Hijmin komppanian 1.5.1628 pidettyä katselmusta 5.8.1628 katselmukseen, löysin sieltä 16 sotilasta, joista ei toukokuun jälkeen ollut mitään merkintöjä, ei edes vuoden 1630 tarkastusrullassa.

⁷⁵ Petander 1966, 169-170.

⁷⁶ Korhonen 1943, 414.

⁷⁷ Korhonen 1943, 413.

⁷⁸ Korhonen, 1943, s. 355.

Näistä yksi esiintyy katselmuksissa jo toukokuussa 1627, mutta muut 15 ilmestyvät katselmukseen 1.5.1628.

Taulukko 12. Danziger Hauptissa mahdollisesti kuolleet

Korpraali Jöns Grelssonin, Vähänkyrön Saarensivusta, joukkueesta:

<i>Musketööri</i>	<i>Simon</i>	<i>Eriksson</i>	<i>Rövärlä</i>	<i>Vähäkyrö</i>
<i>Musketööri</i>	<i>Jakob</i>	<i>Henriksson</i>	<i>Saarenpää</i>	<i>Vähäkyrö</i>

Korpraali Grels Olssonin, Laihian Storbystä, joukkueesta:

<i>Musketööri</i>	<i>Knut</i>	<i>Mickelsson</i>	<i>Kutilla</i>	<i>Vähäkyrö</i>
<i>Musketööri</i>	<i>Lars</i>	<i>Arvidsson</i>	<i>Pendilä</i>	<i>Ilmajoki</i>

Korpraali Jakob Erikssonin, Laihian Mieltälästä, joukkueesta:

<i>Musketööri</i>	<i>Lars</i>	<i>Arvidsson</i>	<i>Pendilä</i>	<i>Ilmajoki</i>
<i>Musketööri</i>	<i>Erik</i>	<i>Eriksson</i>	<i>Liuskila</i>	<i>Laihia</i>
<i>Musketööri</i>	<i>Sigfred</i>	<i>Eriksson</i>	<i>Palo</i>	<i>Ilmajoki</i>
<i>Musketööri</i>	<i>Henrik</i>	<i>Nilsson</i>	<i>Kyrkoby</i>	<i>Ilmajoki</i>
<i>Musketööri</i>	<i>Thomas</i>	<i>Eriksson</i>	<i>Riddarla</i>	<i>Isokyrö</i>
<i>Musketööri</i>	<i>Stefan</i>	<i>Thomasson</i>	<i>Kyrkoby</i>	<i>Laihia</i>

Korpraali Sigfred Larssonin, Laihian Boddebystä, joukkueesta:

<i>Piikkimies</i>	<i>Henrik</i>	<i>Olsson</i>	<i>Perälä</i>	<i>Laihia</i>
<i>Piikkimies</i>	<i>Bertil</i>	<i>Jönsson</i>	<i>Kuivila</i>	<i>Isokyrö</i>

Korpraali Anders Jönssonin, Isonkyrön Väntelästä, joukkueesta:

<i>Piikkimies</i>	<i>Jöns</i>	<i>Filpusson</i>	<i>Yryselä</i>	<i>Isokyrö</i>
<i>Piikkimies</i>	<i>Jöns</i>	<i>Sigfredsson</i>	<i>Storby</i>	<i>Laihia</i>
<i>Piikkimies</i>	<i>Lars</i>	<i>Andersson</i>	<i>Boddeby</i>	<i>Laihia</i>
<i>Piikkimies</i>	<i>Mickel</i>	<i>Simonsson</i>	<i>Kurikka</i>	<i>Ilmajoki</i>

Lähde: SE/KrA/0022/0/1628/8, 35-36

Tuohon aikaan myös Hijmin komppaniassa oli paljon sairaita, mutta kukaan em. mahdollisista kaatuneista ei kuitenkaan ole heidän joukossaan. On silti mahdollista, että joku noista kuudestatoista on kuollut tautiin. Danziger Hauptin taistelun jälkeen ruotsalaiset valtasivat Strasburgin, josta tuli pitkäaikaisempi asemapaikka. Sinne mennessä taisteltiin Graudenzissa, vallattiin Marienwerder ja Neuenburg (liite 2). Kolmisenkymmentä Pohjanmaan sotilasta on ilmoitettu kuolleen näissä kolmessa kaupungissa tai niiden tienoilla. Kun samaan aikaan tauti on kaatanut sotilaita, on mahdotonta päätellä kuka kuolleeksi ilmoitetuista olisi mahdollisesti kaatunut edellisessä taulukossa (12) lueteltujen lisäksi.

Tarkastusrullassa 17.2.1630 mainitaan, että Anders Persson Utterin komppaniassa on kaatunut luutnantti (ihjäl slagen), mutta nimeä ei mainita. Luutnantin nimi on ilmeisesti Jöns Olsson, joka löytyy katselmuksesta 1.5.1628, mutta ei enää 5.8.1628. Sota-arkiston rekisterikortti vahvistaa tätä olettamusta: Jöns Olsson on luutnantti Alexander von Essenin rykmentissä ja

rekisterissä viimeinen maininta on katselmuksessa 1.5.1628.⁷⁹ Aloin tutkia, onko tästä komppaniasta kaatunut mahdollisesti muitakin. Löysin kymmenkunta Kalajoen, Pyhäjoen, Lohtajan, Salon ja Iijoen sotilasta, joiden sotaretki päättyy samaan aikaan kuin tuon luutnantin. Heistä ei löydy toukokuun jälkeen mitään mainintoja, ei edes tarkastusrullasta. He ovat voineet kaatua taistelussa, mutta tietoa on mahdoton vahvistaa, koska samaan aikaan on myös paljon sairaita ja sairauksiin kuolleita.

Kuolinsyistä

Käytyäni läpi vuosien 1626–1629 noin 1250 dokumentoitua kuolemaa tuntuu epäuskottavalta, että vain parisen kymmentä viittaa vihollisen toimiin. Seuraavassa luettelossa kaikki nämä tapaukset:

Taulukko 13. Kaatuneet ja kadonneet

						Lähde:		Kuva
1	Mickel	Jönsson		Koivukylä	Kemi	nederhuggen vid Nymark 1628	SE/KrA/0025/0/210 (1627-1635)	32
2	Brusius	Henriksson		Liuhitari	Lapua	slagen widh Graudenz medh all sin gevär 1628	SE/KrA/0022/0/1627/8 (1627)	157
3	Erik	Sigfredsson		Töysäjärvi	Lapua	blef slagen vidh Strasburg 1628	SE/KrA/0022/0/1628/15 (1628)	189
4	Bertil	Eriksson		Palo-Is	Isokyrö	kom bordt vidh Nyborg 1628	SE/KrA/0022/0/1628/11 (1628)	100
5	Grels	Henriksson		Mäkipää	Vöyri	kom bort vidh Strasburg 1628	SE/KrA/0022/0/1628/11 (1628)	100
6	Kristoffer	Andersson		Östermark	Närpiö	kom bort under Graudenz 1628	SE/KrA/0022/0/1630/20 (1629)	38
7	Erik	Mattsson		Keskikylä	Laihia	blef fången widh Nyenborg	SE/KrA/0022/0/1628/15 (1628)	196
8	Anders	Henriksson		Tyrnävä	Liminka	dödh skuten under Wormditt 1627	SE/KrA/0025/0/210 (1627-1635)	53
9	Henrik	Mårtensson		Välikannus	Lohtaja	nedhuggen i Degergård 1627	SE/KrA/0025/0/210 (1627-1635)	81
10	Matts	Eriksson		Mariegård	Lohtaja	nedhuggen i Degergård 1627	SE/KrA/0025/0/210 (1627-1635)	84
11	Anders	Henriksson	Toisko	Lautiansaari	Kemi	fången hoos pålska	SE/KrA/0025/0/210 (1627-1635)	35
12	Lars	Larsson		Koutsar	Kokkola	nedhuggen i Degergård 1627	SE/KrA/0022/0/1627/8 (1627)	143
13	Erik	Bengtsson		Orismala	Isokyrö	hafuar varit fånge en tidh hos dhe Polak? i Lifland	SE/KrA/0022/0/1630/20 (1629)	42
14	Anders	Stefansson		Tyrnävä	Liminka	blef skuten i Werder	SE/KrA/0025/0/210 (1627-1635)	387
15	Erik	Urbanusson		Haapakoski	Lapua	hafuar legidt svårad, död i Pillau 1629	SE/KrA/0025/0/210 (1627-1635)	263
16	Matts	Mattsson		Kirkonkylä	Hailuoto	död vid Elbingen i krogen 1628	SE/KrA/0025/0/210 (1627-1635)	389
17	Matts	Jönsson		Övertetil	Kokkola	af een mölnare ihjäl slag i Braunsberg	SE/KrA/0022/0/1628/11 (1628)	90
18	Eskil	Mattsson		Jukaja	Laihia	död i Lillawerder 1628	SE/KrA/0022/0/1628/11 (1628)	100
19	Simon	Eskilsson		Vestersolf	Maalahti	kom bort mellan Mehlsack och Braunsberg 1629	SE/KrA/0022/0/1630/20 (1629)	39
20	Gabriel	Grelsson		Vittsar	Kokkola	drunken i Werder	SE/KrA/0025/0/210 (1627-1635)	379

Keräsin tähän taulukkoon (13) kaikki sellaiset tapaukset, joissa kuolema tai katoaminen johtuu todennäköisesti vihollisen toimista. Sotilaista kuoli taisteluissa 9, vangiksi joutui 4, katosi 5 ja 2 kuolemaa tapahtui ilmeisesti vapaa-ajalla. Kuolema krouvissa (16) ja myllärin toimesta (17) ovat tuskin tapahtuneet taistelutilanteessa. Katoamiset (kom bort) olen tulkinnut taistelutilanteessa tapahtuneiksi, koska katoamiset muussa tilanteessa lienee tulkittu pakenemiseksi.

Ruotsalaiset ahdistelivat puolalaisia Neuenburgin ja Graudenzin tienoilla 5.9. ja valtasivat 25.9.1628 Strasburgin (liite 2). Nämä paikkakunnat mainitaan 7 ensimmäisenä taulukossa 13 olevan sotilaan kohdalla. Heistä 1 joutui vangiksi, taistelussa kaatui 3 ja katosi 3. On selvää,

⁷⁹ SE/KrA/0022/1a/10, 907: Jöns Olsson on vuonna 1624 vänrikki, vuodesta 1626 alkaen luutnanttina Alexander von Essenin Pohjanmaan rykmentissä.

että ainakin nuo kolme kaatuivat syyskuussa 1628, ja hyvin todennäköisesti myös kadonneet ovat kaatuneet. Yritin selvittää, olisiko näissä taisteluissa kaatunut enemmänkin, vaikka kuolinsyy ei siitä kerro. Tutkimustulos oli, että on mahdollista, mutta sitä ei voi vahvistaa. Tästä tarkemmin liitteessä 6.

Haavoittuneita

Katselmusrullassa 1.5.1627 on 14 sotilaan kohdalla merkintä ”förlorattråp”, jonka olen tulkinnut tarkoittavan taistelussa kadonneita.⁸⁰ Tutkin näiden 14 sotilaan myöhemmät vaiheet, 4 löytyi elossa, mutta 10 sotilaasta ei löytynyt mitään merkintöjä katselmuksista Preussissa, ei tarkastusrullastakaan. Nämä 14 miestä olivat Alexander von Essenin rykmentistä Falkenbergin komppaniasta: Laihian, Ilmajoen, Vähänkyrön ja Isonkyrön pitäjistä. Korhosen mukaan Essenin rykmentistä oli raportoitu 1.6.1627 16 miehen joutuneen invalideiksi eli haavoittuneiksi.⁸¹ Yritin selvittää asiaa kirjeenvaihdossa Ruotsin sota-arkiston kanssa, mutta Korhosen viite ”Ra, Ox.saml.” oli liian ylimalkainen, jotta kyseinen asiakirja olisi voitu kohtuullisella työllä löytää Axel Oxenstiernan valtavasta kirjeenvaihdosta.

Kuolinpaikoista

Vuosien 1626-1629 sotilaista noin 1500:lle on merkitty kuolinpaikka. Seuraavassa taulukossa (14) on näistä ne paikkakunnat, joilla tai joiden tienoilla yli 10 sotilaan on ilmoitettu kuolleen. Usein esiintyviä paikannimiä: Pillå/Pillau, Fiskhus/Fichhausen, Nyborg/Neuenburg ja Thiergarthen sai kaksikin tulkintaa: ruodutusluettelossa Djurgård ja tarkastusrullassa Degergård. Lebemäll lienee Liebmühle ja Ditzo Dirschau.⁸² Muita kuolintiedon yhteydessä esiintyviä paikannimiä: Frauenburg, Mehlsack, Nymark, Tolkemitt, Lenkzmill, Kampenhoff, Nyenborg, Preussische Holland, Graudenz ja Wormditt, jotka löytyvät Preussista. Suurin osa preussilaisista paikannimistä löytyy kartalta, joka on liitteessä 4. Nykykartoilla ei näitä nimiä enää löydy, koska alue kuuluu Puolaan ja niillä on puolalaiset nimet. Myös Ruotsissa sijaitsevat paikannimet kuten Norrdahl, Norrtälje ja Tukholma kertovat siitä, että matkaa Preussiin ei aina tehty suorinta tietä. Moni on kuollut myös Suomen ja Ruotsin saaristossa, laivalla, merellä, menomatkalla, kotimatkalla tai kotona. Huittinen ja Hämeenkyrö kuolinpaikkoina kertovat, että niidenkin paikkakuntien kautta on kuljettu Pohjanmaalle. ”Pelkonen” tarkoittanee Pälkänettä, joka on jo aika kaukana, jos pyrkii suorinta tietä Turusta Pohjanmaalle, ehkä onkin oltu tulossa Helsingistä. Julius Mankellin teoksessa *Anteckningar*

⁸⁰ SE/KrA/0022/1627/8, 145-146.

⁸¹ Korhonen 1943, 120.

⁸² Korhonen 1943, 377-378, 414.

Rörande Finska Arméens Och Finlands Krigshistoria vuodelta 1870 luetellaan varuskuntia, joista monet ovat myös Pohjanmaan sotilaiden kuolinpaikkoja, mm. Pillau, Fischhausen, Braunsberg, Marienburg, Höfft ja Strasburg.⁸³

Taulukko 14. Eniten mainitut kuolinpaikat ja niissä kuolleiden määrät

		Tarkastusrulla:	Ruodutusrulla:
1	Pillå/Pillau	67	198
2	Braunsberg	105	151
3	Strassburg	42	81
4	Fiskhusen/Fischhausen	95	79
5	Elo/Elbing	14	60
6	Prytzen	11	55
7	Lilla/Stora/Werder *)	68	50
8	Djurgård/Degergård **)	30	33
9	Graudenz	15	22
10	Lochstädt	75	20
11	Höfft	12	18
12	Åbo	10	11
13	Marienburg	19	10
14	Muut paikkakunnat	126	26
	Yhteensä	689	814
	*) Grosse Werder, Kleine Werder ovat alueellisia nimiä.		
	**) Djurgård ja Degergård ovat väännöksiä Thiergarthenista.		

Lähde: Sotilastietokanta.

Kun teoriassa tietojen pitäisi olla yhdenmukaisia, taulukko kertoo suurista ristiriidoista kahden eri luettelon välillä. Varuskuntapaikkakunnat Pillau ja Braunsberg ovat kuitenkin molempien listojen kärjessä, mikä viittaa tautikuolleisuuteen.

Terveydenhoito ja ravitseminen

Lääkintähuolto kuului partureille, jotka olivat alkeellisen lääkintäkoulutuksen saaneita väliskäreitä (fältskärer), mutta heistä oli vain vähän apua. Normaaliin päiväjärjestykseen kuuluvana pidettiin, että alokkaista varuskuntapalveluksessa kuoli ensimmäisenä palvelusvuotenaan kuudesosa. Huolto toimi siten, että sotilas sai elintarvikkeet raaka-aineina, joista hänen tuli itse valmistaa ateriat. Viljakin piti joskus itse jauhaa käsikivillä, jotka kruunu hankki sotilaille. Huollon puutetta korvasivat kenttäkaupustelijat, jotka seurasivat armeijan kintereillä kuin karpäsparvi.⁸⁴ Vihollinen ei ollut suurin uhka, vaan epätasainen taistelu

⁸³ Mankell 1870, 64, 79, 92-93.

⁸⁴ Korhonen 1961, 133-134.

nälkää, kylmyyttä ja erilaisia epidemioita vastaan. Toisinaan niiden leviämistä yritettiin lievittää hajauttamalla joukkoja erilleen toisistaan eri leireihin.⁸⁵ Pohjanmaan rykmentin katselmukset kertovat myös tästä, usein luetellaan erikseen ne sotilaat, jotka ovat ”sjuka på landet” tai paikan nimi mainiten.⁸⁶

Mikä oli raskaan työn ja puutteellisen ravinnon merkitys? Sotilaat eivät olleet varuskunnissa ja leireillä toimeentuloa, vaan tekivät raskasta linnoitustyötä, kaatoivat metsää, junttasivat paaluvarustuksia, rakensivat siltoja ja lauttoja sekä valjeja puolustusasemiin. Esimerkiksi kesäkuussa 1629 Pohjanmaan rykmentti sai kanslerilta määräyksen suorittaa linnoitustöitä Fischhausenin linnan ympäristössä ja myöhemmin kesällä kuningas määräsi tekemään paaluvarustuksen Pillauhin.⁸⁷ Korhonen tosin luonnehtii rykmentin työtä näillä paikkakunnilla kevyeksi, koska ”varustustyöt jäivät jokseenkin mitättömiksi ja niistäkin lienevät alueen talonpojat suorittaneet pääosan”. Korhosen mielestä enemmänkin vaivaa lienee aiheuttanut jalkaväen käyttö rannikko- ja jokialusten miehistönä.⁸⁸ Pohjanmaan sotilaat osallistuivat kesällä 1627 padonrakennustyöhön, jonka tarkoituksena oli Veiksel-joen toisen haaran tukkiminen (liite 2). Ajankohtaan ajoittuu myös suuri kuolleisuus, yli 400 kuoli kesä-lokakuun välisenä aikana. Eerikki Antinpoika totesi toimittaessaan katselmuksen Åke Hannunpojan skvadroonassa yksikön menettäneen talven aikana vahvuudestaan yli puolet ja syynä siihen olleen huollon puutteellisuuden, majoituksen huonouden ja rasittavan työpalvelun.⁸⁹ Myös Theresa Loe on pitänyt ruoan puutetta yhtenä suurimmista sotakuolemien syistä (Loen tutkimuksesta tarkemmin kohdassa 3.6).⁹⁰

3.3 Palveluksen kesto

Keskimääräisen palvelusajan mittaamisessa on ongelmia. Tutkimusaineistossani vuosi 1626 käsittää sotilaat, jotka ovat astuneet palvelukseen ennen 5/1627. Heidän palvelunsa alkuajankohta ei ole tiedossa, muutaman hajatiedon mukaan joukossa oli jo pitkään palvelleita, muutamasta vuodesta jopa kymmeniin vuosiin. Vuonna 1627 palvelukseen astuneiden seuranta alkaa vasta 5/1628, jolloin jäljellä on enää 109 alkuperäisestä 437:stä. Vuoden 1629 alokkaiden seuranta-aika taas kovin lyhyeksi, kun he saapuvat Preussiin

⁸⁵ Ericson Lars 1982, 28-29.

⁸⁶ Esimerkiksi Marienburgissa pidetyssä katselmuksessa 5.8.1628 Schoulzin kompaniassa 5 vanhaa sotilasta oli sairaana maalla, SE/KrA/0022/0/1628/11, 99.

⁸⁷ Petander 1966, 168.

⁸⁸ Korhonen 1943, 412.

⁸⁹ Korhonen 1953, 217.

⁹⁰ Mirkka Danielsbacka mainitsee väitöskirjassaan raskaan työn ja kehnon ravitsemuksen syynä venäläisten sotavankien suureen kuolleisuuteen jatkosodan aikana, jolloin Suomessa kuoli yli 20 000 sotavankia, mikä on noin kolmannes vangiksi jääneiden määrästä. Danielsbacka 2016, 291-295.

elokuussa ja viimeinen katselmus on lokakuulta. Tämän vuoksi esitän seuraavassa taulukossa lukuja palvelusajan kestoista vain vuonna 1628 palvelukseen astuneista. Lukuihin sisältyy arvio, että matka kotiseudulta Preussiin vei keskimäärin 2 kuukautta.

Taulukko 15. Vuoden 1628 sotilaiden palvelusajat komppanioittain 5/1628 – 10/1629

Komppania:	Palvelusaika, kk				Yhteensä	Keskim.palvelus- aika, kk
	0-4	5-8	9-12	yli 12		
1	47	17	16	6	86	7,1
2	89	36	7	2	134	5,7
3	52	11	8	2	73	5,8
4	72	23	6	4	105	5,8
5	80	21	6	8	115	6,2
6	71	26	16	12	125	7,1
7	69	16	7	8	100	6,3
8	27	18	6	23	74	9,5
Yhteensä	507	168	72	65	812	6,6
%-osuus	62,4	20,7	8,9	8,0		

Lähde: Sotilastietokanta.

N:o Komppanian rekrytointialue

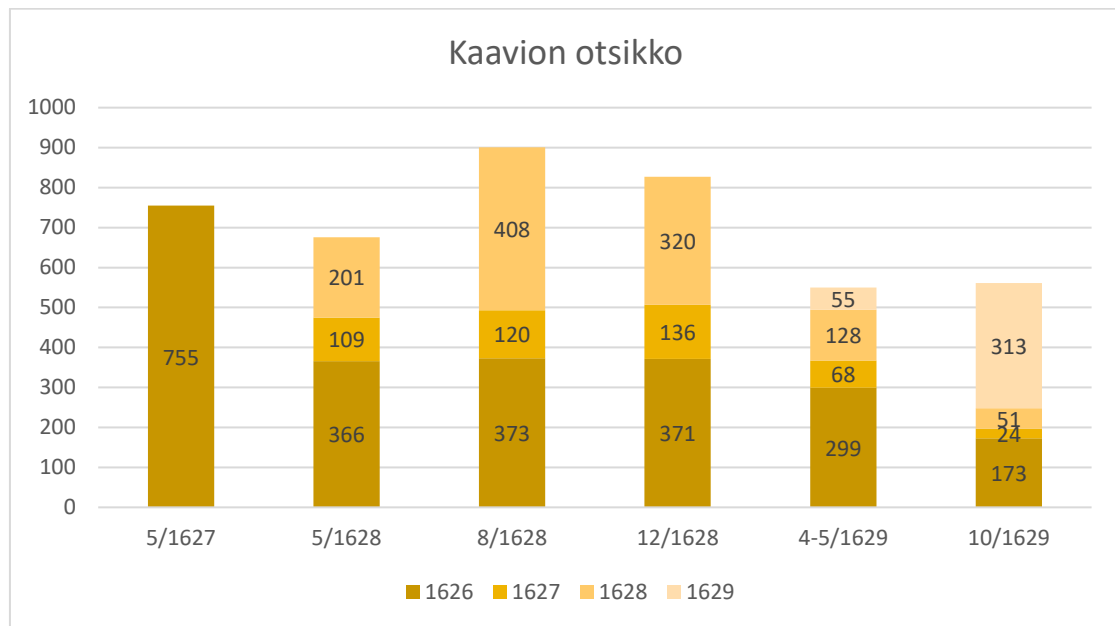
- 1 Mustasaari, Närpiö, Maalahti, Lapväärtti
- 2 Ilmajoki, Laihia, Isokyrö, Vähäkyrö (osa)
- 3 Vöyri, Lapua, Vähäkyrö (osa)
- 4 Pietarsaari, Uusikaarlepyy
- 5 Kruunupyy, Kokkola, Lohtaja (osa)
- k Kalajoki, Pyhäjoki, Lohtaja (osa), Salo (osa)
- 7 Oulu, Hailuoto, Liminka, Salo (osa)
- 8 Kemi, Iijoki

Komppanian päälliköt

Larsson, Utter
 Falkenberg, Hijm, Stammer
 Schoulz
 Essen
 Lilliehöök, Koskull
 Utter, Lebuhr
 Lichton, Lillie, Höijer
 Suther (Suthar)

Komppanioittain näiden 812:n sotilaan keskimääräinen palveluaika oli 5,7–9,5 kk. Rykmenttitasolla noin 60%:n palveluaika alle jäi 4 kuukauden ja vain 8% palveli yli 12 kuukautta. Valtaosalla se päättyi kuolemaan, mutta monen lopullinen kohtalo jäi selvittämättä. Tämä tutkimustulos koskee vain 1628 palvelukseen astuneita, eikä sitä voi yleistää. Seuraava kaavio (10) kertoo havainnollisesti, miten ikäluokat kehittyvät tarkastelukaudella.

Kaavio 10. Ikäluokkien kehitys (sotamiehet)

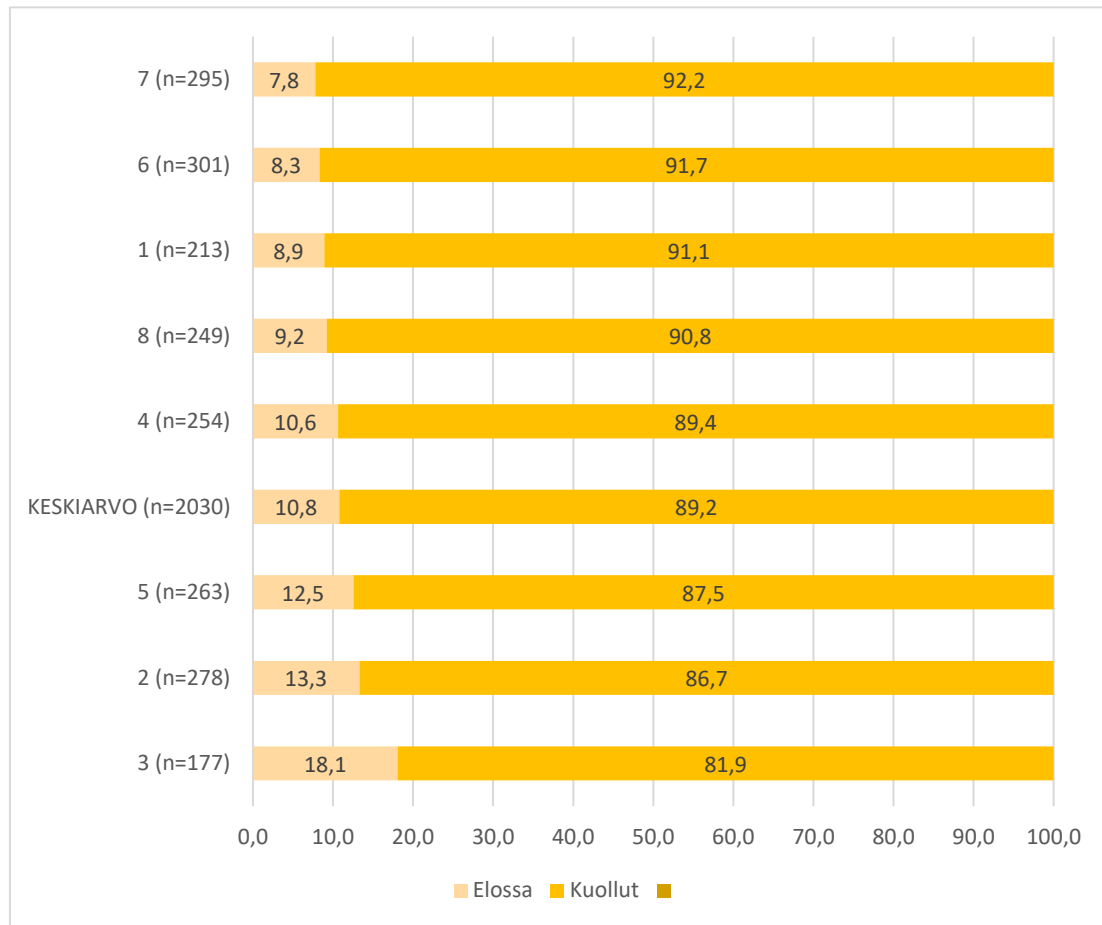

Lähde: Liite 10. Palveluskelpoiset sotamiehet ikäluokittain.

Luvut ovat absoluuttisia määriä. Parhaiten selviää ikäluokka 1626 (=ennen 5/1627 palvelukseen astuneet). Ikäluokat 1627 ja 1628 menettävät eniten ja ikäluokasta 1629 ei voi sanoa tämän kuvan perusteella mitään, kun suurin osa on vasta astunut palvelukseen.

3.4 Selviytyminen komppanioittain ja pitäjittäin

Esitän seuraavaksi kaksi kaaviota, ensimmäisessä tarkastelen elossa selviämistä komppanioittain ja toisessa pitäjittäin suhteellisina osuuksina. Kaaviossa sotilaiden tilanne esitetään kahtena vaihtoehtona: 1 elossa, 2 kuollut/ei tietoa. ”Ei tietoa” tarkoittaa, että vuonna 1630 sotilaan tilanne on jo lähteissä merkitty epäselväksi tai että tutkimusteni mukaan hän on ollut Preussissa, mutta vuonna 1630 hänestä ei tarkastusrullassa ole merkintöjä. On hyvin todennäköistä, että nämä sotilaat ovat kuolleet. Myös sairaana, vangittuna ja Preussissa paenneet on tässä oletettu kuolleiksi, mistä ei tietenkään ole täyttä varmuutta, mutta heidän määränsä on suhteellisen vähäinen. Elossa oleviin kuuluvat myös ne, joiden on ilmoitettu olevan komennuksella, tai jotka ovat siirtyneet ratsumiehiksi tai ylennetty päällystöön.

Kaavio 11. Sotilaiden selviytymien komppanioittain Preussissa 1627-1629 (%-osuudet)

Lähde: Sotilastietokanta.

N:o Komppanian rekrytointialue

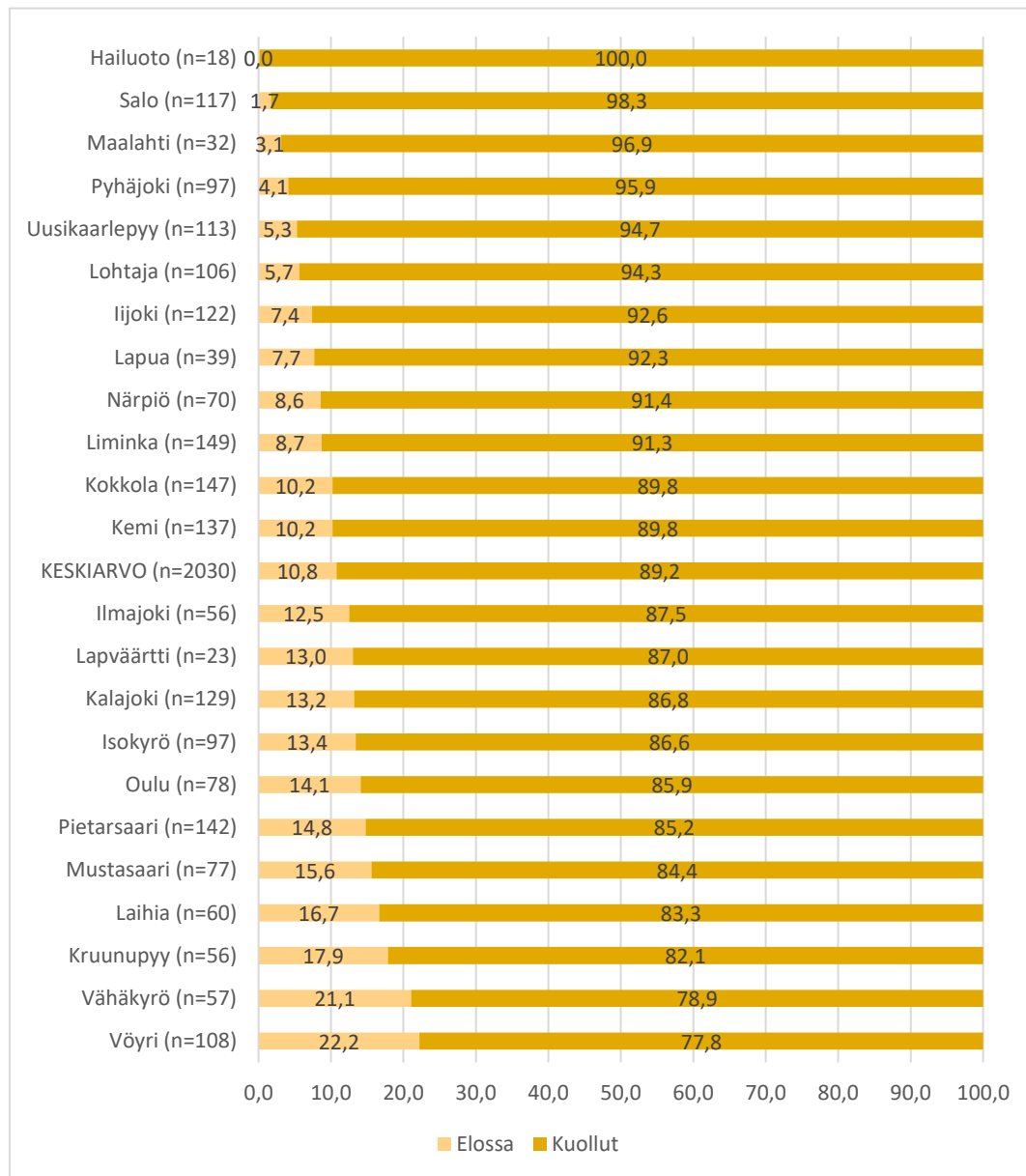
- 1 Mustasaari, Närpiö, Maalahti, Lapväärtti
- 2 Ilmajoki, Laihia, Isokyrö, Vähäkyrö (osa)
- 3 Vöyri, Lapua, Vähäkyrö (osa)
- 4 Pietarsaari, Uusikaarlepyy
- 5 Kruunupyy, Kokkola, Lohtaja (osa)
- 6 Kalajoki, Pyhäjoki, Lohtaja (osa), Salo (osa)
- 7 Oulu, Hailuoto, Liminka, Salo (osa)
- 8 Kemi, Iijoki

Komppanian päälliköt

- Larsson, Utter
 Falkenberg, Hijm, Stammer
 Schoulz
 Essen
 Lilliehöök, Koskull
 Utter, Lebuhr
 Lichten, Lillie, Höijer
 Suther (Suthar)

Parhaiten ovat henkensä säilyttäneet Vöyrin, Lapuan ja Vähäkyrön pitäjistä kootun komppanian sotilaat, Tuhoisinta on sota ollut Oulun, Hailuodon, Limingan, Lohtajan ja Salon komppanialle. Keskimääräistä (10,6%) paremmin ovat elossa selvinneet eteläisen rovastikunnan komppaniat 1-4, elossa selvinneitä keskimäärin 12,7%, kun vastaava lukema pohjoisen rovastikunnan pitäjissä on 9,5. Tauteihin kuoleminen ei kuitenkaan johdu kotipaikasta, vaan olosuhteista, muonasta, majoituksesta ja tautien vastustuskyvystä, mikä ehti kehittyä vanhemmille ikäluokille.

**Kaavio 12. Preussissa 1627 – 1629 olleiden sotilaiden selviytyminen pitäjittäin
(suhteelliset osuudet)**

Lähde: Sotilastietokanta.

Pohjoiseen mentäessä esiintyy sama ilmiö kuin komppanioittain tarkasteltaessa, elossa selvinneiden osuus vähenee, mutta on myös poikkeuksia molempiin suuntiin. Hailuodon pienestä pitäjästä ei ilmeisesti kukaan vuosien 1627-1629 ikäluokista selvinnyt hengissä. Salon, Lapväärtin ja Maalahden pitäjissäkin vain yksi, Pyhäjoen ja Lapuan pitäjästä vain kaksi kummassakin. Elossa selvinneiden suhteellinen osuus vaihtelee 0:n ja 22,4 %:n välillä. Vastaavasti kuolleiden/ei tiedossa-olevien vastaava luku vaihtelee 77,8:sta 100:een.

3.5 Vertailuja aiempaan tutkimukseen

Esittelen muutamia tutkimuskirjallisuudesta löytämiäni, omaa tutkimustani sivuavia tutkimuksia. Tällaisia ovat, edellä jo moneen kertaan viitatus Korhosen lisäksi Sven A. Nilssonin, C-B. J. Petanderin, Juhani Leskisen, Theresa Loen ja Jan-Erik Lindegrenin tutkimukset.

Taulukko 16. Vertailu: Preussiin viedyt sotilaat 1627-1629, Korhonen / oma tutkimus

Vuosi	Korhonen	Oma tutkimus	Ero	Ero (%)
1627	437	480	43	9,8
1628	304	934	630	207,2
1629	396	623	227	57,3
Yhteensä	1137	2037	900	79,2

Lähde: Korhonen 1943, 149, 277, 414 ja sotilastietokanta.

Suurin ero syntyy vuoden 1628 toukokuussa, kun tutkimuksessani löytyy 274 uutta sotilasta. Pohjanmaan joukot kuljetettiin Preussiin laivoilla vesien vapauduttua jäistä, joskus kuljetukset viivästyivät pitkälle kesälle muista syistä.⁹¹ Korhosen mukaan vuoden 1628 täydennykset (304 miestä) saapuivat elokuun alussa. Keitä sitten ovat nämä 274 miestä, jotka ilmestyvät katselmukseen Preussissa jo toukokuun alussa? Sotilaita on kaikista pitäjistä ja kaikista komppanioista. Lukumääränsä perusteella tämä erä voisi olla lähes normaali vuosittainen täydennyserä. Tiedot heistä ovat hyvin niukat. Ruodutusluettelot puuttuvat vuodelta 1628. Tarkastusrullakin vaikenee heistä lähes kokonaan, vain muutamista löytyy jotakin tietoa. Joukossa on vuonna 1627 sotilaaksi määrättyjä kymmenittäin, lisäksi löysin vuoden 1627 ruodutusluetteloista muutamien nimet niiden joukosta, jotka välttivät silloin sotaväkeen joutumisen.

Ruotsi kävi sotaa Liivinmaalla ja Preussissa, lisäksi tilanne mannermaalla kiristyi koko ajan. Laskelmat osoittivat, että tarvittiin lisää 14 000 jalkaväkeä ja 1 500 ratsumiestä, mikä edellytti värväysten ja väenottojen tehostamista. Ruotsin puolella papit saivat määräyksen selvittää kaikki vanhat kotona olevat sotilaat, jotka eivät olleet olleet sodassa tai olivat sairauden tai haavoittumisen takia kotiutettuina.⁹² Michael Roberts kertoo väenottojen vastustuksesta ja siinä yhteydessä mainitsee valtaneuvoston luvanneen, että vuonna 1631 ei pidetä väenottoa, koska niitä oli ollut kuluneen neljän vuoden aikana viisi kertaa.⁹³ Jos viides ”ylimääräinen” väenotto on pidetty vuonna 1628, tässä voi olla yksi selitys siihen, että Pohjanmaan rykmentin rekrytoinnit olivat noin suuret sinä vuonna. Toinen syy voi olla, että nyt patistettiin Preussiin

⁹¹ Lappalainen 1986, 133-134.

⁹² Generalstaben II, 398, 393.

⁹³ Roberts 1958, 211.

entistä tarkemmin ne, jotka olivat sotaretkeltä välttyneet syystä tai toisesta. Esimerkiksi vuosina 1627 -1628 määrättiin Pohjanmaalta 965 sotamiestä, mutta Preussiin saapui vain 741, mistä syntyy 224 miehen ero. Korhonen on poiminut katselmuksesta 8/1628 yhteensä 304 uudeksi merkittyä sotilasta. Oman tutkimuksen mukaan näiden uudeksi merkittyjen lisäksi uusia sotilaita löytyi jo toukokuun katselmuksessa 274, elokuussa 304:n lisäksi 134 ja vielä joulukuussakin 120. Mankellin mukaan Pohjanmaalla oli toukokuussa H. Nödingin komennossa kaksi komppaniaa, eli noin 300 miestä.⁹⁴ Nämä ovat todennäköisesti niitä, jotka saapuivat Preussiin elokuussa.

Taulukko 17. Vertailu Korhonen/Oma tutkimus (ei sisällä päällystää)

	Korhosen mukaan:					Oma tutkimus:				
		Täyden-	Viety	Kumul.	Kauden		Täyden-	Viety	Kumul.	Kauden
	Vahvuus	nykset	Preussiin	poistuma	poistuma	Vahvuus	nykset	Preussiin	poistuma	poistuma
5/1627*)	691		691			755		755		
7/1627	884	437	1128	244	244	755	480	1235	480	480
10/1627	804		1128	324	80	755		1235	480	
1/1628	993		1128	135	-189	755		1235	480	
5/1628	1034		1128	94	-41	897	245	1480	583	103
6/1628	697		1128	431	337	897		1480	583	
8/1628	1137	304	1432	295	-136	1244	582	2062	818	235
10/1628	1031		1432	401	106	1244		2062	818	
12/1628	891		1432	541	140	854	107	2169	1315	497
1/1629	719		1432	713	172	854		2169	1315	
3/1629	690		1432	742	29	615	39	2208	1593	278
7/1629	647		1432	785	43	615		2208	1593	
9/1629	356	396	1828	1472	687	615	584	2792	2177	584
10/1629	588		1828	1240	-232	561		2792	2231	54
Yhteensä		1137			1240		2037			2231

*) Korhosen alkutilanne (691) on keskiarvo maaliskuun ja kesäkuun vahvuuksista.

Lähde: Korhonen 1943, 26, 148, 277, 412 ja sotilastietokanta.

Milloin em. toukokuun 1628 katselmuksesta löytyvät uudet 274 sotilasta ovat tulleet Preussiin? Luontevin ratkaisu tähän ongelmaan olisi, että he ovat tulleet sinne jo edellisvuonna, mutta tämän pitäisi näkyä vahvuusluetteloissa. Toinen vaihtoehto on, että vuonna 1628 ensimmäinen erä sotilaita on viety Preussiin jo ennen toukokuun alkua. Vuonna 1628 kevät tuli aikaisin, joten se on ollut teoriassa mahdollista.⁹⁵ Laivausasiakirjat, mikäli niitä on säilynyt, voisivat tuoda lisävalaisua tähän kysymykseen.

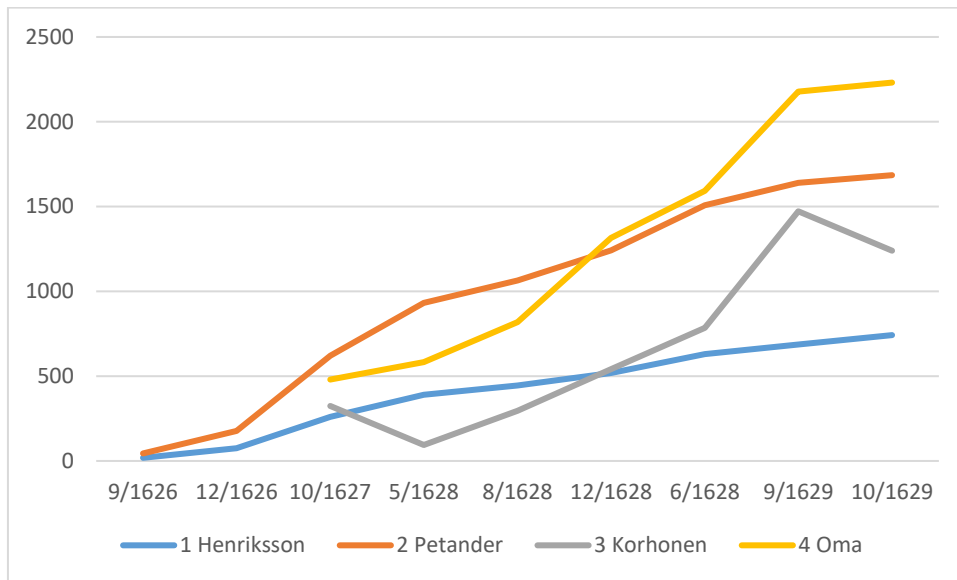
Myös vuonna 1629 löytyi uusia sotilaita, toukokuussa 63 ja vielä lokakuussakin 82. Korhonen on ilmeisesti olettanut, että kaikki sotilaat tulivat Preussiin kesällä, mutta tutkimukseni osoittaa, että täydennyksiä on täytynyt tulla myös syksyisin. Täydennykset ovat saattaneet

⁹⁴ Mankell 1870, 83, Mantal på krigsfolket i Sverige in Majo 1628.

⁹⁵ Generalstaben II, 403: På grund av vårens tidiga inträde kunde en del av den svenska flottan redan under de sista dagarna av april återupptaga blockaden utanför Danzig.

perustua myös vanhoihin määräyksiin, että rykmentin vahvuus on pidettävä aina täytenä ja poistuma täytettävä joka vuosi.⁹⁶ Vakiintuneen kutsuntalaitoksen lisäksi hallituksella oli mahdollisuus maanpuolustusta varten ruoduttaa koko miehin väestö hätätilassa käytettäväksi. Korhonen mainitsee tällaisen mahdollisuuden, mutta ei mitenkään viittaa siihen, että tätä olisi käytetty esimerkiksi vuonna 1628.⁹⁷

Kaavio 13. Neljä erilaista kuolemankäyrää

Lähde: Taulukot 6, 17 ja 18.

Lydert Henriksson allekirjoitti vuonna 1630 tehdyn tarkastuksen loppuraportin (taulukko 6), jonka mukaan 4 vuoden aikana kuoli vain 742 sotilasta. Tämä lukumäärä on ehdottomasti liian pieni. Petander on itse laskenut kuolleiden määrän ja Korhosen mukaiset kuolemat olen laskenut hänen lukujensa pohjalta. Korhosen kuolemankäyrä laskee alussa ja lopussa, mikä kertoo vain siitä, että lähtötiedot eivät ole oikein. Hänen luvuillaan eräinä kuukausina sotilaita kuolee enemmän kuin heitä on Preussissa. Henrikssonin ja Petanderin käyrät kehittyvät kaaviossa tasaisesti, koska ei ole käytettävissä kausittaisia lukuja. Lopputulosten kirjavuus todistaa sodissa kuolleiden määrien selvittämisen vaikeutta.

Pohjanmaan sotilaita kuoli neljän vuoden aikana noin 2300, mikä merkitsee vuotta kohti noin 1%:n kuolleisuutta laskettuna Pohjanmaan asukasluvusta 55 000:sta.⁹⁸ Vertailun vuoksi: talvi- ja jatkosodassa kuoli noin 95 000 noin 5 vuoden aikana (mihin sisältyi pitkä asemasotavaihe). Laskettuna vuotta kohti Suomen silloisesta asukasluvusta, 3,7 miljoonasta,

⁹⁶ Styffe 1861, 60, Krigsfolks-Ordning [1619/1620], Anmärkningar angående utskrifning och värfning: "7 regementer skola hållas hwart thera starkt 8 fennickor och hwar fennika 270 man. Avgången skall fyllas hwart år".

⁹⁷ Korhonen 1943, 477.

⁹⁸ Karonen 2008, 277. Pohjanmaan asukasluku 1600-luvun alussa 51 000 ja puolivälissä 59 000.

kaatuneiden määrä oli noin 0,2% vuodessa.⁹⁹ Talvi- ja jatkosotaan verrattuna Pohjanmaan menetykset Preussin sodassa olivat viisinkertaiset. On kuitenkin huomioitava, että viime sodissa haavoittui lisäksi 200 000¹⁰⁰, mutta Preussin sodassa haavoittuneista on vain muutamia hajatietoja. Tämä kertoo sotimisen muuttumisesta, kun 1600-luvulla sodissa kuoltiin pääasiassa tauteihin, 1900-luvulla suurimmat tappajat ja vammojen aiheuttajat ovat aseet.

Sven A. Nilsson kertoo arvionsa, 35-40 000 ruotsalaisen ja suomalaisen miestappioista 1620-luvulla, perustuvan Generalstabenin lukuihin sekä rykmenttihistorioihin, joista hän mainitsee mm. Petanderin laskemat Pohjanmaan rykmentin tappiot. Hän pitää vuonna 1628 ja 1629 Preussiin vietyjen sotilaiden määriä liian alhaisina (taulukko 2), koska lähdemateriaali on puutteellista. Hän on korjannut luvut näiltä osin vastaamaan komppanioiden normaalikokoja.¹⁰¹ Oma tutkimukseni osoitti, että juuri näinä Nilssonin tarkoittamina vuosina Pohjanmaan aikaisemmin ilmoitetut rekrytoinnit ja myös poistunta olivat liian alhaiset.

Taulukko 18. Pohjanmaan rykmentin miehistötappiot Preussin sodassa 1626-1629

Petanderin mukaan

	Vahvuus
Katselmus Danziger Hauptissa 3.9.1626	1 005
Rekrytoinnit 1627	437
Rekrytoinnit 1628	304
Rekrytoinnit 1629	396
Yhteensä	2 142
Joista jäljellä rullissa 1630	457
Erotus = tappiot	1 685

Lähde: Petander 1966, 176.

Petanderin laskelman mukaan (taulukko 18) Pohjanmaan rykmentti menetti vuosina 1626 - 1629 Preussin sodassa yhteensä 1685 sotilasta. Hänen laskelmansa perustuu alku- ja loppuvahvuuteen ja uusien sotilaiden rekrytointeihin.¹⁰² On huomioitava, että laskelmassa erotus eli tappiot ei tarkoita kuolleiden kokonaismäärää, koska lukuun sisältyvät myös mahdolliset karkurit, vangiksi joutuneet ja vapautetut sekä ylennetyt. Näiden osuus on kuitenkin vähäinen, joten suuruusluokka on oikea.

⁹⁹ Kansallisarkisto, Suomen sodissa 1939-1945 menehtyneiden tietokanta.

¹⁰⁰ Kadettikunta ry:n verkkojulkaisu: Veteraanien perintö – itsenäinen isänmaa, sotainvalidit.

¹⁰¹ Nilsson 1990, 159-162.

¹⁰² Petander 1966, 176.

Juhani Leskisen tutkimusaineistona olivat suomalaiset joukko-osastot, joita sodan alkaessa vuonna 1655 oli noin 12 000 sotilasta jakaantuen 3 ratsuväkirykmenttiin, 1 rakuunarykmenttiin ja 10 jalkaväkirykmenttiin. Olen koonnut seuraavaan taulukkoon luvut Leskisen tutkielmasta ja sen liitteistä niistä joukko-osastoista, joista lähdeaineisto on mahdollisimman täydellinen. Keskimääräisluvut ovat näistä viidestä joukko-osastosta.

Taulukko 19. Poistunnan jakaantuminen Leskisen mukaan 1655-1660 sodissa¹⁰³

	Pohjanmaan	Porin	Turun	Hämeen	Schwengellin	
%-osuudet	jv-rykm.	jv-rykm.	rv-rykm.	rv-rykm.	rakuunarykm.	Keskimäärin
Kaatuneita	5,2	6,0	37,0	33,5	40,5	24,4
Kuolleita	57,7	75,8	54,6	61,2	31,0	56,1
Karanneita	30,7	17,4	6,7	4,3	22,2	16,3
Vapautettuja	6,4	0,8	1,7	1,0	6,3	3,2
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Kaatuneet ja kuolleet						
yhteensä (%-os.)	62,9	81,8	91,6	94,7	71,5	80,5

Lähde: Leskinen 1978, 79 ja liitteet 1-4.

Leskisen mukaan ratsuväki- ja rakuunarykmenttien kaatuneisuusluvut 1655-1660 olivat suhteellisesti suurempia kuin jalkaväkirykmenteissä. Lappalaisen tutkimus 30-vuotisen sodan miehistön poistunnasta on päinvastainen: kuolema kohtasi sotilaan todennäköisemmin jalkaväessä kuin ratsuväessä (taulukko 7). Lappalaisen tutkimuksessa ei eritellä kaatuneita ja tauteihin kuolleita. Porin jalkaväkirykmentin suuri kuolleisuus selittyy sillä, että rykmentin pääosa siirrettiin Graudenzin varuskunnaksi, jossa se ”kärsi rutosta hirvittävästi” syys-lokakuussa 1656.¹⁰⁴ Erilaisten tulosten ja lähteiden puutteiden vuoksi on vaikeata tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä siitä, säilyttikö sotilas henkensä paremmin jalkaväessä vai ratsujoukoissa.

Theresa Loe on tutkinut *Ruotsin armeijan tappioita Suuressa Pohjan sodassa 1700-1720* kahden komppanian kautta. Hänen lähdeaineistonaan on ollut valmis tietokanta, jonka tiedot on koottu useista lähteistä, tärkeimpinä katselmusrullat ja kirkonkirjat. Vastaavan tietokannan tekeminen on Suomessa mahdotonta, koska Isonvihan ajalta kirkonkirjat puuttuvat. Loen tutkimuskysymyksiä olivat mm. kokonaistappiot ja vaihtelivatko ne taistelukenttien mukaan sekä miten hyvin Ruotsin rekrytointijärjestelmä kykeni vastaamaan armeijan tarpeisiin. Hän ei erittele taisteluissa kuolleita ja tauteihin kuolleita. Kahden komppanian kokonaistappiot

¹⁰³ Kaarle X Kustaan sotia käytiin Baltiassa, Puolassa ja Tanskassa (Leskinen 1978, 7).

¹⁰⁴ Leskinen 1978, 40.

olivat 21 vuoden aikana yhteensä 1325, joista 956 kuoli, 128 kohtalo on tuntematon ja 144 joutui vangiksi.¹⁰⁵ Kun alku- ja lopputilanne jäävät epäselviksi, kokonaistappioita ei voi tarkalleen laskea.

Loen johtopäätöksiä: ei ole yhtä syytä tappioihin. Ainakin päätelmä, että ne johtuvat majoitustiloista, voidaan hylätä. Loe pitää tappioiden kumulatiivista vaikutusta suurena ongelmana. Komppaniat olivat jatkuvasti alimiehitetyt, uusien sotilaiden tilalle saaminen kesti aina liian kauan. Yhtenä kuolleisuuden suurimmista syistä Loe pitää muonan puutetta. Talvileirejä ei voi yksinään pitää syyllisinä, koska on myös esimerkkejä siitä, että kun muonaa oli riittävästi, kuolemat vähenivät. Tietenkin armeija itse esitti, että perussyy oli muonan puute. 300 vuotta myöhemmin on mahdotonta erottaa ruoan puutteen ja kehnon majoituksen vaikutusta toisistaan.¹⁰⁶ Loen tutkimuksen mukaan vuosina 1700 - 1720 rekrytoitiin 1497 uutta sotilasta; kokonaistappio 1325 siitä laskettuna on 85%.

Jan Lindegren on tutkinut ruotsalaisen pitäjän sotilaiden kohtaloita väitöskirjassaan *Utskrivning och utsugning, produktion och reproduktion i Bygdeå 1620 – 1640*.¹⁰⁷ Lindegrenin tutkimuksen mukaan tarkastelukauden alussa sotilaita oli 36, 20 vuoden aikana rekrytoitiin 219 uutta sotilasta ja tarkastelukauden lopussa oli elossa 33. Palveluksessa oli siten yhteensä 255 sotilasta, joista 7 vapautettiin tai joutui vangituksi ja 215 oli todennäköisesti kuollut, mikä merkitsee 84%:n kuolleisuutta.¹⁰⁸

3.6 Lähdekriittinen tarkastelu

Tutkimuksen aikana heräsi monta kertaa epäily, onko taisteluissa kuolleiden suhteellinen osuus todella niin vähäinen kuin katselmuksista käy ilmi. Taulukon 13 mukaan yhteensä 18 kuoli tai katosi taistelutilanteessa, mikä on vain 0,8% (18/2135). Jos tähän lisätään edellä mainitut 12-16 Danziger Hauptissa mahdollisesti kaatunutta, prosenttiluku on 1,5. Leskisen tutkimuksessa vuoden 1655-1640 sodassa Pohjanmaan rykmentissä kaatuneiden osuus oli 5,2% varsinaisesta poistunnasta laskettuna, kuten olen edellä taulukossa 19 esittänyt. Kaatuneiden ja kuolleiden yhteismäärästä laskettuna Leskisen prosenttiluku on 8,3 (mikä vastaa edellä esittämiäni 0,9 ja 1,5 prosentteja). Leskinen käyttämät kriteerit ovat samat kuin omassa tutkimuksessani. ”död” tarkoittaa tauteihin kuollutta ja ”slagen” tai ”slagen af fienden”

¹⁰⁵ Loe 2012, 16, 72.

¹⁰⁶ Loe 2012, 72-75.

¹⁰⁷ Lindegren 1980, kyseessä on osa laajemmasta tutkimuksesta, jonka aiheena on ”Militärstaten och bondesamhälle. Den svenska statmaktens tryck på bönderna 1620-1640”.

¹⁰⁸ Lindegren 1980, 163-165.

tai” dödskuten” -tapaiset ilmaiset tarkoittavat kaatunutta katselmusrullissa.¹⁰⁹ Theresa Loe ei tutkimuksessaan eritele kaatuneita ja tauteihin kuolleita. Näin on tehty myös laskelmissa, joissa kerrotaan 16 norrlantilaisesta komppaniasta, jotka ”lähtivät 19.5.1625 Jakob Duwalin ja Johan Banérin johdolla Liivinmaalle ja miten heille on käynyt 6.10.1626 mennessä”. Sen mukaan sotilaita lähti 2351, mutta 15 kuukautta myöhemmin palasi vain 668. Tämän raportin yhden sarakkeen otsikko kertoo, että kuolleita ja kaatuneita ei eritellä.¹¹⁰ Samoihin laskelmiin viittaa myös Nilsson kertoessaan tautikuolleisuudesta.¹¹¹ Ei ollut tapana eritellä kuolleita ja kaatuneita tuon ajan raporteissa. Ainoa keino selvittää kaatuneet ja tauteihin kuolleet on käydä läpi katselmusrullat ja mahdolliset jälkikäteen tehdyt tarkastusluettelot. Tämänkin jälkeen on usein kahdenlaista tietoa, kuten alla oleva taulukko osoittaa:

Taulukko 20. Ristiriitaista tietoa

				Tarkastusrulla:	Ruodutusrulla:	Lähde:	Kuva:
Mickel	Jönsson	Koivukylä	Kemi	Nederhuggen vid Nymark 1628	död i Nymark	SE/KrA/0025/0/210 (1627-1635)	32
Anders	Henriksson	Tyrnävä	Liminka	dödskuten under Wormditt 1627	blef skuten under Werder	SE/KrA/0025/0/210 (1627-1635)	53
Henrik	Mårtensson	Välkännus	Lohtaja	nedhuggen i drg:gård 1627	död i Elbing	SE/KrA/0025/0/210 (1627-1635)	81
Matts	Eriksson	Mariegård	Lohtaja	nedhuggen i drg:gård 1627	död i Prytzen	SE/KrA/0025/0/210 (1627-1635)	84
Brusius	Henriksson	Liuhtari	Lapua	slagen widh Graudenz medh all sin gevär 1628		SE/KrA/0022/0/1627/8 (1627)	157
Lars	Larsson	Koutsar	Kokkola	nedhuggen i drg:gård 1627		SE/KrA/0022/0/1627/8 (1627)	143
Anders	Stefansson	Tyrnävä	Liminka		blef skuten i Werder	SE/KrA/0025/0/210 (1627-1635)	387
Erik	Sigfredsson	Töysäjärvi	Lapua	blef slagen widh Strassburg 1628	död i Strassburg	SE/KrA/0022/0/1628/15 (1628)	189
Matts	Jönsson	Övervetil	Kokkola	af een mölnare ihjäl slag i Braunsberg	död i Braunsberg	SE/KrA/0022/0/1628/11 (1628)	90
Matts	Mattsson	Kyrkoby	Hailuoto	död vid Elbingen i krogen 1628	död i Djurgård	SE/KrA/0025/0/210 (1627-1635)	389

Vain yksi kuolemantapaus kerrotaan lähes samoin kahdessa eri lähteessä. Anders Henriksson Limingan Tyrnävältä on ammuttu kuoliaaksi Wormdittissa tarkastusrullan mukaan, mutta ruodutusrullan mukaan hänet on ammuttu Werderissä. Myös Anders Stefansson Limingan Tyrnävältä on ammuttu ruodutusrullan mukaan, mutta tarkastusrullassa ei tästä ole mitään mainintaa. Kun tarkastusrulla kertoo kaatumisesta, ruodutusrulla kertoo samasta tapauksesta vain kuolemana, mutta näissä esimerkeissä em. kaksi liminkalaista ovat poikkeuksia tähän ”sääntöön”. Mickel Jönsson Kemin Koivukylästä kaatui Nymarkissa, mutta ruodutusrullan mukaan hän kuoli Nymarkissa. Samoin kaatuminen kerrotaan monissa muissa tapauksissa vain kuolemana. Tarkastusrulla tehtiin sotilasviranomaisia varten, kun taas ruodutusrullat olivat myös siviilikäyttöön tarkoitettuja. Onko ollut helpompaa kertoa omaisille ja paikallisyhteisölle, että sotilas on kuollut kuin kaatunut? Saman kysymyksen voi tehdä myös ruton suhteen. Kun tarkastusrullassa mainitaan rutto, mutta ruodutusrullassa pelkkä kuolema,

¹⁰⁹ Esimerkiksi Nils Bååtin Pohjanmaan rykmentti 1.7.1659, SE/KrA/0022/1659/6, 209,213, 214.

¹¹⁰ SE/KrA/0022/1626/12, 126-128. Kuvassa 128 erään sarakkeen otsikko: Dödhe och slagne på åthskilliga ortter i Liflandh.

¹¹¹ Nilsson 1990, 159.

onko siinäkin kyse oikean kuolinsyyn peittelystä? Tutkimuksen kannalta kahdenlaisen tiedon olemassaolo on suuri ongelma: kumpi tieto on luotettavampi?

Kun Petanderin laskelman mukaan ajalla 9/1626 – 12/1629 eli 40 kuukauden aikana poistui rivistä 1685 sotilasta, oma tutkimukseni päättyi paljon suurempaan lukuun lyhyemmässä ajassa eli 30 kuukauden aikana. Sotilaskohtaisessa laskennassa on ongelmia ja virhemahdollisuuksia, kuten olen edellä esittänyt, mutta niistä aiheutuvat virheet eivät voi selittää näin suurta eroa. Generalstabenin ja Mankellin vahvuusilmoitukset ovat saldo-lukuja, eli ne kertovat sotilaiden määrät tiettyinä ajankohtina, mutta vahvuuteen sisältyvien sotilaiden jakaumasta uusiin ja vanhoihin kerrotaan vain satunnaisesti. Samoin jää usein epäselväksi, onko kyse vain palvelukelpoisista tai sisältyvätkö aliupseerit ja upseerit lukuihin.¹¹² Ilmeisesti oletuksena on, että sama määrä, mikä sotaväenotoissa määrätään, myös astuu palvelukseen vuosittain. Korhosen tutkimus kuitenkin osoittaa, että määrä saattaa olla huomattavasti pienempi, esimerkiksi vuonna 1627 määrättiin 520, saapui 437. Tutkimukseni mukaan vuosittaiset palvelukseen astuneiden määrät voivat olla kutsunnoissa määrättyjä suurempiakin. Eroavuuksiin ovat vaikuttamassa palveluksesta karkaamiset, sairastumiset ja paenneiden kiinniotot.

Ajan tavan mukaan tappioista ei kerrota ja jos kerrotaan, se ei ole systemaattista. Esimerkiksi alussa esittämäni taulukko (6) perustuu kirkkoherrojen ja kappalaisten sineteillään vahvistamiin tietoihin. Kuitenkin ne ovat enemmän tai vähemmän puutteellisia ja niiden on täytynyt perustua sotilasviranomaisilta saatuihin tietoihin. Miten oli tiedonkulku järjestetty taistelukentän ja kotiseurakunnan välillä? Tästä en ole löytänyt tutkimusta, mutta oma tutkimukseni osoittaa, että välittynyt tieto on ollut ristiriitaista. Em. Lydert Henrikssonin allekirjoittaman ja sota-oikeuteen toimittaman yhteenvedon mukaan on kuollut 4 vuoden aikana (1626-1629) yhteensä 742 pohjalaista sotilasta (taulukko 6). Tutkimuksessani löytyi 1271 dokumentoitua kuolemaa kolmen vuoden ajalta (1627-1629), mikä on noin 70% enemmän. Mikäli oletetaan, että myös ”tuntematon kohtalo” -tapaukset kuolivat, kuolleita oli 270% enemmän, eikä tässä ole huomioitu 140 sairasta, jotka todennäköisesti myös kuolivat.

Määräyksestä ei käy ilmi, moneltako vuodelta tiedot piti ilmoittaa. Jos Lydert Henriksson ei ole antanut tarkempia ohjeita, kukin pappi on soveltanut käskyä oman harkintansa mukaan. Ilmeisesti tästä syystä ilmoituksissa on suuria eroja pitäjittäin. Noin neljännes pitäjistä

¹¹² Korhonen 1943, 376, Korhosen huomautus viittaa epäilyyn tietojen luotettavuudesta: ”vahvuusilmoituksesta ei käy selville, sisältääkö se kaikki elossa olevat tai vain palvelukelpoiset” ja lisää alaviitteessä: ”Mankellin n[umero] 110, painattama vahvuusilmoitus on aivan epäluotettava”.

(Hailuoto, Kemi, Kokkola, Laihia, Liminka, Vöyri) on eritellyt 4 viimeistä vuotta ja ilmoittanut myös sitä aikaisemmilta vuosilta elossa olevat. Toista ääripäätä edustavia on vielä enemmän, noin kolmannes pitäjistä on ilmoittanut vain vuonna 1629 kuolleet ja sitä aikaisemmilta vuosilta vain elossa olevat. Yhteismitattomat tiedot on laskettu sellaisenaan yhteen, eikä raportin lukija kykene arvioimaan lukujen paikkansapitävyyttä, taulukko on ollut teknisesti ”oikein” laadittu ja ”virallinen totuus” asiasta.

Ruodutusten hoitaminen edellytti jonkinlaista väestökirjanpitoa, mutta säilyneet tiedot ovat hyvin fragmentaarisia. Kuningas edellytti väestörekisterien ylläpitoa sekä papeilta että kihlakunnan tuomareilta pohtiessaan sotaväen järjestyssääntöjä.¹¹³ Käytännössä määräyksiä sovellettiin hiippakunnittain, esimerkiksi Turun piispa Isak Rothovius on vanhojen tietojen mukaan antanut määräyksiä väestökirjanpidosta vuonna 1628, mutta ne on todennäköisesti annettu kuitenkin joskus vuosien 1644 ja 1652 välillä.¹¹⁴

4. Johtopäätökset

Yksilötasolle menevää tutkimusta on aikaisemmin tehty vain armeijan upseerien sotilasurista, mistä yhtenä osoituksena on laaja kortisto Ruotsin sota-arkistossa. Tutkimukseni osoittaa, että myös tavallisten sotilaiden uria on mahdollista seurata ja se onnistuu nimenomaan prosopografisen menetelmän avulla 1600-luvun sotilaista, kun lähdeaineisto on fragmentaarinen. Tiedon puute oli esteenä kaikkien menetelmän edellyttämien kriteerien noudattamisessa. Esimerkiksi sotilaiden taustatiedot puuttuivat vuonna 1628 kokonaan ja vuonna 1629 osittain. Tämä puute ei kuitenkaan estänyt tulosten julkaisemista, kun vuosilta 1627 ja 1629 oli riittävästi tietoa. Prosopografisen menetelmän paras anti oli siinä, ettei ollut syytä jäädä liian pitkäksi aikaa miettimään epäselviä nimiä, kunhan merkitsi ne itselleen muistiin, että niihin pitää palata. Esimerkiksi työn alussa minulle kertyi runsaasti ”ylimääräisiä” tuntemattomia kylien nimiä, jotka saatoin työn kuluessa poistaa, kun kirjurin tulkinta tai käsiala selkiintyi.

Täydelliseen varmuuteen sotilaiden kohtaloista on kuitenkin mahdotonta päästä lähteiden aukollisuuden ja puutteiden takia. Toinen epävarmuutta aiheuttava tekijä on riittämätön identifikaatio eri tilanteissa. Tästä syystä tutkimusaineistoon saattaa kertyä mm. ylimääräisiä sotilaita. Mukaan pujahtavien virheiden määrä on kuitenkin niin vähäinen, etteivät ryhmätason

¹¹³ Styffe 1861, 18, 35. Ty måste han [presten] ju ock kenna them och wetta af them, såsom och hålla register på them, at han them för mykinheet skull ej glömmar, och således sitt kall icke tilfyllest gör vtan försumar. [Häredzhöfdingen] Ther vpå sädhan hålla wissa register sigh til minnes när som honom så behöfves.

¹¹⁴ Nilsson 1990, 59.

tarkastelut oleellisesti vääristy. Sen sijaan yksilötasolla on mahdollista, että samannimisten samasta kylästä kotoisin olevien sotilaiden tapahtumahistoriat sekoittuvat.

Tutkimukseni kyseenalaisti aikaisemmat arviot ja tutkimukset Pohjanmaalta Preussin sotaan osallistuneiden määristä. Pohjanmaalta vietiin Preussin sotaan ja siellä kuoli huomattavasti enemmän kuin tähän asti on raportoitu. Vuonna 1630 tehdyn raportin tiedot ovat oikein vain elossa olevista, tiedot kuolleista ovat hyvin puutteelliset siitä yksinkertaisesta syystä, että kaikki pitäjät eivät ole niitä ilmoittaneet. Oman tutkimukseni kokonaiskuolleisuus, 82%, ei kuitenkaan oleellisesti poikkea vastaavista tutkimuksista vuosien 1620-1720 aikana käydyissä sodissa. Loen tutkimuksessa kokonaiskuolleisuus oli 85%, Lindegrenin tutkimuksessa kuolleisuus oli Bygdeån pitäjässä 84%. Leskisen tutkimuksessa se vaihteli välillä 63-95% ja Petanderin luvuista laskettu kuolleisuus on 79%.

Mielestäni aikaisempien arvioiden ja laskelmien yksi ongelmakohta on siinä, että niissä oletetaan saman määrän astuneen armeijan palvelukseen kuin kunakin vuonna on rekrytoitu sotaväenotoissa. Toinen virhe voi aiheutua siitä, että vuoden aikana tapahtuvat täydennykset eivät ole mukana laskelmissa. Prosopografisen menetelmän ylivoimaisuus verrattuna pelkkiin ”nuppilukuihin” perustuviin laskelmiin on siinä, että se paljastaa mm. sellaisen mahdottomuuden, että sotilaita kuolee enemmän kuin heitä on.

Yksi tärkeimmistä tutkimukseni tavoitteista oli selvittää, ketkä kuolivat taisteluissa ja ketkä tauteihin. Tietojen puuttumisen takia tämä ei onnistunut siinä laajuudessa kuin olin alun perin olettanut. On mahdollista, että taisteluissa on kuollut enemmän kuin on dokumentoitu. Ristiriitaiset tiedot herättivät myös kysymyksen, onko ollut helpompi kertoa omaisille ja paikallisyhteisölle sotilaan vain kuolleen, tarkemmin syytä erittelemättä. Sodassa kaatuneiden määrä oli joka tapauksessa yllättävän vähäinen. Suurimmat tappajat olivat kenttä- ja kulkutaudit, joita joskus myös rutoksi kutsuttiin. Oma tutkimukseni vahvisti tutkimuskirjallisuudesta syntyneitä käsityksiä, että raskaalla työpalvelulla yhdistettynä puutteelliseen ja kehnoon ravitsemukseen oli yhteys suureen tautikuolleisuuteen. Vanhemmat ikäluokat elivät sodan olosuhteissa kauimmin ja sairastivat vähemmän, koska heille oli kehittynyt parempi tautien vastustuskyky.

Tiedot kuolinpaikoista, -vuosista ja -syistä olivat yllättävän ristiriitaisia. Tuli vaikutelma, ettei tietojen pohjaksi upseereilla tai papistolla ole ollut käytettävissään ajan tasalla olevia rekistereitä. Sota-aikana tärkeintä on ollut ajantasainen tieto elävistä, mikä on palvellut sodanjohtoa. Myös tieto paenneista on ollut aina tiedossa, mutta tieto kuolleista on ollut vähemmän tärkeätä. Kumulatiivista tietoa kuolleista oli kerätty vain satunnaisesti ja sekin oli

hyvin epäluotettavaa. Tietojen luotettavuus vaihteli suuresti myös pitäjittäin, mikä kertoo siitä, että jotkut papit ovat hoitaneet väestökirjanpidon paremmin kuin toiset.

Pohjanmaata on tutkittu usein alueittain: erikseen Etelä- Keski- ja Pohjoispohjanmaata. Tutkimuskohde on rajattu usein myös kielirajan mukaan, Svenska Österbotten sisältää yleensä vain ne kunnat, joissa ruotsi on enemmistön kieli. Sotilaallisessa jaottelussa kielirajaa ei kuitenkaan ollut 1600-luvun alussa, komppania määräytyi asuinpaikan, ei kielen mukaan. Pohjanmaa oli yhtenäinen rekrytointialue vuodesta 1626 alkaen ja jatkuen Ruotsin vallan loppuun asti. Tutkimukseni ylittää kieli- ym. rajat ja syntyneitä tietokantoja voi hyödyntää paikallishistoriallisesti. Tuloksia voi tarkastella komppanioittain, pitäjittäin ja kylittäin. Kehitys 1600-luvun alusta nykypäivään näkyy siinä, että monet 1600-luvun kylät ovat nykyisin itsenäisiä kuntia tai kaupunkeja, kun taas jotkut kylät ovat kadonneet kartoilta kokonaan.

Tämän tutkielman tavoitteena oli raportoida sotilaista ryhmänä, mutta syntyneitä tietokantoja voi hyödyntää myös yksilötasolla. On aineksia noin 3500 pienoiselämäkertaan, esimerkiksi: ”Henrik Hansson Ruokainen Kemin pitäjän Rovaniemen kylästä, syntyi vuonna 1607, määrättiin armeijaan 15-vuotiaana 13.4.1627. Hänen kotitalonsa oli ¼ manttaalin kokoinen, jonka isäntänä oli hänen 20-vuotias veljensä Hans Hansson. Henrik löytyy katselmuksesta Preussissa 1.5.1628, on sairaana 5.8.1628, kuollut elokuun ja joulukuun välisenä aikana Pillaussa”. Mutta suurimmalla osalla tiedot ovat varsin niukkoja: ”Brusius Henriksson Lapuan Liuhtarista astui palvelukseen ennen toukokuuta 1627, oli paikalla katselmuksissa toukokuusta elokuuhun vuonna 1628, kaatui taistelussa Graudenzin tienoilla syyskuussa 1628”.

Pakeneminen oli todennäköisempää pohjoisessa kuin etelässä. Yleisimmin paenneet oleskelivat kotona tai metsissä, mutta myös Kajaanin seutu ja Venäjä olivat varsinkin pohjoisessa tavallinen pakosuunta. Ruotsiin paettiin sekä etelästä että pohjoisesta. Myös kaupunkeihin paettiin, joskus paettiin menomatkalla, muutamia pakoja tapahtui myös Preussissa. Pakenemiset olivat useimmiten yksittäisiä, mutta oli myös joukkopakoja.

Lainasin alussa Armas Luukkoa, joka oli perehtynyt monipuolisesti 1600-luvun sotien historiaan ja totesi 30-vuotisesta sodasta, että on mahdotonta selvittää edes osapuilleen sodassa kuolleiden määrää. Minä tutkin muutamia vuosia aikaisempaa sotahistoriaa ja totean, että Luukko oli osittain oikeassa. Ihan täsmälliseen tarkkuuteen ei pääse, mutta 1600-luvun sotakuolemia on kuitenkin mahdollista tutkia ja tarkentaa. Aikanaan tehtyjen raporttien tietosisältö on myös aiheellista kyseenalaistaa. Vaikka tutkimukseni tuloksia ei voi yleistää

muihin joukko-osastoihin ja aikakausiin, se herättää epäilyksen, että samanlaisia ongelmia voi olla muidenkin rykmenttien rekrytoitujen ja kuolleiden määrissä. Lisätutkimuksia voisi tehdä laajemminkin siitä, miten kuolemat 1600-luvun sodissa on kirjattu ja raportoitu eri joukko-osastoissa Ruotsissa ja Suomessa. Myös tiedonkulkua sotatoimialueen ja kotipitäjän välillä sekä pappien ja sotilasviranomaisten vastuita tietojen keräämisessä ja rekisteröinnissä voisi selvittää, koska tietojen ristiriitaisuus oli huomattavan suuri.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

Lähteet

Arkistolähteet:

Krigsarkivet, Tukholma (KrA)

<https://sok.riksarkivet.se/digitala-forskarsalen>

Rullor 1620-1723, SE/KrA/0022, 1626-1630

Roterings- och utskrivningslängder, SE/KrA/0025/0/210, 1627-1635

Muut lähteet:

Byar kommunvist i Svenska Österbotten, <http://www.byar.fi/document.asp?id=7s7sbpvt6k> (viitattu 31.8.2018).

Kadettikunta ry:n verkkojulkaisu: *Veteraanien perintö – itsenäinen isänmaa*,

<http://www.veteraanienperinto.fi/vepe/index.php/fi/ryhmia/sotainvalidit> (viitattu 25.11.2018).

Suomen sodissa 1939-1945 menehtyneiden tietokanta.

<http://kronos.narc.fi/menehtyneet/index.php> (viitattu 25.11.2018).

Kirjallisuus ja artikkelit:

Broady, Donald (2002). *French prosopography. Definition and suggested readings*.

<http://www.skeptron.uu.se/broady/sec/p-broady-frenchprosop.htm> (viitattu 31.8.2018).

Bäckström, Olli (2013). *Polttolunnaat, Eurooppa sodassa 1618 – 1630*. Helsinki: SKS 2013.

Danielsbacka, Mirkka (2016). *Sotavankikohtalot, Neuvostovangit Suomessa 1941-1944*. Helsinki: Tammi 2016.

Ericson Lars, ja Fred Sandstedt (1982). *Fanornas folk, Den Svenska arméns soldater under 1600-talets första hälft*. Stockholm: Armémuseum 1982.

Generalstaben (1936). *Sveriges Krig 1611-1632, Band II Polska kriget* (1936). Stockholm: Generalstaben 1936.

Hannula, J. O. (1934). ”Sotalaitos ja sotataito 1600-luvun alusta vuoteen 1809”, artikkeli teoksessa *Suomen kulttuurihistoria II*. Porvoo: WSOY 1934.

Hentilä, Seppo, ja Christian Krötzl ja Panu Pulma (2002). *Pohjoismaiden historia*. Helsinki: Edita 2002.

Hornborg, Eirik (1965). *Suomen historia*. Alkuperäinen teos Finlands historia, suomennanut Kai Kaila. Porvoo: WSOY 1965.

- Huurre, Matti, ja Pertti Virrankoski ja Kustaa Vilkuna (1956). *Suur-Kalajoen historia I. Esihistoriallisesta ajasta Isoonvihaan*. Kokkola: Suur-Kalajoen historiatoimikunta 1956.
- Kaartinen, Marjo (2005). ”Eettinen käänne: Hyvä ja oikea historia?” teoksessa *Historian kirjoittamisesta*, toimittaneet Marjo Kaartinen ja Anu Korhonen. Turku: Kirja-Aurora 2005
- Karonen, Petri (2008). *Pohjoinen suurvalta. Suomi 1521-1809*. Helsinki: WSOY 2008.
- Korhonen, Arvi (1943). *Hakkapeliittain historia II*. Sotahistoriallisen toimiston julkaisuja VII, Porvoo: WSOY 1943.
- Korhonen, Arvi (1953). *Eerikki Antinpoika*. Porvoo: WSOY 1953.
- Korhonen, Arvi (1962). ”Sotaväenoton kehitys Suomessa 30-vuotisen sodan aikana”. Artikkelikokoelmassa *Esitelmät ja Pöytäkirjat 1961*, toimittanut Emil Öhmann. Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia 1962.
- Lidman, Satu, ja Anu Koskivirta ja Jari Eilola (2017). *Historiantutkimuksen etiikka*. Helsinki: Gaudeamus 2017.
- Lamberg, Marko (2008). ”Proposografian mahdollisuuksista”. Teoksessa *Keskiajan avain*, toimittaneet Marko Lamberg, Anu Lahtinen ja Susanna Niiranen. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1203. Helsinki: SKS 2008.
- Lappalainen, Jussi T. (1986). ”Suomen joukkojensiirrot 1638-1649”. Artikkelikokoelmassa *Tiede ja Ase* 44/1986. Helsinki: Suomen sotatieteellisen seuran julkaisu 1986.
- Lappalainen, Jussi T. (2001). *Sadan vuoden sotatie, Suomen sotilaat 1617-1721*. Helsinki: SKS 2001.
- Leskinen, Juhani (1978). *Miehistön poistunta suomalaisissa rykmenteissä vuosien 1655-1660 sotaretkillä*, Suomen historian pro gradu. Jyväskylän Yliopisto Jyväskylä 1978.
- Lindegren, Jan (1980). *Utskrivning och utsugning. Produktion och reproduktion i Bygdeå 1620-1640*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis 1980.
- Lindqvist, Herman (2003). *Ruotsin historia jääkaudesta tulevaisuuteen*. Alkuperäinen teos *Historien om Sverige – från istid till framtid*, suomentanut Seppo Hyrkäs. Helsinki: WSOY 2003.

Loe, Theresa (2012). *Where did all the soldier go? An analysis of the Losses experienced by the Swedish Army during the Great Northern war*. Master Thesis Upsala University Sweden 2012. <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:558672/FULLTEXT01.pdf> (viitattu 31.8.2018).

Luukko, Armas (1945). *Etelä-Pohjanmaan historia III, Nuijasodasta Isoonvihaan*. Vaasa: Etelä-Pohjanmaan historiatoimikunta 1945.

Lähde, Heikki K 2013). Artikkel ”Manttaali – miesluvusta tuottavuuden mitaksi” aikakauslehdessä *Maankäyttö* 2/2013. s. 24-26.
https://maankaytto.fi/arkisto/lataa.php?url=mk213/mk213_1643_lahde.pdf (viitattu 25.10.2018).

Mankell, Julius (1870). *Anteckningar Rörande Finska Arméens Och Finlands Krigshistoria*. Uusintapainos 2010.

Meinander, Henrik (2006). *Suomen historia, linjat, rakenteet ja käännekohdat*. Alkuperäinen teos Finlands historia, Linjer, strukturer, vändpunkter, suomennanut Paula Autio. Helsinki: WSOY 2006.

Nilsson, Sven A. (1990). *De Stora krigens tid, Om Sverige som militärstat och bondesamhälle*. Studia Historica Upsaliensia 161. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis 1990.

Paikkala, Sirkka, toim. (2007). *Suomalainen paikannimikirja*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 146 2007.

Petander, J-B. J. (1966). *Anteckningar om Österbottnisk Fotfolk 1625-1629*. Artikel i Svensk-Österbottniska samfundets årsbok 1966. Vasa: Svensk-Österbottniska samfundet 1966.

Roberts, Michael (1958). *Gustavus Adolphus A History of Sweden 1611 – 1632 Volyme Two*. London: Green and Co 1958.

Stone, Lawrence (1971). Artikkel ”Prosopography” kokoelmassa *Daedalus* 100, 1, *Historical Studies Today* (Winter 1971). pp. 46-79.
https://www.jstor.org/stable/20023990?seq=1#page_scan_tab_contents (viitattu 31.8.2018).

Styffe, C. G (1861). *Konung Gustaf II Adolfs Skrifter*. Stockholm, 1861. Uusintapainos 2010.

Suomen asutus 1560-luvulla, kyläluettelot. Helsinki: Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja N:o 4 1973.

Svenska Österbottens historia I (1977). Vasa: Svenska Österbottens Landskapsförbund 1977.

Toivanen, Kati (2012). *Sotilaskarkuruus Suomen sodassa 1808-1809, Sotilaskarkuruuden laajuus sekä karkureiden taustoja ja sodanjälkeisiä vaiheita eri rykmenteissä*. Pro gradu -tutkielma, Suomen ja Pohjoismaiden historia, Helsingin yliopisto 2012.

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/43215/sotilask.pdf?sequence=1> (viitattu 31.8.2018).

Uotila, Merja (2014). *Käsityöläinen kyläyhteisönsä jäsenenä, prosopografinen analyysi Hollolan käsityöläienistä 1810-1840*. Väitöskirja Jyväskylän yliopistossa 2014.

https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/44611/978-951-39-5943-2_vaitos21112014.pdf;sequence=1 (viitattu 31.8.2018).

Vahtola, Jouko (2003). *Suomen historia jääkaudesta Euroopan unioniin*. Helsinki: Otava 2003.

Villstrand, Nils Erik (1992). *Anpassning eller Protest, Lokalsamhället inför utskrivningarna av folck till den svenska krigsmakten 1620-1679*. Dissertation Åbo Akademi 1992.

Villstrand, Nils Erik (2011). *Sveriges historia 1600-1721*. Stockholm: Norstedts 2011.

Virrankoski, Pentti (1973). *Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia III, Pohjois-Pohjanmaa ja Lappi 1600-luvulla*. Oulu: Pohjois-Pohjanmaan, Kainuun ja Lapin maakuntaliittojen yhteinen historiatoimikunta 1973.

Virrankoski, Pentti (2012). *Suomen historia, Maa ja kansa kautta aikojen*. Helsinki: SKS 2012.

Wolke, Lars Erikson, ja Göran Larson ja Nils Erik Villstrand (2005). *Trettioåriga kriget, Europa i brand 1618-1648*. Stockholm: Historiska Media 2006.

Åkerblom, K. V. *Korsholms historia, Första delen*. Vasa: Författarens förlag 1941.

Liitteet

Pohjanmaan rykmentin rekrytointialue

Liite 1

Pohjanmaan rykmentin rekrytointialue
ja komppanioiden päälliköt
1626-1630

Komppanioiden päälliköt

	1626	1627	1628	1629	1630
1.	Nils Larsson	->	->	Anders Peersson	->
2.	Gottfried v. Falkenberg	Patrick Hijm	Henrik v. Stammer	->	->
3.	Joakim Schoulz	->	->	->	->
4.	Alexander v. Essen	->	->	->	->
5.	Johan Lilliehöök	Casper Koskull	->	->	->
6.	Anders Peersson	->	->	Henrik Lebuhr	->
7.	Johan Lichton	->	Axel Lillie	Valentin Höijer	->
8.	Norman Suther	->	->	->	->

Patrick Hijm (Hume) kaatui kesällä 1628. Nils Larsson kuoli kesällä 1629

Lähde: Anteckningar om Österbottniskt fotfolk 1625-1629/C-B. J. Petander/
Svensk-Österbottniska samfundets årsbok 1966

Pohjanmaan rykmentin Preussin sotaretki pääpiirteittäin**Liite 2 (1/4)**

Vaikka jo vuonna 1625 ruotsalaiset olivat tehneet sotaretken Preussiin, Puolan kysymys oli edelleen ratkaisematta, mm. Sigismund ei ollut luopunut vaatimuksestaan Ruotsin kruunuun. Preussissa oli monta toimijaa: Puola, sen vasalli Brandenburgin herttuakunta ja itsenäinen kaupunki Danzig, Brandenburgin herttuan sotajoukot olivat heikot, Danzigilla oli 5000 sotilasta ja jonkinlainen liittosuhde Puolan kanssa.¹¹⁵ Kesäkuun lopussa 1626 Kustaa II Aadolf valloitti puolalaisen Preussin rannikon tärkeimmät linnoitukset, mutta ei Danzigia.¹¹⁶

Kuningas halusi itse johtaa joukkoja taisteluihin, jotka yleensä tapahtuivat kesällä. Talvella hän oli Tukholmassa, jolloin hänen sijaisenaan sotavoimien ylipäällikkönä sotatoimialueella oli kansleri Axel Oxenstierna. Suomalaisia joukko-osastoja Preussissa olivat Pohjanmaan rykmentti johtajanaan Alexander von Essen ja Porin rykmentti johtajanaan Arvid Horn sekä Anrepin, Baggen, Skytten ratsukomppaniat sekä Åke Tottin kyrassieerikomppaniat.¹¹⁷

Tutkimukseni alkaa vuoden 1627 toukokuusta, mutta silloin tehdyssä katselmuksessa eivät ole vielä vuoden 1627 uudet sotilaat. Ensimmäinen mieskohtainen katselmus, jossa he ovat mukana, tosin enää vain pieni osa, on vasta vuoden 1628 toukokuulta.

Vuoden 1627 tapahtumat

- 15.6.1627 Pohjanmaalta vuonna 1627 rekrytoidut uudet sotilaat, yhteensä 437, saapuivat Turkuun kapteeni Anders Persson Utterin johdolla.¹¹⁸
- 20.6.1627 Lähtöpäivä Preussiin suunnilleen 20. päivän tienoilla. Saapuivat Preussiin heinäkuun alussa ja liitettiin kenttäarmeijaan.¹¹⁹ Heinäkuussa pohjalaiset osallistuivat linnoituksen valtauksen Mewessä ja Käsemarkissa, josta saatiin melkoinen sotasaalis. Puolalaiset lähtivät pakoon, kuningas määräsi mm. Pohjanmaan rykmentin takaa-ajoon.¹²⁰ Korhonen olettaa, että Pohjanmaan rykmentti osallistui Danziger Hauptissa padonrakennustyöhön, jonka tavoitteena oli padota Veikselin läntinen haara, jolloin Danzig olisi joutunut kuiville. Yritys epäonnistui.¹²¹

Vuoden 1628 tapahtumat

- Kuningas astui maihin Pillaussa toukokuun puolivälissä. Hänellä oli käytettävissään 11 000 miestä. Jo maaliskuussa oli tehty päätös, että ensimmäinen tavoite oli Weichselmünde, jossa oli puolalaisten laivasto-osasto. Joukot keskitettiin toukokuun lopussa ja kesäkuun alussa Marienburgiin.
- 14.6.1628 Koko armeija oli matkalla kohti Mewen linnoitusta, joka oli edellisvuonna vallattu, mutta sitten menetetty puolalaisille. Tiedusteluretken tulos oli, että Mewe on niin vahvasti puolalaisten hallussa, että nyt ei kannata yrittää.
- 18.6.1628 Palattiin takaisin Marienburgiin, jatkuvat sateet kiusana. Alettiin suunnitella salaista operaatiota Weichselmünde.

¹¹⁵ Korhonen 1943, 2-3, 223-224.

¹¹⁶ Mankell 1870, 68

¹¹⁷ SAOB: Kyrassieeri on haarniskoitu ratsumies, alun perin koko vartalon peittävä, myöhemmin vain rinta- ja selkävarustus.

¹¹⁸ Petander 1966, 118.

¹¹⁹ Generalstaben II; 32.

¹²⁰ Korhonen 1943, 231.

¹²¹ Korhonen 1943, 247.

Liite 2 (2/4)

- 23.6.1628 Pääjoukot, Pohjanmaan rykmentti mukana, marssi Marienburgista Dirschaun kautta Danziger Hauptiin.¹²²
- 26.6.1628 Kuningas jakoi joukkoja, pienempi osasto lähti kohti Weichselmündettä. Pohjanmaan rykmentti osallistui tähän operaatioon. Mukana oli nahkakanuunoita¹²³, kaksi raskasta tykkiä ja pienempiä veneitä, jotka kuljetettiin vaunuilla. Perille päästyä ammuttiin hehkuvia kanuunankuulia puolalaisten laivoihin. Amiraalilaiva sai osuman ja paloi vesirajaan asti, vain kaksi laivaa onnistui pakenemaan sisäsatamaan.
- 26.6.1628 Pohjanmaan rykmentin tappiot 12 kaatunutta ja komppanian päällikkö Patrick Hijm (Hume) haavoittui vaikeasti ja kuoli 3 päivää myöhemmin¹²⁴. Sade oli yltynyt sellaiseksi, että ei miesmuistiin, vesi nousi yli äyräiden. Tulva vei sillan Dirschaussa, Weichselmünden linnakkeen valloitusta ei nyt kannattanut yrittää.¹²⁵
- 15.7.1628 Kevään rekryytit saapuivat heinäkuun puolivälissä Marienburgiin. Pohjanmaan rykmentti sai näistä 304.¹²⁶
- elokuu 1628 Elokuun alussa pitkäaikainen sade loppui ja tieolosuhteet paranivat. Kuningas päätti aloittaa hyökkäyksen kohti Graudenzia. Operaatioon osallistuvat joukot, noin 9 000 miestä jalkaväkeä sekä 9 skvadroonaa¹²⁷ ratsuväkeä kokoontui Marienburgiin.
- 10.8.1628 Marienwerderin kaupungin portit avattiin, kun oli ammuttu muutama kanuunanlaukaus ja pystytetty valloitusstikkaita kaupungin muurille.
- 12.8.1628 Puolalaiset lähtivät liikkeelle kuultuaan Marienwerderin antautumisesta, ryhmittäytyivät edullisille paikoille Graudenzin pohjoispuolelle. Kuningas oli tullut siihen tulokseen, että ei kannattanut hyökätä. Patrullitoiminta oli kuitenkin vilkasta ja elintarvikkeista oli pulaa molemmilla puolilla.¹²⁸ Puolalaisille tärkeä kaupunki Neuenburg oli Veikselin rannalla noin 20 km pohjoiseen Graudenzista. Kuningas laski, että työntymällä kohti Neuenburgia voitaisiin puolalaiset pakottaa perääntymään. Pohjanmaan rykmentti osallistui tähän operaatioon. Kun Neuenburgissa ei ollut siltaa, Veiksel täytyi ylittää lautoilla. Skvadroona Pohjanmaan rykmentistä sai tehtäväkseen rakentaa 80 tukkilauttaa.¹²⁹

¹²² Petander 1966, 139 (14.6.1628-23.6.1628).

¹²³ Nahkakanuuna (läderkanon) oli Ruotsin tykkiteollisuuden kehittämä kevyt tykki. Se oli niin kevyt, että kaksi miestä jaksoi kantaa sitä nahkahihnojen varassa. Osumatarkkuus oli heikko ja sitä käytettiin vain Preussin sodassa (Petander 1966, 129).

¹²⁴ Korhonen 1943, 355; Petander 1966, 141.

¹²⁵ Petander 1966, 141-142.

¹²⁶ Korhonen 1943, 22, 277.

¹²⁷ Skvadroona = puoli rykmenttiä eli 4 komppaniaa.

¹²⁸ Petander 1966, 144 (7.1628-12.8.1628).

¹²⁹ Korhonen 1943, 363.

Liite 2 (3/4)

- 5.9.1628 Neuenburg. Ylimeno tapahtui yön pimeydessä, oli vähällä epäonnistua, vain 200 miestä onnistui ylittämään joen ja aloitti hyökkäyksen. Jo aamulla ruotsalaiset olivat kaupungin herrana. Tämän jälkeen alkoi silmitön ryöstely, mikä koski kaikkea ihmisten vaatteista luostarien kalleuksiin. Pohjanmaan rykmentistä 2 komppaniaa Nils Larssonin johdolla sekä 2 komppaniaa Porin rykmentistä asetettiin kaupungin varuskunnaksi. Vaikka Neuenburgin valloitus oli merkitsevä, se ei ratkaissut operaation päätavoitetta, puolaiset olivat edelleen Graudenzissa.¹³⁰
- 19.9.1628 Kuningas murtautui ulos leiristä Ossa-joen varrelta ja hyökkäsi kohti Strasburgia.¹³¹
- 25.9.1628 Strasburgin kaupunki vallattiin, mutta toiveet muonasta jäivät tyhjiksi, kaupunki ympäristöineen oli loppuun köyhdytetty. Armeijassa vallitsi nyt alinomainen pula ruoasta, sairaudet alkoivat riehua huolestuttavassa määrin, kasakkapartiot ryöstelivät muonakuormia. Kuningas päätti viedä joukkonsa pohjoiseen tukialueelleen.
- 18.10.1628 Pohjanmaan rykmentin majuri Nils Larsson palasi tutkimusretkeltä todettuaan, ettei puolalaisilla ollut siltaa Drewenz-joen yli. Tämän jälkeen kuningas antoi kenttäjoukoillekin lähtökäskyn.
- 19.10.1628 Preuss-Holland. Kuningas päätti asettaa armeijan talvileiriin, kotimaiset Veikselin pohjoishaaran seudulle ja epäluotettavat ulkomaiset palkkajoukot joen itäpuolelle.
- 28.10.1628 Kuningas matkusti Pillaun kautta Ruotsiin ja jätti komennon kanslerille. Marraskuussa kotiutettiin suuri osa ruotsalaisista joukoista, mutta vain osia suomalaista ratsuosastoista lähetettiin kotiin talveksi. Suomalaiset jalkaväen joukko-osastot jätettiin sen sijaan talveksi Preussiin. Porin rykmentti Marienburgiin ja Stuhmiin sekä pääosa Pohjanmaan rykmentistä Braunsbergiin.¹³² Eversti ilmoitti, että 200 miestä on palannut Pillausta linnoitustöistä.¹³³

Vuoden 1629 sotatapahtumat

Puolalaiset häiritsivät armeijan talvilepoa. Alettiin suunnitella sotaretkä, jonka johtoon asetettiin sotamarsalkka Herman Wrangel sekä noin 6000 miestä jalkaväkeä ja ratsumiehiä sekä 6 kanuunaa. Pohjanmaan rykmentistä oli mukana 300 miestä. Axel Lillie oli ainoa pohjalaiskomppanian päällikkö, joka osallistui tähän ”Wrangelin talviretkeen”.

Taistelupaikkoja: Gorzno, Branitza-joki, Szutowon silta. Pohjalaiset olivat mukana ensimmäisessä kohtauksessa Ramsayn ja Ehrenreiterin skvadrooneissa. Nämä määrättiin nyt seuraamaan vihollista. Taistelun lopputulos oli, että puolalaiset menettivät 700 kaatuneina ja 600 joutui vangiksi, suuri määrä huoltokalustoa ja neljä kanuunaa menetettiin myös, Wrangel menetti vain kolmisenkymmentä kaatuneina ja useita haavoittuneita.

¹³⁰ Petander 1966, 146 (4.9.-5.9.1628).

¹³¹ Strasburg kirjoitetaan myös muodossa Strassburg, (Brodnica) sijaitsee nykyisessä Puolassa <http://prussianpoland.com/strasburg-brodnica.html> (luettu 4.11.2018).

¹³² Mankell, Uppgifter, tab 112, Petander s. 149.

¹³³ Petander 1966, 149-150.

Liite 2 (4/4)

- 3.2.1629 Wrangel saapui Strasburgiin ja sai siellä vahvistuksia 260 miestä ja vähän tykistöä. Kaupunkiin jätetyistä vahvistusmiehistä 144 oli Pohjanmaan rykmentistä.
- 7.2.1629 Pohjanmaan rykmentti oli kevättalvella edelleen Braunsbergissä, mahdollisesti Tolkemitissä, Mehlsackissa ja Frauenburgissa. Ainakin kapteeni Norman Sutherin komppania oli tammikuun alussa pienessä brandenburgilaisessa Tolkemitin rannikkokaupungissa. Suther oli antanut pohjalaisten huseerata liian vapaasti kaupungissa ja määrättiin korvaamaan vahingot.¹³⁴
- Toukokuun alussa 1629 siirrettiin puolet Pohjanmaan rykmentistä Pillauhin. Tämä oli osa suunnitelmallista taudintorjuntaa, jossa pahoin sairastuneita joukko-osastoja vaihdettiin. Majuri Nils Larsson määrättiin neljän komppanian kanssa vaihtamaan paikkaa ruotsalaisen joukko-osaston kanssa, joka siellä oli sairauden takia kärsinyt suuria tappioita. Toukokuun viimeisinä päivinä eversti von Essen määrättiin tekemään yllätyshyökkäys Lochstädtiin ja Fischhauseniin.
- 3.6.1629 Königsberg. Kansleri määräsi von Essenin tarkasti vartioimaan Königsbergiin johtavia teitä ja suorittamaan linnoitustöitä Fischhausenissa sekä ottamaan majapaikakseen yhdessä 150 miehen kanssa Königsbergissä sijaitsevan linnan.
- 21.5.1629 Kuningas palasi kotimaasta ja tapasi kanslerin, tilannetta pidettiin vakavana.
- 1.6.1629 Kuninkaalla oli käytettävissään noin 22.000 miestä, liittoutuneilla noin 26.000 miestä, joista suuri osa sairaana.¹³⁵
- Kesällä 1629 Pohjanmaan rykmentti ei osallistunut kesän taisteluoperaatioihin, vaan oli linnoitustöissä Pillaussa, Lochstädtissä ja Fischhausenissa ja valvoi tietä Königsbergiin.
- 14.8.1629 von Essen ilmoitti kanslerille, että rutto on riehunut Pillaussa, mutta tilanne Fischhausenissa on parempi. Majuri Nils Larsson Ållonskiöld oli kuollut sairauteen ja kvarteerimestari oli vakavasti sairaana.
- 18.8.1629 Ruton uhreja 137 parissa viikossa Pillaussa. Komppaniat Fischhausenissa ja Lochstädtissä olivat toistaiseksi välttäneet ruton, koska rykmentin päällikkö oli kieltänyt sotilaita käymästä Pillaussa. Kvarteerimestari oli parantunut ja hänet nimitettiin Pillaun päälliköksi.
- elokuu 1629 Uudet alokkaan saapuivat kotimaasta kahdessa erässä, 1. erä 137 Lockstädtiin ja 2. erä 259 majoitettiin Fischhausenin lähellä oleviin kyliin. Heitä ei eristetty joukko-osastoista, mutta eristettiin sairaista.
- 16.9.1629 Altmarkin välirauha solmittiin ja julistettiin 22. lokakuuta.¹³⁶
- 22.10.1629 Välirauhansopimuksen mukaan Ruotsi sai pitää Liivinmaan ja Preussin satamat ja taloudellisia etuja.
- 10.1629 Lokakuun alussa Pohjanmaan rykmentissä vanhoja sotilaita 427, uusia oli tullut elokuussa yhteensä 396, joista lokakuun lopussa oli jäljellä 253.
- 1.11.1629 Vahvuus 705. Niistä 144:stä, jotka sairaina oli jätetty Strasburgiin, oli 89 kuollut ja 55 palannut rykmenttiin.
- Kotiutukset tehtiin kahtena kuljetuksena, jotka alkoivat 23.11 ja 10.12. Vaikeasti sairaat jätettiin Preussiin, joita joulukuun lopussa oli jäljellä 22 miestä. Moni on kuollut myös kotimatalla. Petander epäilee, että kukaan sairaana Preussiin jätetyistä olisi palannut.¹³⁷

¹³⁴ Petander 1966, 153-159 (01.1629-7.2.1629).

¹³⁵ Petander 1966, 159-162 (14.4.1629-1.6.1629).

¹³⁶ Petander 1966, 168-172 (6.1629-16.9.1629).

¹³⁷ Petander 1966, 174-176 (10.1629-12.1629).

Lähde: Roberts 1958, 306. Alleviiivatut paikkakunnat esiintyvät Pohjanmaan rykmentin yhteydessä 1626 – 1629.

Liite 4**Tilannekoodit**

0 ei tietoa

1 elossa

2 on sijaisena

3 kelpaamaton

4 paennut

41 paennut kotimaassa

42 paennut Preussissa

5 kuollut

51 kuollut Turussa tai ennen matkaa Preussiin

52 kuollut laivalla tai matkalla

53 kuollut kotona ennen matkaa

54 kuollut kotona, kotimatalla tai kotimaassa sodan jälkeen

6 määrätty muualle

7 joutunut vangiksi

8 sairaana

9 kadonnut

10 hänellä on sijainen

11 siirtynyt ratsumieheksi

13 ollut Preussissa, mutta sen jälkeen kohtalo tuntematon

14 ei löydy katseluksista Preussissa

15 ylennetty päällystään

Kylien nimet pitäjittäin

Liite 5 (1/2)

Pitäjä:	Kylät:							
Hailuoto	Bäckby	Hailuoto	Kyrkoby					
Iijoki	Aitapää	Haukipudas	Iijoki	Iio	Jokikylä	Karialankylä	Karkois	Kello
	Kiiminki	Kuivaniemi	Kurkiby	Kyrkoby	Nederkimming	Norriio	Olhava	Pirttitörmä
	Pudasjärvi	Raasakka	Ranua	Sihtuna	Siurua	Sotkajärvi-I	Särkjärvi-I	Söderiio
	Tyräjärv	Vähäkoski	Ylikiiminki					
Ilmajoki	Alavuträsk	Havusela	Ilmajoki	Jalasjärvi	Jouppila	Kauhajoki-I	Korkola	Kurikka
	Kyrkoby	Lahtis	Mieto	Nenättömmä	Nikkola	Okapää	Palo-II	Peltoniemi
	Pendilä	Peurala	Päntäne	Röyskölä	Seinäjoki	Tuiskula		
Isokyrö	Flaaminki	Heikkola	Hevonkoski	Ikola	Isokyrö	Kaukola	Kauppila	Kuivila
	Kylkkälä	Kyrkoby	Lahdenkylä	Lauroila	Lehmäjoki	Napue	Orismala	Palhojais
	Palo-Is	Pednä	Penttilä	Rekola	Rialehto	Riddarla	Tervajoki	Topparla
	Tuurala	Uvila	Vaduin	Valtarla	Väntelä	Yryselä		
Kajaaninlinna	Vartiomies							
Kalajoki	Alajoki	Alavieska	Eteläkylä	Evijärvi-K	Haapajärvi-K	Kalajoki	Kalajärvi	Kalakylä
	Kortesjärvi	Kusaby	Kyrkoby	Kääntä	Nivalaby	Pidisjärvi	Pitkäsby	Pohjankylä
	Rahjaby	Rautioby	Reisjärvi	Talus	Tyngä	Ylivieska		
Kemi	Alapaakkola	Hirmula	Ilmola	Jaatila	Kemi	Keminhaara	Koivukylä	Korkala
	Kovois	Kyrkoby	Lappiniemi-K	Lautiansaari	Liedakkala	Maksaniemi	Muurala	Narkaus
	Ounasjoki	Paakkola	Rovaniemi	Rungaus	Simoby	Simoniemi	Tervola	Ylipaakkola
Kokkola	Fissinholm	Granö	Grenö	Halså	Hestbacka	Kallisnäs	Kaustby	Keskikylä
	Knifsund	Kokkola	Korplax	Kotkamo	Koutsar	Kuivakanta	Kälviä	Linnusperä
	Långö	Nedervetil	Närvilä	Nössiö	Ojabacka	Oxkoski	Peltokorpi	Pelå
	Perhå	Ruotsala	Rödsö	Röringsby	Storbyen	Såka	Tiabacka	Ullava
	Vittsar	Välikylä	Öijan	Övertetil				
Kruunupyy	Brotö	Hopsala	Kronoby	Kyrkoby	Lybeck	Påras	Terjärv	Vidjeskog
Laihia	Boddeby	Jakkula	Jukaja	Jurvaträsk	Keskikylä	Koparby	Kumarla	Kyrkoby
	Laihia	Liuskila	Mieltilä	Perälä	Sarvijoki	Storby-Laihia	Svartila	Torstila
Lapua	Alakylä	Haapakoski	Kauhajoki-L	Kuurtaneträsk	Kyrkoby	Lapua	Liuhari	Naarasluoma
	Nedernurmo	Storby-Lapua	Tiistenjoki	Töysjärvi	Vuotiluoma	Ytternurmo	Övernurmo	
Lapväärtti	Bötom	Dagsmark	Härkmeri	Jofsbacka	Koppö	Lappfjärd	Låhlby	Påskmark
	Skaftung	Storå	Tjock	Vesijärvi	Yttertjock	Övertjock		
Liminka	Hirvasniemi	Kempele	Lappiniemi-L	Limingoby	Liminka	Lumijoki	Strandby-Li	Temmes
	Tyrnävä	Virkkula	Ängeslevä					
Lohtaja	Alakannus	Alaviirre	Heisala	Hillilä	Himanka	Ingervik	Kannus	Karhi
	Kyrkoby	Lahdensuu	Laukola	Lestijärvi-L	Lohtaja	Lohtoby	Mariegård	Mutkalampi
	Parkhauta	Toholampi	Välikannus	Ylikannus	Yliviirre			
Maalahti	Malax	Solf	Vargö	Vestersolf	Yttermalax	Östersolf	Övermalax	Översolf
Mustasaari	Böle-M	Gerby	Hankmo	Helsingby	Iskmo	Jungsund	Kaitsor-M	Karkmo
	Karperö	Klemetsö	Kolsö	Kuivamäki	Kvevlax	Kyrkoby	Martois	Miekka
	Munsmo	Petsmo	Replot	Signesby	Smedsby	Staffansby	Sundom	Sundsby
	Tölby	Valgrund	Vassor	Veikars	Vesterhankmo	Vestervik	Viken	Voitby
	Österhankmo	Överhankmo						
Närpiö	Bäckeby	Böle-N	Finby	Gåttböle	Harfström	Kalax	Korsnäs	Kyrkoby
	Kåttnäs	Moikipää	Norrnäs	Näpnäs	Närpiö	Nässby	Petolax	Pielax
	Pörtom	Ståbacka	Tjälax	Töby	Yttermark	Östermark	Övermark	
Oulu	Ahmasjärvi	Juorkuna	Kiviniemi	Kurjenpolvi	Laitsaari	Muhos	Niskajärvi	Oulu
	Oulu stad	Oulujoki	Oulunsalo	Oulunsuu	Sangijärvi	Sotkajärvi-O	Utajärvi	Vuotungoby
Pietarsaari	Överjeppo	Alajärvi	Bennäs	Esse	Eugmo	Evijärvi-P	Haapajärvi-Pi	Katternö
	Kauhajärvi	Kiernså	Kivijärvi	Kyrkoby	Lapfors	Lapjärvi	Lappajärvi	Larsmo
	Lehtimäki	Lepplax	Lestijärvi-P	Lövö	Pietarsaari	Purmo	Purmojärvi	Sauby
	Sundby	Särkjärvi-P	Vestersund	Vindal	Ytteresse	Ytterpurmo	Östensjö	Österesse
	Överesse	Överpurmo						

Liite 5 (2/2)

Pyhäjoki	Ainaliby	Andila	Haapajärvi-Py	Hidenniemi	Kyrkoby	Kärinen	Kärsämäki	Lampinsuu
	Matkaniva	Merijärvi	Mieluskoski	Mukiois	Norby	Oulainen	Pananen	Patokoski
	Peralax	Petäjäskoski	Pippisjärvi	Pirttikoski	Pitkälampi	Pyhäjoki	Pyhäjärvi	Pyhäkoski
	Söderby-Py	Veikaby	Venepalo	Yppäri				
Salo	Alboa	Frantsila	Gestilä	Ilveskorpi	Kyrkoby	Lammi	Lappi	Launoila
	Luohua	Mangila	Olkijoki	Palo-S	Pattijoki	Perkoila	Piehinki	Piippola
	Pulkkila	Revoilax	Salo	Saloinen	Savolax	Siikajoensuu	Siikajoki	Sippola
	Tavastkengä	Vihanti						
Uusikaarlepyy	Bosund	Hirvlax	Jeppo	Kantlax	Karleby	Kortejärvi-U	Kovjoki-U	Kråknäs
	Kyrkoby	Monå	Monäs	Munbacka	Munsala	Pensala	Socklot	Strömmen
	Söderkarleby	Uusikaarlepyy	Vexala	Vuoskoski	Ytterjeppo	Överjeppo	Överjärvi	
Vähäkyrö	Alastaro	Grekilä	Gumsila	Haaro	Hiiripelto	Hyyriä	Kalsila	Kutila
	Martola	Merikaarto	Ojaniemi	Perkiö	Rövärlä	Saarenpää	Saarensivu	Savilax
	Selkämäki	Torkkola	Trontila	Vähäkyrö				
Vöyri	Andiala	Antskoski	Bergby-V	Bertby	Jörala	Kaitsor-V	Karvat	Karvor
	Kerklax	Kimo	Koskby	Kovjoki-V	Kyrkoby	Lolax	Lomby	Maxmo
	Miemois	Mäkipää	Oravais	Oxkangar	Palvis	Rekijoki	Rekipelto	Tuckur
	Vestermoxmo	Vöyri	Östermaxmo					

Esimerkki kuolinsyyn tarkentamisesta

Liite 6

S-etun	S-patron	S-sukun	S-kotikylä	S-kotipit	8/1628	12/1628	Tarkastusrulla	Ruodutusrulla
1 Erik	Sigfredsson		Töysäjärvi	Lapua	1	5	blef slagen vidh Strassburg 1628	död i Strassburg
2 Eskil	Mattsson		Jukaja	Laihia	1	7	död i Lillawerder 1628	ähr fången
3 Grels	Henriksson		Mäkipää	Vöyri	1	9	kom bort vid Strassburg 1628	död i Strassburg
4 Bertil	Eriksson		Palo-Is	Isokyrö	1	9	kom bordt vidh Nyborg 1628	
5 Mårten	Mattsson		Kyrkoby-Vöyri	Vöyri	1	5		död i Strassburg
6 Matts	Persson		Rekijoki	Vöyri	1	5	död i Lillawerder 1628	död i Graudenz
7 Thomas	Andersson		Tuckur	Vöyri	1	5	död i Lillawerder 1628	Död i Pillau
8 Grels	Persson		Haapakoski	Lapua	1	5	död i Lillawerder 1628	död i Elbing
9 Grels	Lukasson		Kauhajoki-I	Ilmajoki	1	5	död i Storwerder 1628	Död i Pillau
10 Henrik	Lukasson		Kurikka	Ilmajoki	1	5	död i Storwerder 1628	död i Djurgård
11 Knut	Sigfredsson		Kurikka	Ilmajoki	1	5	död i Werder 1628	död i Djurgård
12 Mickel	Henriksson		Peltoniemi	Ilmajoki	1	5		död i Djurgård
13 Henrik	Mickelsson		Rialehto	Isokyrö	1	5		död i Mar(ien)burg
14 Anders	Jönsson		Palo-Is	Isokyrö	1	5	död wid Graudenz 1628	död i Elbing
15 Sigfred	Persson		Tervajoki	Isokyrö	1	5	död i Werder 1628	död i Prytzen
16 Erik	Enevaldsson		Storby-Laihia	Laihia	1	5		död i vägen
17 Erik		Hovalainen	Jukaja	Laihia	1	5		död i Graudenz
18 Mårten	Mattsson		Bertby	Vöyri	1	13		
19 Per		Savolainen	Kimo	Vöyri	1	13		
20 Karl	Larsson		Haapakoski	Lapua	1	13		
21 Matts	Andersson		Kauhajoki-I	Ilmajoki	1	13		
22 Nils	Larsson		Heikkola	Isokyrö	1	13		
23 Thomas	Thomasson		Jukaja	Laihia	1	13		
24 Erik	Mattsson		Riddarla	Isokyrö	1	13		

Koodien merkitys, 1 elossa, 5 kuollut, 7 joutunut vangiksi, 9 kadonnut, 13 tuntematon kohtalo

Sotilaat 1-4 ovat kaatuneet, kadonneet tai joutuneet vangiksi taisteluissa syyskuussa 1628, kun ruotsalaiset hyökkäsivät Strasburgiin, matkalla sinne olivat Graudenz ja Neuenburg (Nyborg ruotsalaisittain).

Onko mahdollista, että on kaatunut muitakin, vaikka siitä ei ole suoranaisia mainintoja?

Valitsin 5.8.1628 pidetystä katselmuksesta 20 sotilasta, jotka olivat lähimpänä näitä em. sotilaita ja selvitin, miten heille on käynyt. Heidän tarkkaa sijaintiaan noissa taisteluissa on mahdotonta tietää. Tutkimuksessa olen kuitenkin huomannut, että yleensä saman kylän ja pitäjän miehet olivat samoissa joukkueissa.

On oletettava, että sotilaat 5-17 ovat kuolleet tauteihin. Kaikille ilmoitetaan kuolinpaikka, suurelle osalle kaksikin.

Sotilaat 18-24 ovat läsnä elokuun 1628 katselmuksessa Marienburgissa, mutta sen jälkeen heistä ei ole mitään mainintaa Preussissa eikä myöhemmin tarkastusrullassakaan vuonna 1630. On mahdollista, että he ovat kaatuneet tai kadonneet näissä taisteluissa, mutta siitä ei ole todisteita.

Liite 7

PERUSTIETOKANTA	(MATRIISI)
Tiedostomuoto	Microsoft Excel 2016
Sisältö	Pohjanmaan rykmentin katselmukset 1.5.1627 (1627/8), 1.5.1628 (1628/8), 1.8.1628 (1628/11), 1.4.1629 (1629/8), 1.5.1629 (1629/9), 1.10.1629, 1.10.1629 (1629/17), ns. tarkastusrulla 2-12.1630 (1630/20) sekä Ruodutus- ja sotaväenottoluettelot 1627 - 1629
Lähde:	Ruotsin sota-arkisto https://sok.riksarkivet.se/
Sarakkeet:	
1 Juokseva numero	
2 Rullan identifiointi-1	Rullor 1620-1723 tai Roterings- och utskrivningslängder
3 Rullan identifiointi-2	SE/KrA/0022/0/(vuosi) tai SE/KrA/0025/0/210 (1627-1635)
4 Kuva/sivu	
5 Rykmentin komentaja	
6 Komppanian päällikkö	
7 Komppanian numero	
8 Katselmuspaikka	
9 Avain	
10 Apuavain1	Päällystön avain
11 Apuavain2	Miehistön avain
12 Katselmusvuosi	
13 Katselmuskuukausi	
14 Katselmuspäivä	
15 Päällystö/miehistö	Pääll/(tyhjä)
16 Arvo	
17 Etunimi	
18 Patronyymi	
19 Sukunimi	
20 Kotikylä	
21 Kotipitäjä	
22 Rekrytointinumero	
23 Rekryytin ikä	
24 Talon manttaaliluku	
25 Kotitalon/isännän nimi	
26 Isännän ikä	
27 Suhde taloon	
28 Palv.astumisvuosi	
29 Palv.astumiskuukausi	
30 Palv.astumispäivä	
31 Tilannekoodi	
32 Tilannevuosi	
33 Tilannekuukausi	
34 Tilanapäivä	
35 Tilanteen kuvaus	
36 Paikkakunta	
37 Huomautuksia	

Liite 8**SOTILASTIETOKANTA**

Tiedostomuoto

Sisältö

Lähde: Perustietokanta

Sarakkeet:

38	Sotilaan tilanne 5/1627 rullassa 1627/8	1.5.1627	Marienburg
39	- " - 5/1628 rullassa 1628/8	1.5.1628	Braunsberg
40	- " - 8/1628 rullassa 1628/11	1.8.1628	Marienburg
41	- " - 12/1628 rullassa 1628/15	1.12.1628	Ei tiedossa
42	- " - 4-5/1629 rullassa 1629/8-9	1.4/1.5.1629	Ei tiedossa
43	- " - 10/1629 rullassa 1629/17	1.10.1629	Ei tiedossa
44	- " - 2-3/1630 tarkastusrullassa 1630/20	17.2-7.3.1630	Kotimaa, komppanioittain, elossa
45	- " - 8-9/1630 - " -	30.8-21.9.1630	- " -
46	- " - 12/1630 - " -	6.12-14.12.1630	Kotimaa, pitäjittäin, elossa
47	- " - 11/1630 - " -tilannekoodi	14.11.1630	- " elossa, kuolleet, paenneet, ym.
48	- " - palv.ast.vuosi	- " -	- " -
49	- " - tilanneselvitys	- " -	- " -
50	- " - paikkakunta	- " -	- " -
51	- " - tilannevuosi	- " -	- " -
52	Ruodutusluett.erillisselv. tilannekoodi	1627-1629	Kotimaa
53	- " - tilanneselvitys	1627-1629	Kotimaa
54	Lopullinen koodi		

KYLÄ-PITÄJÄTIETOKANTA

Tiedostomuoto

Sisältö

Sarakkeet:

- 1 Kylän nimi
- 2 Pitäjä

Microsoft Excel 2016

Pohjanmaan kylät pitäjittäin 1627-1629
ruodutus- ja sotaväenottoluetteloissa sekä
katselmuksissa 1627-1630

Mihin pitäjään kylä kuului

PITÄJÄ-KOMPPANIATIETOKANTA

Tiedostomuoto

Sisältö

Sarakkeet:

- 1 Pitäjä
- 2 Komppanian numero

Microsoft Excel 2016

Pitäjien kuuluminen komppanioihin 1627-1630

Mihin komppaniaan pitäjä kuului, huom.
jaetut pitäjät ei toimi

Tallennettujen rivien määrä**Liite 9**

	Rivejä
Tarkastusrulla 1630/20	2755
Ruodutus- ja sotaväenottorulla 1627-1635:	
- vuoden 1627 alokkaat	909
- vuoden 1629 alokkaat	1456
- vuoden 1627-1629 sotilaiden tilanne 1630	1445
- rykmentin katselmus 2-3/1630	642
Katselmusrullat:	
- Rulla 1627/8, 1.5.1627	896
- Rulla 1628/8, 1.5.1628	1037
- Rulla 1628/11, 5.8.1628	1255
- Rulla 1628/15, 1.12.1628	1061
- Rulla 1629/8-9, 1.4/1.5.1629	745
- Rulla 1629/17, 1.10.1629	705
- 1628/11 ja 1628/15 alokkaat 1628	315
Yhteensä	13221

Tilastotietoja aineistosta

Liite 10

Havainnot ikäluokittain katselmuksittain						
Ikäluokat:	5/1627	5/1628	8/1628	12/1628	4-5/1629	10/1629
1626	899	529	509	474	396	261
1627		168	152	138	78	24
1628		331	591	430	187	64
1629					83	359
Yhteensä	899	1028	1252	1042	744	708
Tarkistus:						
Rullan mukaan	896	1037	1255	1061	745	705
Ero	3	-9	-3	-19	-1	3
Eroja katselmusrullien loppusummiin jäi alle 1% laskettuna havaintojen yhteismäärästä. Ero johtuu tulkintavirheistä tai tiedon vaillinaisuudesta.						
Päällystö ikäluokittain						
Päällystö	5/1627	5/1628	8/1628	12/1628	4-5/1629	10/1629
1626-1627	144	89	78	86	79	82
1628		50	60	57	38	13
1629					19	46
Yhteensä	144	139	138	143	136	141
Miehistö ikäluokittain						
Miehistö	5/1627	5/1628	8/1628	12/1628	4-5/1629	10/1629
1626	755	440	431	388	317	179
1627		168	152	138	78	24
1628		281	531	373	149	51
1629					64	313
Yhteensä	755	889	1114	899	608	567
Jakauma:						
		Upseerit	Rumpalit	Korpraalit	Sotamiehet	Yhteensä
Rulla 1627/8, 1.5.1627		72	23	46	755	896
Rulla 1628/8, 1.5.1628		69	23	48	897	1037
Rulla 1628/11, 5.8.1628		72	24	48	1111	1255
Rulla 1628/15, 1.12.1628		72	24	48	917	1061
Rulla 1629/8-9, 1.4/1.5.1629		68	23	45	609	745
Rulla 1629/17, 1.10.1629		72	24	48	561	705
Palvelukelpoiset sotamiehet						
Erittely		Havainnot	-Kuolleet	Vahvuus	-Sairaat	Palvelu-
sotamiehistä		yhteensä	-Ei tietoa	katselmuksessa		kelpoiset
Rulla 1627/8, 1.5.1627		755		755		755
Rulla 1628/8, 1.5.1628		897		897	-221	676
Rulla 1628/11, 5.8.1628		1111		1111	-210	901
Rulla 1628/15, 1.12.1628		917	-64	853	-26	827
Rulla 1629/8-9, 1.4/1.5.1629		609	-32	577	-27	550
Rulla 1629/17, 1.10.1629		561		561		561
Palvelukelpoiset sotamiehet ikäluokittain						
	5/1627	5/1628	8/1628	12/1628	4-5/1629	10/1629
1626	755	366	373	371	299	173
1627		109	120	136	68	24
1628		201	408	320	128	51
1629					55	313
Yhteensä	755	676	901	827	550	561

Malli (otoksia) sotilastietokannasta

Liite 11

Etnimi	Patronyym	Sukunimi	Kotikylä	Kotipitäjä	Ikä	Kotitalo/mannt./is.ikä	Suhde taloon	Palv. ast.v	Tilanne katselmuksissa:										Tilanne tarkastusrullan mukaan 10-12/1629	Tilanne ruodutusluett. erilliselv. mukaan	Kok. arvi
Knut	Mickelsson	Kurikka	Ilmajoki					1626	1												13
Mickel	Simonsson	Kurikka	Ilmajoki					1626	1	1											13
Sigfred	Nilsson	Kurikka	Ilmajoki					1626	1	1	1	1	1	1							1
Brusius	Stefansson	Kurikka	Ilmajoki	22	1/3 Pål Stefansson, palkk	veli		1627										5 död i Braunsberg 1628			5
Bengt	Eriksson	Kurikka	Ilmajoki					1628		8											8
Henrik	Lukasson	Kurikka	Ilmajoki					1628			1	5					5 död i Storwerder 1628	5 död i Djurgård			5
Knut	Sigfredsson	Kurikka	Ilmajoki					1628			1	5					5 död i Werder 1628	5 död i Djurgård			5
Matts	Stefansson	Kurikka	Ilmajoki					1628		8	5										5
Matts	Larsson	Kurikka	Ilmajoki					1629					1								13
Nils	Mickelsson	Kurikka	Ilmajoki					1629					1								13
Sakarias	Eriksson	Kurikka	Ilmajoki	3/4 Erik Bertilsson		renki		1629						1				5 död i Prytzen			5
Henrik	Larsson	Heikkola	Isokyrö					1626	1	1		1	1	1	1			1 elossa			1
Klemet	Simonsson	Heikkola	Isokyrö					1626	1	8											8
Matts	Markusson	Heikkola	Isokyrö					1626	1	1			5								5
Matts	Pålsson	Heikkola	Isokyrö					1626	1	1	1	1									15
Sigfred	Mattsson	Heikkola	Isokyrö					1626	1	1	1	1	1	1							13
Nils	Hansson	Heikkola	Isokyrö					1627									5 rymd, Nils Hansson gick	5 död i Strassburg			5
Matts	Mårtensson	Heikkola	Isokyrö					1628			1										13
Nils	Henriksson	Heikkola	Isokyrö					1628				5									5
Nils	Larsson	Heikkola	Isokyrö					1628			1										13
Nils	Simonsson	Heikkola	Isokyrö					1628			1	1	1								13
Anders	Eskilsson	Heikkola	Isokyrö	3/4 Jakob Eskilsson		veli		1629							1		5 död hemma 1629	5 Död i Pillau			5
Matts	Pålsson	Heikkola	Isokyrö					1629						1							1
Pål	Nilsson	Kääntä	Kalajoki					1626	1			1									13
Sigfred	Eriksson	Kääntä	Kalajoki					1626	1	8	8										8
Simon	Simonsson	Kääntä	Kalajoki					1626	1	1	1	1									13
Thomas	Brusiuss	Kääntä	Kalajoki					1626	1	1	1	1	1	1							13
Eskil	Mattsson	Kääntä	Kalajoki	30	2/3 is Matts Franzsson sevävy			1627		8	8								5 död i Marienburg		5
Henrik	Knutsson Karvonen	Kääntä	Kalajoki					1627											5 död i Prytzen		5
Simon	Persson	Kääntä	Kalajoki					1627											4 rymd hemma		4
Brusius		Korolainen	Kääntä					1628			1	1	1						5 död i Prytzen		5
Hemming	Sigfredsson	Kääntä	Kalajoki					1628			1								5 död i Prytzen		5
Henrik	Mattsson	Kääntä	Kalajoki					1628			1								5 död i Graudenz		5
Henrik	Stefansson	Kääntä	Kalajoki					1628			1								5 död i Graudenz		5
Knut	Josefsson	Kääntä	Kalajoki					1628				1									13
Lars	Olsson	Kääntä	Kalajoki					1628		1	1	1	1	1							13
Matts	Andersson	Kääntä	Kalajoki					1628											4 rymd hema		4
Matts	Larsson	Kääntä	Kalajoki					1628			1								5 död i Djurgård		5
Pål	Knutsson	Kääntä	Kalajoki	20	1/8 isäntä itse	isäntä		1629								1			1 elossa		1
Jöns	Hansson	Hirmula	Kemi					1626	1												13
Hans	Nilsson	Hirmula	Kemi					1628			1	1					5 död vid Strassburg 162	5 död i Strassburg			5
Henrik	Hansson	Hirmula	Kemi					1629											5 död i Prytzen		5
Per	Persson	Hirmula	Kemi	1/2 Knut Persson		veli		1629											5 död i Lockstädt		5
Stefan	Henriksson	Hirmula	Kemi					1629											5 död i vägen		52
Thomas	Henriksson	Hirmula	Kemi					1629									5 död i Lockstedt af petik	5 död i Prytzen			5
Israel	Mickelsson	Knifssund	Kokkola					1626	1	1	1	1	1	1			1 Nykom ifrå Prytzen				6
Matts	Henriksson	Knifssund	Kokkola					1626									5 död mellan Pillau och Höfft 1626				5
Simon	Olsson	Knifssund	Kokkola					1626	1	1	1	1	1								13
Hans	Nilsson	Knifssund	Kokkola					1628				1									13
Henrik	Henriksson	Knifssund	Kokkola					1628				1							6 år hos Nöding		6
Mårten	Mattsson	Knifssund	Kokkola					1628				1									13
Erik	Pålsson	Töysjärvi	Lapua					1626	1	8		1	1								13
Knut	Olsson	Töysjärvi	Lapua					1626									5 död i Storwerder 1626				5
Simon	Thomasson	Töysjärvi	Lapua	26	1/4 is Henrik Kituinen 74	renki		1627		1							5 död i Elbing 1627	5 död i Elbing			5
Bengt	Hansson	Töysjärvi	Lapua					1628		1											13
Erik	Eskilsson	Töysjärvi	Lapua					1628				1									13
Erik	Sigfredsson	Töysjärvi	Lapua					1628				1					5 blef slagen vidh Strass	5 död i Strassburg			5
Knut	Henriksson	Töysjärvi	Lapua	1/4 Henrik Kituinen		poika		1629									4 rymd	1 elossa			4
Thomas	Sigfredsson	Töysjärvi	Lapua					1629									8 siuk hemma				3
Bengt	Grelsson	Tjock	Lapväärtti					1626	1	1	8	1	1								13
Henrik	Larsson	Tjock	Lapväärtti					1626	1	1			1	1							15
Lars	Grelsson	Tjock	Lapväärtti					1626	1												13
Lars	Mårtensson	Tjock	Lapväärtti					1626	1	1	1	1	1	1							13
Markus	Sigfredsson	Tjock	Lapväärtti					1626	1	8	1						1 Vanha sot				1
Matts	Eriksson	Tjock	Lapväärtti					1626		1	1	1	6				1 Vanha sot	5 Död i Fischhausen			5
Bengt	Sigfredsson	Tjock	Lapväärtti	15	1/2 is enka hustru Karin	poika		1627		8											12
Henrik	Persson	Tjock	Lapväärtti					1628			1										13
Matts	Persson	Tjock	Lapväärtti					1628			8	1							5 död i Åbo		54
Henrik	Markusson	Tjock	Lapväärtti					1629													14
Matts	Olsson	Tjock	Lapväärtti					1629									4 rymd i Svenska skären 1629				4
Erik	Andersson	Tölby	Mustasaari					1626	1	1	1	1	1								13
Erik	Olsson	Tölby	Mustasaari					1626	1	1	1	1	1								13
Jakob	Mattsson	Tölby	Mustasaari					1626	1												13
Simon	Mårtensson	Tölby	Mustasaari					1626	1												13
Bertil	Larsson	Tölby	Mustasaari	15	1 is Simon Andersson 45	renki		1627		1	1	1	5						5 död i Elbing		5
Matts	Eskilsson	Tölby	Mustasaari	16	1/2 is Erik Hansson 60	renki		1627		8			1	8			1		1 elossa		1
Mickel	Simonsson	Tölby	Mustasaari	28	1 is Erik Olsson 60	vävy		1627			8	1	1						4 rymd		4
Jakob	Eriksson	Tölby	Mustasaari					1628			8		5						5 Död i Braunsberg		5
Matts	Eriksson	Tölby	Mustasaari					1628			8										8
Thomas	Henriksson	Tölby	Mustasaari					1628				1	1								13
Matts	Andersson	Tölby	Mustasaari	20	1 Josef Henriksson 35	renki		1629							1		5 död i Finland 1629	5 Död i Pillau			54
Mårten	Andersson	Tölby	Mustasaari	30	1 Anders Olofsson 62	poika		1629								1					13
Simon	Mattsson	Tölby	Mustasaari					1629											1 elossa		14

Muutamien kylien kaikki sotilaat ikäluokittain. Tilannekoodit löytyvät liitteestä 4.

Huom. suuri osa sarakkeista puuttuu ja jotkut sarakkeet näyttävät vain osan tiedosta.